

श्रीजयदेवकृत

श्रीमद्गीतगोविंदप्राकृतटीकासहित

विद्वज्जनाचा सहाय्याने

मुकाम

मुंबई येथे.

विठ्ठलसखारामअग्निहोत्रीयाणीं आपल्या

शिळाछापावर छा

पिलें.

शके १७७५

प्रभादीनामसंवत्सरे वैशाख वद्य ११ गुरुवार

सन १८५३ इशवी माहे जून

८ प्रथमसर्ग
 ६ अष्टपदी १
 केशवाधृतक्र०
 १२ अष्टप २
 जयजयदेवहरेक्र०
 १६ अष्ट ३
 विहरतिहरिरिहधु
 २२ अष्टपदी ४
 हरिरिहमुग्धवधूधु
 द्वितीयसर्ग
 २९ रासेहरिक्र०
 अष्टप ५
 ३३ अष्टपदी ६
 सखिबहकेशिमथनधु
 ३९ तृतीयसः अष्टप ७
 हरिहरिहताक्र
 चतुर्थसर्ग
 ४८ अष्टप ८
 साविरहेतवधु
 चतुर्थसर्ग
 ५४ अष्टपदी ९
 राधिकाविरक्र०
 पंचमसर्ग
 ६१ अष्टप १०
 तवविरहेवनमालीधु
 अष्टपदी ११
 ६५ धीरसमीरेक्र०
 षष्ठसर्ग
 ७५ अष्ट १२
 नायहरेसीदतिक्र०
 सप्तमसर्ग

८ अनुक्रमणिका
 ८३ अष्टपदी १३
 यामिहेकमिहधु
 ८८ अष्टपदी १४
 कापिचपलाधु
 ९१ अष्टपदी १५
 रमतेयमुनाक्र०
 ९७ अष्टपदी १६
 सखिचारमिताधु
 अष्टमसर्ग
 १०३ अष्टपदी १७
 हरिहरियाहिक्र०
 नवमसर्ग
 ११० अष्टपदी १८
 माधवेमाकुरुधु
 दशमसर्ग
 ११५ अष्टपदी १९
 प्रियेचारुशीलेधु
 एकादशसर्ग
 १२७ अष्टपदी २०
 सुग्धेमधुमथनधु
 १३४ अष्टपदी २१
 प्रविशाराधेधु
 १३८ अष्टप २२
 हरिमेकरसंक्र०
 द्वादशसर्ग
 १४५ अष्टपदी २३
 क्षणमधुनाक्र०
 १५५ अष्टपदी २४
 निजगादसायदु
 समाप्तम्

अथश्रीमद्गीतगोविंदप्राकृतटीकास मूलाप्रारम्भ्यते

श्रीगणेशायनमः॥ अविघ्नमस्तु॥ श्रीगोविंदमहं
नत्वागीतगोविंददिष्णम्॥ सुगमंबालबोधार्थकु-
र्वेप्राकृतभाषया॥१॥ ॥ श्रीजयदेवकविजोतो
गीतगोविंदनामकग्रंथारंभाचेठायीनिर्विघ्नग्रंथसमाप्तिहावी
एतदर्थमंगलाचरणातेआचरतहोस्ताताग्रंथप्रतिपाद्यराधामा
धवस्मरतक्रीडेचाउत्कर्षजोत्यातेस्मरतो. ॥ श्लोक॥
मेघैर्मेदुरमंबरंवनभवःश्यामास्तमालद्रुमैर्नक्तंभी-
रुरयंत्वमेवतदिमंराधेगृहंप्रापय॥ इत्थंनैदनिदेशत
अलितयोःप्रत्यध्वकुंजद्रुमंराधामाधवयोजयंतिय
तिथमुनाकूलेरहःकेलयः॥१॥ टी० (राधेअंबरंमे
घैर्मेदुरं) हेराधिके आकाशजैतेअश्वेकरूनयनदादवर्तलेआ
हे आणखी (वनभुवः) वनभूमिकाज्यात्या (तमालद्रुमैः
श्यामाः) तमालवृक्षांचेदादीकरून शामरूपवर्तताहेत आ
णखी (नक्तं) रात्रिसमयवर्ततो (अयं) हाकृष्णजोतो.
भीरुः) भेंकडआहे एवंचदेशकालही भयंकरआणखीकृ-
ष्णाही स्वयंभयशीलयास्तव (त्वमेवइमंगृहंप्रापय) तूं

नयाकृष्णाते गृहाप्रति पाविव (इत्थं नंदनिदेशतः) या
 प्रकारं नंदाची आज्ञाहोतांच ते आज्ञे करून (चलित
 योः) यमुनातीराहून गृहाप्रति जायाकारणें निघालेत ऐसे
 (राधा माधवयोः) राधा माधव उभयतां जे त्याच्या (रहः
 केलयः) एकांत कीडा ज्या त्या (यमुनातीरे) यमुनेच्या तीरी (प्रत्य
 धकुंजद्रुमं) प्रत्येक मार्गस्थ कुंजद्रुमाप्रति (जयंति) सर्वापेक्षां आ
 धिस्वें वर्त्तताहेत एथें नंदाची वाचा गूढार्थातें सूचविती जालि तो अ
 र्थ ऐसा (मेघैर्मंदुरमंचरं वनभ्रवः श्यामास्तमालद्रु
 मैर्नक्तम्) एणे करून शृंगाररसाचें देशकालरूप उद्दी
 पन कारण वर्णिलें आणखी परस्त्री पुरुषाच्या स्वच्छंद-
 कीडेस अनुकूल अंधकार जो तोही सूचविला (हेराधे
 त्वमेव) येणें करून शृंगाररसाचा आश्रयरूप विभाव
 वर्णिला (अयंभीरुः) येणें करून अधैर्यरूप शृंगाराचें
 कार्य अनुभवादिक वर्णिलें (गृहंप्रापय) ह्मणजे गृहध
 र्मातें पाववि ह्मणजे तूं गृहिणी होउन सरतसरवातें भो
 गवीं येणें करून शृंगाररसाचा रतिनामक स्थायिभाव वर्णिला
 येणें उन्मादादिक साधारणभावही कल्यावा एवंच श्रीजयदे
 व कविजोतो नंदवाणीसूचित मेघमंडलादि शृंगारभावपरि
 पुष्टरतिरूप शृंगाररसजोत्यातें मंगलाचरणीं दाखऊन तदु-

सन्न राधामाधवलीलाज्या त्यातें स्मरताजाला एथें आणखी
लाक्षणीक अर्थकल्पना घडते ते या प्रकारें अंबर शब्दें करू
न अति सूक्ष्मत्वास्तव सर्वकल्पनाश्रयत्वास्तव लिंगसादृश्या
स्तवही मनजाणावें मेघशब्दें विषयवृक्ष जीवरूप अने-
क क्रियमाणकर्म जाणावीं त वनफवः वनभू शब्दें विषयवा-
सना श्यामशब्दें मलिनत्व तमालद्रुमशब्दें तमोगुणात्मक

विषय (नक्तं) शब्दें अज्ञान भीरुशब्दें तापत्रयव्यास मुमु-
क्षु अयंशब्दें ईश्वराच्या अंशजीव राधाशब्दें सात्विक बुद्धि
गृहशब्दें ब्रह्म (नंद) शब्दें आनंददायक ईश्वर निदेशशब्दें
ईश्वराज्ञारूप वेदशास्त्र चलितशब्दें निवृत्तिमार्गी संचार अ-
ध्वशब्दें निवृत्तिमार्ग कुंजद्रुम शब्दें श्रवण मननादि वेदांतवि-
चार यमुनाशब्दें कर्मवाहिनी संसृति कूलशब्दें निवृत्तिकर्म
रहशब्दें तुरीया केलिशब्दें स्वरवक्त्राडा जयंति शब्दें विषया-
नंदाहुन उत्कर्ष बोलिजेतो या प्रकारें ग्रंथसमाप्तिपर्यंत प्रति
पदि यथामति अर्थकल्पना घडेल परंतु शृंगार प्रधानकाव्या
मधें तो अर्थ प्रस्तुत आणखी अप्रसिद्ध अत्यंत क्लृप्त या-
स्तव त्या आयासावर अनादर करून सगुण चरित्र रूपमु-
ख्यार्थीच प्रवर्तिजेतें अभ्रें नभदादलें धरणी हीकाली त
मालद्रुमी जाली रात्रिभयें हरी थरथरी यातें गृहीं राधिके ॥

आवें दूच असें वंदे हरि पिता दोघेंत दाचालिली ॥ त्याचा त्याय सु
 नातरीं दुमगृहीती लारतें जिंकितो ॥ १ ॥ श्लोक
 वाग्देवता चरितचित्रितचित्तसद्या पद्यावती चरण
 चरणचक्रवर्ती श्रीवासुदेवरतिकेलिकथासमे
 तमेतं करोति जयदेव कविः प्रबंधं २ टी०
 (वाग्देवता चरितचित्रितचित्तसद्या) हे वेदशास्त्ररू
 पसरस्वती चरितजें तेणें करून रंगलें आहे अंतःकरण स
 दन ज्याचें ऐसा आणखी (पद्यावती चरणचरणचक्र
 वर्ती) लक्ष्मी चरण सेवाजी तीणें करून चक्रवर्ती राजा
 चेपरि भाग्यवंत ऐसा जयदेव कवि जोतो (श्रीवासुदेव
 कथासमेतं) राधामाधवस्वरतकीडा कथनयुक्त ऐसा
 एतं प्रबंधं हा ग्रंथ जो यातें (करोति) करितो विद्या
 आणखी लक्ष्मी येणें करून संपन्नमी जयदेव कवि जोतो
 श्रीकृष्ण कथारूप ग्रंथातें चरितो हें श्लोकाचें तत्व येणें क
 रून या ग्रंथाचा विषय वर्णिला २ यानंतर कवि जोतो
 स्वग्रंथाचें प्रयोजन वर्णितो (यदि हरि स्मरणे सरसं मनो य
 दि विलासकलासुकुतूहलं मधुरकोमलकांतपदा
 वलिं शृणुत दाजयदेव सरस्वतीं ३ टी० (यदि ह
 रिस्मरणे सरसं मनः) जरि मोक्षदायक हरि स्मरणी स

प्रेममनवर्तते किंवा (यदिविलासकलासुकुतूहलं) जर
 संसार सखदायक विलासकला ज्यात द्विषयीं हर्षवर्ततो त
 हिं ही जयदेवाची वाणीजी तीतें (शृणु) ऐक येणें करून
 याग्रयीं भुक्ति मुक्तिरूप प्रयोजन सूचविलें वाणी कशे प्रका
 रची (मधुरकोमलकांतपदावलं) अर्थें करून मधुर ऐ
 सी शब्दें करून कोमल ऐसी रसालंकारादि साहित्यें करून
 न कांत ह्यणजे रमणीय ऐसी पदपक्ति जीचे ठायीं अशे प्र
 कारची येणें करून इतर प्रबंधापेक्षां अधिक चमत्कार रूप प्र
 योजनातें सूचविता जाला ३ यानंतर कवीजोतो इतर क
 वीपेक्षां आपल्या कवित्वाचा असा धारण गुणजो त्यातें बोल-
 तो ॥ श्लो०॥ वाचःपल्लवयत्युमापतिधरःसंदर्भ
 शुद्धिं गिरांजानीते जयदेव एव शरणः श्लाघ्यो दुरूहदु
 तेः शृंगारोत्तरसत्यमेधरचनैराचार्यगोवर्धनस्पर्धी
 कोपिन विश्रुतः श्रुतिधरो धोयीकविस्मापतिः ४
 टी० (उमापतिधरः) उमापतिधरनामक कविजोतो (वा
 चःपल्लवयति) शब्दातें मात्र विस्तारितोंन अर्थातें (जयदे
 व एव) जयदेव कवीजोतोच (गिरांसंदर्भसंशुद्धिंजानी
 ते) शब्दरचनाचमत्कारातें जाणतो शरणनामक कविजोतो.
 (दुरूहदुतेः श्लाघ्यः) दुस्तर्कशी तीस्तव मान्य जाला आहे

शृंगार मुख्य उत्तम प्रमेयजें त्याचा गुंफनेकरून आचार्य गो
वर्धन नामक कवि जो तत्समान (कोपिनविश्रुतः) कोणि
एक न ऐकिला धोयी नामक (कविक्षमापतिः) कविराज
जो तो (श्रुतिधरः) श्रवणमात्रें करून ग्रंथातें धरणार ऐसा
वर्ततो परंतु या कवीपेक्षां ग्रंथरचना कौशल्यजेंतें जयदेवाचें
च अधिक होय हा अभिप्राय ४ यानंतर जयदेवकविजो
तो मंगलाचरण मिषें करून दशावतारातें अनुक्रमें वर्णितो .
मालवरागेरूपकताले अष्टपदी

प्रलयपयोधिजले धृतवानसिवेदं विहितवहित्रचरित्रमखे
दं केशवधृतमीनशरीरजयजगदीशहरे धृ० १ क्षि
तिरतिविपुलतरेतवतिष्ठतिष्ठे धरणिधरणकिणच
क्रगरिष्ठे केशवधृतकछपरूपजयजगदीशहरे २
वसतिदशनशिखरे धरणीतवलगा शशिनिकलंक
कलेवनिमगा केशवधृतसूकररूपजयजगदीशहरे
३ तवकरकमलवरेनखमद्भुतभृंगं दलितहिरण्य
कशिपुतनुभृंगं केशवधृतनरहरिरूप जयजगदी
शहरे ४ छलयसिविक्रमणे बलिमद्भुतवामन पदज
खनीरजनितजनपावन केशवधृतवामनरूप जय-
जगदीशहरे ५ क्षत्रियरुधिरमये जगदपगतपापं

स्तूपयसिशमितभवतापं केशवधृतभृगुपतिरूपजयज
 गदीशहरे ६ वितरसिदिस्करणे दिक्पतिकमनीयं द
 शमुखमौलिबलिरमणीयं केशवधृतरामशरीर जय
 जगदीशहरे ७ वहसिवपुषिविशदेवसनंजलदाभं
 हलहतिभीतिमिलितयमुनाभं केशवधृतहलधररू
 पजयजगदीशहरे ८ निंदसियज्ञविधेरहहःश्रुति-
 जातंसदयहृदयदर्शितपशुघातं केशवधृतबुद्धशरीर
 जयजगदीशहरे ९ म्लेंछनिवहनिधनेकलयसिकर
 वालं धूमकेतुमिव कमपिकरालं केशवधृतकल्कि
 शरीर जयजगदीशहरे १० श्रीजयदेवकवेरिदमुदित
 मुदारं शृणु सरवदंशभदंभवसारं केशवधृतदशवि
 धरूपजयजगदीशहरे ११ टीका प्रलयेत्यादि हेके-
 शव हेजगदीश हरे हेधृतमीनशरीर ह्यणजे धरिता आहे म-
 स्त्यावतार जाणें याप्रकारचा तूंजोतो (जय) सर्वोत्कर्षे वर्त्ता
 वें ह्यणजे भक्तपालनार्थ सर्वाहून उत्कृष्ट होय (प्रलयपयोधिज
 लेवेदं धृतवानसि) प्रलयकाळीचें समुद्रजलजें त्याचेठांणी वे-
 दार्ते धरिताजालास कोणत्याप्रकारें (अरवेदं) आयासनक
 रितां (विहितवहित्रचरित्रं) वेदकसाकृतआहे नौकाच-
 रितजेणें नौकासागरतारकावेदही नित्यनैमित्तिकर्मप्रातिपाद

न करित होलाता संसार तारक होतो । क्षितिरिति धरिलें रूप
 रूप जेणें याप्रकारचा हेकेशवा (जय) आपला उत्कर्ष दाखवि (ध-
 रणिधरणकिणचक्रगारिष्ठे) पृथ्वीचें धारण जें तेंणें करून कि-
 ण हा मृतरक्तग्रंथि चक्राकार तेंणें करून अत्यंत दृढ ऐसें (तव
 ष्टे) तुझे पृष्ठजें त्यावर (क्षितिः तिष्ठति) पृथ्वी अद्यापि वर्तते
 वसतीति (धृतस्वरूप) धरिलें वराहरूप जाणें
 याप्रकारचा हेकेशवा (शशिनिनिमग्नाकलंककलेव) चं
 दाचे वायीं वर्तली कलंक रेखाजशी (तद्वत् तव दशनशिरस-
 रेलग्ना धरणी वसति) तूझादंताचे अग्रभाणिं संलग्न होला-
 ती पृथ्वी वर्तते ३ तवेति (हे धृतनरहरिरूप) धरिलें
 नृसिंहरूप जेणें (हेकेशव तव करकमलवरे अद्भुतभृं-
 गं नरवं) तुझे हस्तरूप कमल श्रेष्ठ जें त्याचे वायीं नरवरूप
 अद्भुत अग्रवर्तते तें कसे प्रकारचें (दलित हिरण्यकशिपु
 तनुभृंगं) विदारिला हिरण्यकशिपूची तनुजी तोच को-
 णिएक (भृंगं) ह्यणजे भ्रमर जेणें ऐसें ह्यणजे कमळ दळा-
 चा अग्रातें भ्रमर विदारितो येथें कमळाग्रानें भृंगविदारिला
 या आश्चर्यास्तव नरव अद्भुत होय ४ छलयसीति (हे अ-
 द्भुत वामन) हे आश्चर्यकारक वामन तूं (विक्रमणे) ह्यण-
 जे चरणे करून भूमीतें मोजित असतां (बलिं छलयसि)

मं बलितें वक्रविताजालासतूंकसा १ पदनरवनीरजनितजनपा
 वन २ पदनरवसंबंधि गंगारूप नीरजें तेणेंकरून निर्मिलीं
 चतुर्दशभुवनजन पवित्रताजेणें याप्रकारचा अतएव अद्भुत
 होय हेधृतवामनरूप जयजगदीशहरे ५ (क्षत्रियेति)
 (हेकेशव धृतभृगुपतिरूप) धरिलें परशुरामरूपजेणें
 तोतूं (क्षत्रियरुधिरमयेपयसि) क्षत्रियांचासंहारकरून
 त्याचेंरक्तरूप जलजें त्यामधें (जगत्) सकलजगातें (स्नप
 यसि) स्नानक वितोसा तेणेंकरूनजगत् (अपगतपापं)
 जगजेंतें निःपाप आणखी (शमितभवतापं) संसारताप
 रहित वर्ततें अद्यापिकुरुक्षेत्रिं स्थगंतपंचक तीर्थांचेठायीं
 स्नानकरून निःपाप होताहेत हेंप्रसिद्ध ६ वितरसीति
 (हेधृतरामशरीर) धरिल्लारामावतारजेणे तोतूं (दिकू
 पतिकमनीयं) चरणाचेठांयीं इंदादि दिकूपाळांहीं इछि
 ला ऐसा (दशमुखमौलिबलिंदिक्खवितरसि) रावणम
 स्तकरूपबलिजो त्यातें दाहीदिशाचेठायीं अर्पितोस तोबलि
 कसा (रमणीयं) मनोहर याप्रकारचा ७ (वहसीति
 (हेकेशव धृतहलधररूप) धरिल्लें बळरामरूपजेणें
 याप्रकारचा हरे तुंविशदेवपुषि गौरवर्णदेहाचेठाई (जलदा
 भंवसनंवहसि) नीलांबरातें वाहताजालासि तें कशेपका

रचें हल हति भीति मिलित यमुनाभंतु झा हलाची हति ह्यण
 जे घायजो त्याचा भयेंकरून मिळाली यमुनाजीत हत् कां
 तिजा वस्त्राचि ऐसें यमुनासहज कृष्णवर्ण तत्रापि भययोगें
 अत्यंत कृष्णत्व सूचविलें ८ (निंदसीति हे केशव)
 धृतबुद्धावतार (हे सदय हृदय) दयायुक्त हृदय जाचें तो तूं
 हे सदय हृदया (यज्ञविधेः दर्शितपशुघातं) यज्ञकांडसं
 बंधि ऐसें प्रकट केला पशुघात जेणें ह्यणजे पशुहिंसा प्रतिपा
 दक ऐसें (श्रुतिजातं निंदसि) वेदहृंदजे त्यातें, निंदितोस,
 (अहह) हें पशुवधातें, स्मरून, खेदानुकरण, दाखविलें, अ
 अथवा यज्ञकांडाचा प्रतिपादक होऊन त्याचीच निंदा हें आश्च
 र्य, (अहह) येणें सूचविलें ९ (म्लेंछेति) हे धृतकल्कि
 रूपा केशवा, तूं म्लेंछसमुदाय वधाविषयीं (करवालं कल
 यसि) खड्गातें धरणार खड्गकसें (धूमकेतुमिव) अग्निचे
 परी किंवा धूमकेतु ह्यणजे उत्थातग्रहविशेषजो त्याचे परी
 (करालं) भयंकर असे प्रकारचें ह्यणजे अग्निपुंजयुक्त धूम
 जसा किंवा नक्षत्रयुक्त केतुजसा तद्वत् सुवर्णमुष्टियुक्त त
 रवारितें धरणार आहेस कमपि ह्यणजे उपमारहित १०
 (श्रीजयदेवेति) हे जना (श्रीजयदेवकवेः इदं उदारं
 उदितं) श्रीमंत जयदेवकविजो त्याचें हें उदार भाषण जें-

त्यातें (शृणु) ऐक तें कशे प्रकारचें (सखदंश भदंभव
 सारं) सखदायक पुण्यदायक संसारामधें सारभूत असे प्र
 कारचें हे केशव (धृतदशविधरूप) धरिलें दशप्रकार रूप
 जेणें (तत्संबोधन) हे जगदीशहरे हे जगसते श्रीकृष्ण
 जय ११ हे सर्वही श्रीकृष्णाचे अंशावतार होत श्रीकृ
 णाजो तो पूर्णावतार पूर्णब्रह्म होय तो अंशरूप अवतार नव्हे
 ऐसें सूचवायासाठीं एकाश्लोकें अवतारचरित्रदर्शन पूर्वक
 श्रीकृष्णातें जयदेवकवि वंदितो (वेदानुद्धरते जगन्निव
 हते भूगोलमुद्धिभते दैत्यं दारयते बलिं छलयते क्षत्रस
 यंकुर्वते पौलस्त्यं जयते हलंकलयते कारुण्यमातन्व
 ते म्लान्छान्मूर्छयते दशाकृति कृते कृष्णाय तुभ्यं नमः
 १ (वेदानुद्धरते) मत्स्यावतारें करून वेदातें उद्धरितो ऐसा
 (जगन्निवहते) कूर्मरूपें जगातें वाहतो ऐसा (भूगोलमु
 द्धिभते) वराहरूपें करून भूमीतें ऊर्ध्व धरितो ऐसा (दैत्यं
 दारयते) नृसिंहरूपें हिरण्यकशिपुतें विदारितो ऐसा (बलिं
 छलयते) वामनरूपें बलितें वंचितो ऐसा (क्षत्रस्यंकुर्व
 ते) भार्गवरूपें क्षत्रियांचा नाश करितो ऐसा (पौलस्त्यं जयते)
 रामरूपें करून रावणातें जिंकितो ऐसा (हलंकलयते) बलभद्र
 रूपें हलातें धरितो ऐसा (कारुण्यमातन्वते) बुद्धरूपें करुणेतें

विस्तारितो ऐसा (म्लेंछान्मूर्छयते) कल्किरूपें म्लेंछातें मारितो
ऐसा (दशाकृतिहते) या प्रकारें दहा अवतारातें करितो ऐसा श्री
कृष्णानूंजो त्या तुजकारणेन मस्कार १ गुर्जरीरागे प्रतिमदता २

अष्टपदी श्रितकमलाकुचमंडलधृतकुंडल
ए कलितललितवनमाल जयजयदेवहरे १
१ दिनमणिमंडलमंडनभवस्वंडनए मुनिज
नमानसहंसजय २ कालियविषधरगंजन
जनरंजनए यदुकुलनलिनदिनेशजय ३
मधुमुरनरकविनाशनगरुडासनए सरकुलके
लिनिदाना जय ४ अमलकमलदललोचनभ
वमोचनए त्रिभुवनभवननिधान जय ५
जनकसुताकृतभूषणजितदूषणए समर-
शमितदशकंठजय ६ अभिनवजलधरसं
दरधृतमंदरए श्रीमुखचंद्रचकोर जय ७
तवचरणेप्रणतावयमि तिभावय कुरुकुश-
लंप्रणतेषु जयजयदेवहरे ८ श्रीजयदेवक
वैरिदंकुरुतेमुद मंगलमुज्वलगीतंजय ९

टी० (श्रितेति) हेदेवहरे ह्यणजे हेदेश हेहरे जयजय-
ह्यणजे स्वभक्तपक्षपाताविषयीं पुनःपुनः थोरपणें वर्त एह

णजे (हे श्वितकमलाकुचमंडल) करेकरून सेविलें लक्ष्मी
 चे स्तनमंडल जेणें याप्रकारच्या हे शीपते जयजय १ एधुतकुं
 डल) ह्यणजे हेकुंडलधरा (कलितललितवनमाल) स्त्री
 कारिली सुंदर वनमाला जेणें अशे प्रकारचा हरे जय १
 (दिनमणीति ए दिनमणिमंडलमंडन) आत्मप्रकाशेंक
 रून हें सूर्यमंडलातें शोभवित्या कृष्णा (हे भवरवंडन) हे जन्म
 छेदका (हे मुनिजनमानसहंस) मुनिजनमानसिं वास
 करित्या हंसा जयजय देव हरे २ (कालियेति कालियवि
 षधरगंजन) हे कालियनामक सर्पमर्दन करित्या हे जनरंज
 का (एयदुकुलनलिनैश) हें यदुकुलरूपकमल
 जें तसकाशका सूर्या जयजय ३ (मधुसुरेति) मधुदैत्यसुरा-
 सर नरकासरयांच्या विनाशका हे गरुडवाहना (हे सर
 कुलकेलिनिदान) देवसमुदायाचे क्रीडेस कारण भूता ह्य
 णजे दैत्याचा उपद्रव शमन करून देवांतें स्वस्थ क्रीडा यासि
 लाविलें जेणें याप्रकारच्या जय ४ (अमलेति) निर्मल क
 मलाचेपरि लोचन ज्याचे (ए भवमोचन) हे संसारमोचका
 (त्रिभुवनभवनिदान) त्रिभुवनरूप ग्रहजे याचे ठाई
 निधानरूप जोतूं जय ५ (जन्मकेति हे जनकसताह
 तभूषण) सीतेनें सहस्रां केला भूषणाचेपरि जो (एजि

तदूषण) जिंकिला दूषणनामक अस्करजेणे । समरशमि
 तदशकंठ) युद्धाचेवार्थी शमितकेला रावणजेणे एवंभूता
 हेरामा जय० ६ । अभिनवेति अभिनवजलधरसंदरा
 हेनूतनमेघाचेपरि संदरा । एधृतमंदरा हेमंदरा चळधरित्या
 (श्रीसुरवचंद्रकोर) हेलक्ष्मी सुरवचंद्राचेठार्ई लंपटा चकोरा
 जय० ७ । श्रीजयदेवेति हेहरेतवचरणेप्रणताचयमि
 तिभावय) तुझेचरणाचेठार्ई प्रणिपात करितोंजालों आह्मी
 ऐसेंजाण । प्रणतेषुकुशलंकुरु) शरणागताचेठार्थी कल्या
 णातें आचर ८ । श्रीजयदेवकवेरिदंमंगलंमुदंकुरुते
 श्रीमंतजयदेवकवीचें हेमंगलाचरणजेतें आनंदातें करितें तेंक
 से । उज्वलगीतं) संदर आहे गीतह्मणजे गाणें जाचे याप्रका
 रचा हरेजय० ९ यानंतर कविजोती याग्रंथाचे श्रोतेजे त्या
 तें आशीर्वादातें रचितो, श्लोक पद्यापयोधरतटीपरि
 रंभलग्नकाश्मीरमुद्रितसुरोमधुसूदनस्य व्यक्तानुराग
 मिवखेलदनंगरवेदस्वेदांबुपूरमनुपूरयतुप्रियंवः १
 (मधुसूदनस्यउरवःप्रियंअनुपूरयतु) हेजनहो मधुसू
 दनाचें वक्षस्थल जेंतेंकः ह्मणजे तुमच्या । प्रियंअनुपूरय
 तु) अभिलषितातें पुरवी तें उरकसेप्रकारचें । पद्यापयोध
 रतटीपरिरंभलग्नकाश्मीरमुद्रितं) पद्याह्मणजे लक्ष्मी-

तीची पयोधरतरी ह्मणजे स्तनाचीं अग्रें त्याच्या आलिंगनें
करून भगवंताचें उरस्थलही कुंकुमांकित वर्तलें आहे तें तु
मच्या मनोरथातें पूर्ण करो हा अर्थ (व्यक्तानुरागमिव)

प्रकट अनुराग ज्याचे ठायीं या प्रकारचेच काय अंतरंगी लक्ष्मी
प्रीती जीती कुंकुममिषें करून बाहेर प्रकट केली आहे काय अ-
से प्रकारचें आणखी (रवे लदनंगरवे दस्वे दांबु पूरं) अंत-
रीं रवेळ तो अनंग ह्मणजे मदन जो त्यातें या रवे दें करून ह्मणजे
सरतश्चमें करून स्वेद जलाचा पूर वाह तो ज्या उरावर अशेष
कारचें एवंच राधारूप लक्ष्मीच्या आलिंगनें प्रकट परमानंदा
तें करिजो भगवान् त्याची प्रार्थना कल्याणार्थ उचित यास्तव
या प्रकारें प्रार्थिता जाला १ यानंतर कोणिक समयाचे
ठाई राधा जीती कृष्णविरहें पीडिली होत्ताती सरखी द्वारा कृ
ष्णाचा शोध आणती जाली ती कथा बोलतो. श्लोक

वसंते वासंती कुसुमकुसुमोरैरवयवैर्धर्मंती कांतारे व
हुविहित कृष्णानुसरणां अमंदं कंदर्पज्वरजनितचिं
ताकुलतयाचलद्वाधाराधांसरसमिदमूचे सहचरी १

श्लोक (वसंते) वसंत ऋतुचे ठायीं (वासंती कुसुमसं कु
मोरैरवयवैः) माधविका पुष्पांचे ठाई कोमलत्व त्याचे परि
कोमल ऐसे करचरणादिक अवयवजे तिहीं करून (कांतारे

भ्रमंतीं) दुर्गम वनामधें फिरत होसाती (बहुविहित कृष्णा
 नुसरणां) वारंवार केला कृष्णाचा शोध जीणें ऐसी राधा
 जी तीप्रति सहचरी (सरसं ददं ऊचे) सरसी जी तीस सर
 स याभाषणातें बोलतीजाली ती राधेची अवस्था वर्णितो
 (अमंदं कंदर्पज्वरजनितचिंताकुलतया चलद्वाधां)
 पुष्कल मदनपीडाजी तीणें करून उत्पन्न चिंता ह्मणजे कृ
 ष्णाची-उत्कंठाजी तीणें करून व्याकुलत्वजें त्यास्तव उत्प
 न्न संतापजी राधा ती ऐसी १ राधेप्रति सरसीचें भाषण

वसंतरागे रूपकताले अष्टप०

ललितलवंगलतापरिशीलनकोमल मलयसमीरे म
 धुकरनिकरकरंबितकोकिलकूजितकुंजकुटीरे १
 विहरति हरि हरि हरसरसवसंतै नृत्यति युवति ज
 नेन समंसरिव विरहिजनस्य दुरंते धृ० १ उ
 न्मदमदनमनोरथपथिकवधूजनजनितविला
 पे अलिकुलसंकुलकुसुमसमूह निराकुलबकुल
 कलापे अमृगमदसौरभरभसवशंवदनवदलमाल
 तमाले युवजनहृदयविदारणमनसि जनरव
 रुचिकिंशकजाले ३ मदनमहीपतिकनकदं-
 डरुचिकेसरकुसुमविकासे मिलितशिलीमु-

खपादलिपटलकृतस्मरत् णविलासे ४ विगलि
 तलज्जितजगदवलोकनतरुणकरुणकृतहासे वि
 २-२ रहिनिहृतनकुंतमुखाकृतिकेतकिदंतुरिताशे ५
 माधविकापरिमलललितेवनमालिकयातिसगंधो
 मुनिमनसामपिमोहनकारिणितरुणाकारणबंधो
 ६ स्फुरदनिमुक्तलतापरिरंभणमुकुलितपु
 लकितचूते वृंदावनविपिनेपरिसरपरिगतय-
 मुना जलपूते ७ श्रीजयदेवभणितमिदमुद
 यतिहरिचरणस्मृतिसारम् सरसवसंतसम
 यवनवर्णनमनुगतमदनविकारम् ८

टी० विहरतीति १ हेसरिव इहसरसवसंतहेरिर्विह
 रति २ हेराधे यासरसवसंतऋतुचेतयां श्रीरुणजोतो की
 डतो ३ युवतिजनेनसमंन्त्यति ४ तरुणस्त्रियांवा समु-
 दायेसीं नृत्यकरितो, तोवसंतऋतु कशेप्रकारचा तें वर्णितों,
 ललित ह्यणजे सेंदर लवंगलताजा त्यांच्या सहवासंकरून को
 सल ह्यणजे शीतल सगंध ऐसा (मलयसमीरे) दक्षिण वा
 यू ज्यावसंताचे वाई मधुकर ह्यणजे भ्रमरजे त्यांच्या समुदायेक
 रून मिश्र ऐसे कोकिल पक्षिजे तिहींकरून शब्दायमान आहेत
 (कुंजकुटीरे) कुंजयुद्धे जीतीं ज्यावसंताचेवाई (विरहिजन

स्यदुरंत) स्त्रीविरहित पुरुष किंवा पुरुषविरहित स्त्रीजनजो
 त्यास दुस्तर अशोप्रकारचा वसंतक्रतू १ (पुनःवसंतातेव
 र्णितोऽन्मदेति उन्मदमदन) ह्यणजे प्रकट आहे हर्ष आण
 स्त्री कामज्याचेठाई ऐसा पथिक वधूजनजो ह्यणजे प्रवासी पु
 रुषांचा स्त्रियाजा त्यांहींजनितविलापेंकेला शोक ज्यावसंतीं
 अलिकुल ह्यणजे भ्रमर समुदायजो तेणेंकरून (संकुल)
 ह्यणजे व्यास ऐसे पुण्यांचे समूहजे तिहींकरून घनदाट आहेत,
 वकुल वृक्षांचे समुदाय ज्यांचेठाई २ (मृगमदेति) मृगमदसो
 रभ रभस ह्यणजे कस्तूरिच्या सुवासेंकरून हर्षजो त्यास योग्य
 आहेत नवदल माला ह्यणजे नूतन पत्र पंक्तिज्यांच्या ऐसे सग
 ध पत्रमंडित तमाल वृक्षजेते ज्यावसंतीं युवजन ह्यणजे तरुण
 जनजे त्यांच्या हृदयातें विदारिताहेत ऐसीं मदन रूपच्याघांची
 नखेंजीं त्यांचे परी शोभाजोस ऐसे पळसपुण्यांचे समुदाय ज्याव
 संतीं ३ (मदनेति) मदनमहीपति ह्यणजे कामरूप छत्रपति
 राजाजो त्यांचे कनकदंड ह्यणजे छत्रजें तद्वत् शोभा ज्या
 स ऐसीं केसर कुसुमें ह्यणजे नागचंपक पुष्पेंजीं त्याचा विका
 स मफुल्लताज्याचेठाई मिळाली आहे भ्रमर ज्यावर ऐसे पाद
 लिपुण्यांचे घोंसजे त्यांहि केलिआहे स्मरतूण ह्यणजे मदना
 चा भाताजो त्याचि शोभा ज्याचेठाई ह्यणजे बाणयुक्त मद-

नाचा भाताजसा तद्वत् पाटलिपुष्पांचे गुच्छ शोभनाहेन ज्याच
 संतीं ४५ विगलितेति ॥ वसंतदर्शनें करून परम उत्कंठेच्या योगे
 विगलित लज्जित ह्यणजे लज्जारहित ऐसें स्त्रीपुरुषरूप ज
 गजे त्याच्या अवलोकनें करून तरुण ऐसे करुण नामक वृक्षजे
 त्यांहीं केला हास ह्यणजे पुष्पविकास ज्याचे ठाई विरहि स्त्रीपु
 रुषजे त्याचें निहंतन ह्यणजे विदारण करिताहेत ऐमां कुंतसु-
 खाकृति ह्यणजे भाल्यांची लोहमय कणिसें जीं तद्वत् आकृति
 ज्यांची ऐसी केतकिपुष्पे जीं त्यांहि दंतुरिनांशे व्यापिल्याहेत दि
 शाज्यावसंति ५ (माधविकेति) वासंती पुष्पांचा परिमळें करून
 सुंदर ऐसा आणखी नूतन पुष्पांचा पंक्तिजा तिहीं करून
 अत्यंत सुगंध ऐसा मुनीचा मनासही मोह करितो ऐसा तरु
 ण पुरुषांचा सहज मित्र ऐसा ६ (स्फुरदिति स्फुरताहेत अति
 मुक्तलता ह्यणजे वासंती लता ज्या त्यांच्या आलिंगनें करून
 कलिकारूप रोमांच युक्तच काय ऐसा आश्रवृक्ष ज्याचे ठाई ऐशा
 हंदावननामक अरण्याचे ठाई समीप धूमिकेप्रति आसमंतात
 वर्तली यमुनाजी तीच्या जलें करून निर्मल ऐसा वसंत काळ-
 जो याचे ठाई श्रीकृष्णाजोती रासक्रीडेतें खेळतो ह्यणून रा-
 घेप्रति सखीनें वर्णिलें आहे ७ (श्रीति) श्रीजयदेवानें वर्णि
 लें ऐसें हें सरस वसंत समयीचें वर्णन जें तें (उदयति) प्रका-

..

शयुक्तवर्त्तते तैर्वर्णन कसेप्रकारचें हरिचरणस्मरणरूपसा
 र आहे ज्याचे ठायीं पुनः कसेप्रकारचें (अनुगतमदनवि
 कारं) श्रवणमात्रें करून प्राप्त आहे मदनविकारजो तो ज्या
 वर्णनाचे ठायीं पुनर्वसंतातें वर्णन श्लो. दरविदलितमल्ली
 वह्निश्चंचसरागप्रकटितपटवासैर्वासयन्कानना
 नि इहहिदहतिचंतः केतकीगंधबंधुः प्रसरदसम-
 बाणप्राणवद्गंधवाहः १ टीका दरविदलितमल्ली
 वह्निह्मणे कांहीसी प्रफुल्लित मल्लिका लताजी तीचे चंचसरा
 ग ह्मणजे दैदीप्यमान पुष्परजजें त्याच्या भिषंकरून (प्रक
 टितपटवासैः काननानिवासयन्) प्रकट आहे स्रंगंध
 चूर्णीचें रजजें तिहीं करून सकळ अरण्यांतें स्रवासित करि
 त होसाता (केतकीगंधबंधुः) केतकी पुष्पगंधसहवा
 सी ऐसा (प्रसरदसमबाणप्राणवद्गंधवाहः) आंगीं विस्ता
 रतो ऐसा मदनजो त्यास प्राणाचेपरि प्रिय गंधवाह ह्मण-
 जे वायुजो तो (इह) यावसंतकाळीं (चेत्तदहति) विरहि
 जनाच्या चित्तातें दाहकरितो १ श्लो. उन्मील
 न्मधुगंधलुब्धमधुपव्याधूतवृतांकुरभीडल्लोकिल
 काकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्णज्वराः नायंतेपथिकैः
 कथंकथमपि श्रानावधानक्षणप्राप्तानायिकयासमा

गमरसोल्लासैरमीवासराः २ उन्मीलत्) ह्यणजे बाहेर फांकला
 मकरंद गंधजो तद्विषयीं लोभी भ्रमरजे त्याहीं कांहीसे कांपवि
 लेत आम्रवृक्षाचे अंकुरजे त्यांवर कीडा करिती ऐसे कोकिल प
 क्षीजे त्यांचे (काकलीकलकलैः) मधुर शब्दाचे कोलाहल
 जे तिहीं करून (उद्गीर्णकर्णज्वराः) उत्पन्न केला आहे विर
 हिपुरुषांचा कर्णामधें संतापजाहीं ऐसें (अमीवासराः) हेव
 संत संबंधि दिवसजे ते पथिकैः मार्गस्थ पुरुषाहीं (कथंकथम-
 पि) बहुत संकटें करून निनीयंते अनिक्रमीजे तात ह्यणजे स्त्री
 विरहास्तव संकटें करून लोटिजेतात ते मार्गस्थ पुरुष कशे प्र-
 कारचे ध्यानें करून ह्यणजे स्त्रीचिंतनें करून चित्ताची एकाग्र
 ताजी तीचे ठाई क्षणमात्र पावला प्रियकर स्त्रीजी तिच्या स
 मागमें करून रसोल्लास ह्यणजे सरस्वातिशय जोतो ज्याचे ठाई
 ह्यणजे प्रवासी पुरुषजो ते कोकिलादिकांचा शब्द श्रवण होतां
 च मदव्यथा साहवेना यास्तव क्षणमात्र स्त्रियांच्या ध्यानें करून
 न सरस्वाते अनुभवित होत्साते यावसंतदिवसांची क्रमणा करि
 ताहेत हा अर्थ २ या प्रकारें वसंतकाळातें बर्णून तदनंतर स-
 रस्वीजी ती दुखून श्रीकृष्णजीतें दाखवित होत्साती राधिके प्रति
 बोलते श्लोक अनेकनारीपरिरंभसंभ्रमं स्मरन्म
 नोहारिविलासलालसम् मुरारिमारादुपदर्शयंत्यसौ

सखीसमक्षं पुनराहराधिकाम् १ वी. अनेकनारी परिं
 भ ह्यणजे अनेक गोपिकांचें आलिंगन जें त्याचा (संभवम्)
 ह्यणजे आदर जो तेणें करून प्रकटला आहे सेंदर विलास जो तद्दि
 षयीं लालस ह्यणजे लंपट ऐसा मुरारि जो त्यातें (आरात्स
 मक्षं उपदर्शयंती) २ दुखून प्रत्यक्ष अंगुलीनें दाखवित हो-
 त्साती (असौ) ही सखी जी ती पुनः राधिके प्रति (आह)
 बोलती जाली १

(अष्टपदी रामकरीरागे रूपकताले
 चंदनचर्चितनीलकलेवरपीतवसनवनमा-
 ली केलिचलन्मणिकुंडलमंडितगंडयुगस्मि
 तशाली १ हरिरिहमुग्धवधूनि करे ॥
 विलासिनि विलासतिकेलि परे धृ० १ पीनपयो
 धरभारभरेण हरिं परिरभ्यसरागं गोपवधूर
 नुगायनिकाचिदुदंचितपंचमरागं हरि धृ० २
 कापिविलासविलोलविलोचनखेलनजनित
 मनोजं ध्यायति मुग्धवधूरधिकं मधुसूदनव
 दनसरोजं हरि ३ कापिकपोलतलेमिलिता
 लपितुं किमपि श्रुतिमूले चारुचुचुंबनितंब
 वतीदयितं पुलकैरनुकूले ह० ॥ ४ केलिकला

कुतुकेनचकाचिदसुयमुनाजलकूले मंजुल
वेंजुलकुंजगतंविचकर्षकरेणदुकूले ह०५

करतलतालतरलवल यावलिकलितकलस्व
नवंशो रासरसेसहनृत्यपराहरिणायुवतिःप्रश

शंसे ६ श्लिष्यतिकामपिचुंबतिकामपिकाम
पिरमयतिरामां पश्यतिसस्मितचारुपरापफ-

रामनुगच्छतिवामाम् ७ श्रीजयदेवकवैरिदम
द्रुतकेशवकेलिरहस्यम् हंदावनविपिनेललिनं

वितनोतुशुभानियशस्यम् ८ (हरिरिति) हे

विलासिनिद्रुहसुग्धवधूनि करेहरिः विलसति ९ हेराधे (इह)

यावनाचेठाई तरुणस्त्रियांचा ससुदायामधें हरिजोतो क्रीडतो

तो वधूससुदाय कशेप्रकारचा (केलिपरे) क्रीडेचेठाईतसर

ऐसा क्रीडत असतां तो हरिकसा शोभतो तें वर्णितों चंदनेंक

रून चर्चिला नीलवर्ण देह ज्याचा आणखी पीतवर्ण वस्त्र ज्याचे

वनमाला कंठीजाच्या ऐसा आणखी केलिहणजे क्रीडा जीती

णेकरून चंचल ऐशी रत्नजडितकुंडलें जीं तिहीं करून मंडित

हणजे शोभायमान कपोल दूयजे त्यावर स्मित ह्मणे मंदहा

स्यजे तेणेंकरून शोभतो ऐसा १० (पीनेति) काचिद्रोपव

धूः ११ कोणी एक गोपिकाजीती (पीनपयोधरभारभरे

२४
ण) पुष्ट स्तनजे त्यांच्या गौरवातिशयेकरून (हरिसरागं
परिरभ्य) श्रीकृष्णातें सप्रेम आलिंगून (उदंचितपंचमरा
गं अनुगायति) ऊर्ध्वनेला ऐसा पंचम स्वर जो त्यातें कृ-
ष्णामागून गाते २ (कापीति कापिसुग्धवधूः) कोणि ए
क सुंदर गोपिकाजीती विलास वशेंकरून चंचल नेत्रजे त्यां-
च्या खेळनेंकरून निर्मिला मनोज ह्यणजे गोपिकेच्या मना

मधें कामविकार जेणेंऐसें मधुसूदनाचें मुरवकमलजें त्यातें
(अधिकंध्यायति) अतिशयें चिंतिते ३ (कापीति (का
पिनितं बिनी) कोणि एक स्त्रीती (किमपिलपितुं) कांहीं
एक बोलण्या कारणे (श्रुतिमूले मिलिता) कर्णासमीप जडलो
होत्साती) (पुलकैरनुकूले) आपल्या स्पर्शमात्रेंकरून उत्पन्न
पुलकजे तिहींकरून सानुरागानें सूचविते ऐसे कपोलतलजें त्या
चे ठाई (क्षयितं) परम प्रिय श्रीकृष्णजो त्यातें (चारुचुचुंब)
बरव्या प्रकारें चुंबन देवीजाली ह्यणजे कर्णामधें काहीं रहस्य बो
लायाचें निमित्त करून श्रीहरीतें कपोलभागीं चुंबितीजाली हा
अर्थ ४ (केलेति) काचित् ह्यणजे कोणि एक स्त्रीजीती (य
मुनातीरे) यमुनाजलसंबंधि तीराचे बायीं (मंजुल वंजुल
कुंजगतं) सुंदर वेताचें कुंज गृहजें त्याप्रति गेला ऐसा (अ
मुं) हा श्रीपतिजो यातें (केलिकलाकुतुकेन) कामक्रीडे

चाठाई कलाहणजे चातुर्ये जीं त्याविषयीं हर्षजो तेणेकरून (क
रेणदुकूले वि. चकर्ष) हस्तानें पीतांबरातें धरून बोदतीजा
ली ५ करतलेति) रास ह्यणजे बहुतांस्त्रियांमधें नृत्यजें त्याचा
रस ह्यणजे शृंगारजो त्याचेठायीं (सहनृत्यपरायुवतिः)
आपुल्ये बरोबर नृत्यकरणार कोणी एक स्त्रीजीती (हरिणा
प्रशशंसे) हरिने जयविलास कलाकुशले हेरमणि इत्यादिक
१) रीतीनें स्तविली तोरास रसकशेप्रकारचा करतलांचे तालजें ति
हींकरून चंचल ऐशा कंकणाच्या पंक्तिज्या त्यांच्या ध्वनिनें मिश्र
आहे अव्यक्तमधुर ध्वनियुक्तवेणुजो रास रसाचेठाई ऐसा
श्लिष्यतीति हेराधे श्रीहरीजोतो (कामपिश्लिष्यति)
कोण एकस्त्रियेतें आलिंगितो (कामपिचुंबति) कोण एक
स्त्रियेतें चुंबितो (कामपिरामांरमयति) कोण एक रमा ह्य
णजे स्त्रीजी तीतें रमवितो (परांसस्मितचारुपश्यति)
आणखी कोण एकीतें मंदहास्ययुक्त बरव्याप्रकारें पाहतो,
(अपरांवाभामनुगच्छति) आणखी कोणी एक सुंदरीतें
अनुसरतो ७ श्रीति श्रीमंत जयदेवकविजो त्याचें हेंगीतरूप
चंदावननामक अरण्यजें त्याचेठायीं सकलस्त्रियांचा मनोरथ
येकदांच पुरविला यास्तव अद्भुत ह्यणजे आश्चर्यकारि ऐसें
केशवक्रीडेचे हेंरहस्य जेतें (ललितं) अनेकरसें करून सुंदर

ऐसं (यशस्यं) यशस्कर होलातें (श्रुमानिवितनोत्तु)
 लोकांकारणें कल्याणातें विस्तारो पुनः सरवी श्लो
 कचयें करून राधेप्रतिबोलते. श्लोक विश्वेषाम्
 नुरंजनेन जनयन् नानंदमिंदीवरश्चेणीश्यामलकोमलै
 रुपनयन्तंगैरनंगोत्सवम् स्वच्छंदं व्रजसंदरीभिरभि
 तः प्रत्यंगमालिंगितः शृंगारः सखि मूर्तिमानिवमधौमु
 ग्धो हरिः कीडति १ हे सखि (राधे) अनुरंजनेन विश्वे
 षां आनंदं जनयन्) अनुरागें करून सर्वांस संतोषातें निर्मि
 त होलाता आणखी (इंदीवरश्चेणीश्यामलकोमलैः अंगै
 अनंगोत्सवं उपनयन्) नीलोत्सलमालेचेपरि श्यामवर्ण
 सुकुमार ऐसीं करचरणादिक अंगें जीं तिहीं करून स्पर्शमात्रें
 काममदातें उत्पन्न करित होलाता आणखी (व्रजसंदरीभि
 रभितः स्वच्छंदं प्रत्यंगमालिंगितः व्रजस्त्रियां ही आसमं
 तात् मनासमानेल तसा इच्छारोधन होलाता प्रतिअवयवाचे
 वाई आलिंगिला ऐसा (मुग्धो हरिः) संदर श्रीकृष्ण जो तो (मूर्
 तिमान् शृंगार इवमधौ कीडति) मूर्तिमंत शृंगार रसाचे
 परि वसंत ऋतूचे वाई खेळतो १ श्लो० अद्योत्संगवस
 इजं भक्तवलकुंशादिवेशाचलं प्रालेयपुवने छयानुस
 रति श्रीरवंडरीलानिलः किं च स्निग्धरसालमौलिमु

कुलान्यालोक्यहर्षोदयादुन्मूलंतिकुहूःकुहूरितिमुहुः
 स्ताराःपिकानांगिरः २ (हराधेअद्यश्रीखंडानिलः
 याकाळीं मलयाचलसंबंधि दक्षिणवायु जोतो (उत्संगवस
 दुजंगकवलकेशादिव) आपले कोटरांत वसताहेत सर्पजे
 त्याचादंशकरून उष्णतारूप क्लेशजो यास्तवच काय (प्रालेय
 पुवनेच्छयाईशाचलमत्सुरति) शैल्यसेवा याचेइच्छेकरू
 नच काय हिमाचलाप्रति जातो ह्यणजे दक्षिणेहून उत्तरगामी
 वायु वाहतो शीतळ मंदवाहतो तोरुखदायक होस्ताता विरहि
 णीसतृज यासमयींदुःखदायक जाला आहे त्याचें कारण हेच
 काय किंत्याचेआणीं विषसंसर्गतो त्यासस्तव मंलयाचलीं चं
 दन वृक्षाश्रित सर्पवर्त्तताहेत अतएव तोदाह शभायासादीं
 हिमाचलाप्रति जातोकाय ऐशीउत्प्रेक्षा किंच ह्यणजे आण-
 खी याकाळीं (पिकानांगिरः) कोकिलांचे स्वरजेते (स्नि
 ग्धरसालमौलिमुकुलानि आलोक्यमुहुःउन्मीलंति
 आई आमवृक्षाचेअग्नीं पुष्पकुड्मलांते पाहून वारंवार उस
 न होताहेत तेस्वर कसे (कुहूःकुहूरितिताराः) कुहूकुहू
 याप्रकारेंकरून अत्यंत उच्च असेप्रकारचे २ यानंतर क
 विजोतो कथेचासंदर्भातिंठेऊन अध्यायाचेअंतीं आशीर्वाद
 रूप मंगलाचरणानें आचरितो.

श्लो० रासोल्लासभरेणविभ्रमभृतामाभीरवामभ्रु
वामभ्यर्णेपरिरभ्यनिर्भरमुदाप्रेमांधयाराधया॥ सा
धुलदहनंरुधामयमितिव्याहृत्यगीतःस्तुतिव्याजा
दुद्रदचुंबितःस्मितमनोहारीहरिःपातुवः ३ (विभ्र
मभृतांआभीरवामभ्रुवांअभ्यर्णे) शृंगार विलासाते
आचरत्या ऐशा गोपांगनाज्या त्यासमीप (रासोल्लासभरे-
ण) रासकीडा श्रवणे हर्षातिशयजो तेणेकरून प्रेमांध ऐ-
सा राधाजी तीणे (साधुलदहनंरुधामयमितिव्याहृत्य)
संदर तुझे मुख अमृतमय ऐसे बोलुन (निर्भरमुदापरिर-
भ्य) अखंत प्रीतीने आलिंगून (गीतस्तुतिव्याजादुद्रद
चुंबितः) गायन प्रशंसेच्या मिषेंकरून स्पष्ट चुंबिला ह्मण
जे अंतरीं कामवेगच कारण परंतु बाहेर गायन चमत्काराचे
श्लाघेस्तवच काय चुंबिला ऐसा (स्मितमनोहारी) तीचे
चुंबन चातुर्य पाहुन मंदहास्यें तीचेंच मनहरितो ऐसा ह
रिजोतो (वःपातु) तुझ्याभक्तातें रक्षो ३

इतिगीतगोविंदेप्राकृतटीकायांसामोददामोद रोजना
प्रथमःसर्गः १

यानंतर वृत्तांत स्मरवितहोत्ताता कवि बोलतो
श्लोक विहरतिचनेराधासाधारणप्रणयेहरोविग

लितनिजोत्कर्षादीर्घ्यावशेनगतान्यतः क्वचिदपिलता
 कुंजेगुंजन्मधुव्रतमंडलीमुखरशिरवरेलीनादीना
 प्युवाचरहः सरवीं १ साधारणप्रणयेहरोवनेविह
 रति २ इतर गोपी समाधान प्रेमधरून श्रीहरी वनामध्ये रा
 धिकेसि क्रीडतअसतां ३ विगलितनिजोत्कर्षादीर्घ्याव
 शेनअन्यतोगता ४ इतर गोपीपेक्षां आपुल्या सौंदर्याचा उ
 त्कर्ष श्रीहरीनें इतरातुल्यलक्षिला यारोषवशेकरून राधिका-
 अन्यत्र स्थळीं गेली होत्साती ५ गुंजन्मधुव्रतमंडली मुखर
 शिरवरे क्वचिदपिलताकुंजेलीना ६ गातआहेत धमर
 समुदायजे तिहींकरून शब्दायमान कोणि एक लता निर्मि
 त कुंज एहजे त्याचेठायीं लपली होत्साती श्रीहरि वियोगास्तव
 पश्चात्तापें दीनहोर्डन एकांतीं सरवीप्रति बोलती जाली १

गुर्जरीरागेरूपकताले अष्टपदी.

संचरदधरसुधामधुरध्वनिमुखरितमोहनवंशं
 चलितदृगंचलचंचलमौलिकपोलविलोलवतं-
 सं १ रासेहरिमिहविहितविलासं स्मरतिमनो
 ममकृतपरिहासंधू १ चंद्रकचारुमयूरशिखंड
 कमंडलवल यितकेशं प्रचुरपुरंदरधनुरचुरंजि
 तमेदुरमुदिरसवशं रासे २ गोपकदंबनितंब

वतीसुखचुंबनलंभितलोभम् बंधुजीवमधुराधर
 पल्लवमुल्लसितस्मितशोभं रा० ३ विपुलपुलकशु
 जपल्लववलयितवल्लवयुवतिसहस्रं करचर
 णोरसिमणिगणभूषणकिरणविभिन्नतमि
 स्त्रं रासे० ४ जलदपटचलदिंदुविनिंदकचंदन
 तिलकललाटं पीनपयोधरपरिसरमर्दननिर्द
 र्यहृदयकपाटं रासे० ५ मणिमयमकरमनोह
 रकुंडलमंडितगंडमुदारम् पीतवसनमनुग
 तमुनिमनुजसुरासरवरपरिवारम् रासे० ६
 विशदकदंबतलेमिलितंकलिकलुषभयश
 मयंतं मामपिकिमपितरंगदनंगदृशामनसा
 रमयंतम् रासे० ७ श्रीजयदेवभाणितमति
 सुंदरमोहनमधुरिपुरुषम् हरिचरणस्मरणं
 प्रतिसंप्रतिपुण्यवतामनुरूपं रासे० ८

टी० (इह रासेविहितविलासं कृतपरिहासं हरिं मम
 मनः स्मरति) यावदावनीं रासमंडळीमध्ये विलासतं आच
 रून अनेक विनोदानें करिता जाला, त्या श्रीहरीतें हे सखी माझे
 मन स्मरतें त्या रास क्रीडेचे ठाई कसा श्रीहरी शोभता जाला तें राधा
 सखिप्रति वर्णिते स्फुरतो अधरामृतासमान मधुर ध्वनिजो ते

णें करून वाजविला मोहन वेषू ज्याणें आणखी कशे प्रकारचा
 वेषुतें वाजवित असतां चलित ह्मणजे चंचल आहे नेत्रप्रांत ज्या
 स आणखी डोलतो मस्तक ज्याचा कपोल स्थळीं चंचळ कर्णा
 मरणें ज्याचीं ऐसा १ (चंद्रकेति) चंद्रक ह्मणजे नेत्राकार चिन्हें
 जिं तिहीं करून सुंदर ऐशीं मयूर पिछें जीं त्याच्या पंक्तिनें आ
 समंतात् सुकुराकार वेष्टिलेत केश ज्याचे प्रचुर ह्मणजे विस्तीर्ण
 इंद्र धनुष्य जें तेंणें करून आसमंतात् शोभायमान घनदाट मेघ
 जो तद्वत् सुंदर वेष ज्याचा २ (गोपेति) गोपसमुदाय स्त्रिया
 ज्या गोपिका त्यांस सुरवचुंबन मात्रें करून प्रकटविला आ
 हे लोभ ज्याणे बंधुजीव ह्मणजे सेंद्रिचें पुष्प त्याचेपरि सुंदर
 आहे ओष्ठपल्लव ज्याचा ज्या ओष्ठपल्लवामध्ये स्फुरद्रूप मंदहा
 स्यजें तेंणें करून शोभा आहे ज्याकृष्णाचे ठाई ३ (विपुलेति)
 गोपिका स्पर्शमात्रें करून पुष्कल आहेत स्वेदविंदु रोमांच ज्याचे
 ठाहीं ऐसे बाहु पल्लव जे तिहीं करून आलिंगिलें गोपिका सहस्र
 जें त्यातें ज्या हरीनें करचरणादिकाचे ठाई रत्नजडित कटक नूपुरा
 दिभूषणें जीं त्याच्या प्रभे करून दूरकेला रात्रिसंबंधि अंधका
 र ज्याणें ४ (जलदेति) मेघमंडलीं स्फुरद्रूप पूर्ण चंद्रजो त्या
 हून सुंदर चंदन तिलक ललाटी ज्याच्या पीन ह्मणजे अत्यंत
 पुष्ट गोपिकांचा कुचप्रदेश जो त्याच्या मर्दनविषयी निर्दय-

भाहे अंतःकरणज्याचें ६ (मणिमयतिमणिमय ह्यणजे रत्न
 स्वचित मकराकार सुंदर कुंडलें जीं तिहींकरून शोभताहेत दो
 नही गंड ह्यणजे कपोल जाचें उदार ह्यणे परमानंद दायक
 ऐसा आणखी पीतांबर धारिऐसा अनुगत ह्यणजे आश्र
 यून वर्तले आहेत मुनिमनुष्य देवदैत्य वर परिवारजेते ज्यास
 ऐसा ६ विशदेति) विशद ह्यणजे निर्मळ कंदबाचे तळीं
 वर्तला ऐसा सकल कलिकल्मष भयातें दूर करितो ऐसा आ
 णखी स्फुरतो मदन जीणेंकरून न ऐशा दृष्टीनें आणखी
 मनें करून मला चमत्कारें समवितो त्या श्रीहरीतें (मममनः
 स्मरति) माझे मन स्मरतें हेसखी मीकायकरूं ७ (श्रीजय
 देवेति) श्रीमंत जयदेवानें वर्णिलें ऐसें अतिसुंदर मोहन कारक
 श्रीहरीचें हेरूपजेते याकाळीं पुण्यवंतास हरिचरणस्मरणा
 विषई योग्य होय ८ यानंतर राधाजीती सखीप्रति कृ
 ष्णाचेठायीं मनाची संलग्नता जी तीतें वर्णिते ९
 श्लो० गणयतिगुणग्रामंभ्रामंभ्रमादपिनेहतेवहति
 चपरितोषंदोषंविमुंचंतिदूरतः युवतिषुचलत्तृष्णोक्त
 षोविहारिणिमांविना पुनरपिमनोवामं कामं करोति
 करोमिकिं १ हेसखि माझे मनजेतें पुनरपि मजवांचुन इतर
 युवतिचेठायीं विहार करितो ऐसाचंचलाभिलाषी श्रीकृष्णजो

त्याचेवाई इच्छेतें धरिते मीकायकरूं आणखीत्याश्रीकृष्णाच्या
गुणसमूहातें चिंतितें भ्रमेंकरूनहि विस्मरणातें न आचरेत्या
च्या दोषातें दूरत्यागीतें त्याच्या गुणश्रवणी परमसंतोषातें
वाहतें तस्मात् मनाच्या स्वभावातें मीकायकरूं १

मालवरागे एकतालीताले अष्ट०

निभृतनिकुंजगृहंगतयानिशिरहसिनिलीय
वसंतं चकितविलोकितसकलदिशारतिरभस
भरेणहसंतं सरिवहेकेशिमथनमुदारं रमय-
मयासहमदनमनोरथभाषितयासविकारंधु-
१ प्रथमसमागमलज्जितयापदुचाटुशतेर
सुकूलं मृदुमधुरस्मितभाषितयाशिशिलीकृ
तजयनदुकूलं सरिव० २ किसलयशयननि
वेशितयाचिरमुरसिममैवशयानं कृतपरिरं
भणचुंबनयापरिरम्यकृताधरपानं ३ अल-
सनिमीलितलोचनयापुलकाबचलिललिन
कपोलं श्रमजलसिक्तकलेवरयावग्मदन-
मदादतिलोलं सरिव० ४ कोकिलकलरवकू
जितयाजितमनसिजतंत्रंविचारं श्लथकु
समाकुलकुंतलयानरवलिसितधनस्तन

भारं सरिव० ५. चरणारणितमणिनूपुरयापरिष्-
 रितसरतवितानं सुरवरविश्वंखलमेखलयास
 कचग्रहचुंबनदानं सरिव० ६. रतिसखसमयर
 सालसयादरमुकुलितनयनसरोजं निःसहनि
 पतिततनुलतयामधुसूदनमुदितमनोजं स
 रिव० ७. श्रीजयदेवभाणितमिदमतिशयमधु
 रिपुनिधुवनशीलं सखमुत्कंठितगोपवधूक
 थितंवितनोलुसलीलं सरिव० ८. टी० (उदारं
 थोर ऐसा (केशिमथनं) श्रीकृष्ण जोतोत्यातें (मयासहर
 मय) मजशीं रमविं मीकसेप्रकारची मदनाचेठाई मनोरथ
 लून केला जीणें असेप्रकार ची तोकेशिमथनहि मदनविकार
 युक्त असेप्रकारचा अनुक्रमें स्वमनोरथातें वर्णिते मीनिभूत
 ह्यणजे गूढ ऐसें कुंज गृहजें त्याप्रतिवर्तलीं ऐसीं तोरात्रिचेव
 र्थां एकांतीं लपून वर्ततो आणखी मीकसी सभय सकल दि
 शांतें विलोकिलें जीणे आणखी तोकसा रतिह्यणजे संभोग
 त्याविषयीं उत्साहातिशयें करून हंसतो ऐसा ९ टी० (प्र
 मेति) प्रथमसमागमी लज्जायुक्त जाली तोलज्जादूर कराय
 साटीं शतशः कुशलचादुवादें करून अनुकूल वर्ततो मीमंजूल-
 गोड गोष्टीतें बोलतें तोमाझे कदिस्थित पद्वस्त्रातें शिथिल क-

रितो ऐसा २ (किसलयेति) मीकिसलय ह्मणजे कोमल पल्ल
 व जे त्यांच्या शयनी स्थापिजेली तो चिरकाळ माझ्याच वक्षस्थ
 लीं शयन करितो ऐसा मीकेलें आलिंगन चुंबन जीणें या प्रकार
 रची तो मातें आलिंगून अधर पानातें करितो ऐसा ३
 अलसेति) मीसरतश्चमवशें करून झांकिले तलोचन जीणें
 तो रामांचसमूहें करून सुंदर कपोल ज्याचे ऐसा मीसरतश्चम-
 मजलाने व्यापिलें कलेवर जीचें ऐसी तो अत्यंत सुंदर काम मदें
 करून चंचल ऐसा ४ टी० (कोकिलेति) मीकोकिलांचे परि
 मंजुल भाषणीं तो संपूर्ण कामशास्त्राच्या रहस्यातें जाणतो
 मी अस्ताव्यस्त आहेत पुष्पयुक्त केश जीचे ऐसी तो नखे करून
 विदारिला निविड स्तनभार जाणें या प्रकारचा ५ टी०-१ च
 रणेति) मीचरणी वाजतात रत्नजडित नूपुर जीच्या ऐसी तो
 परिपूर्ण केला सरत विस्तार ज्याणें या प्रकारचा मी वाजतें उ-
 त्तम मेखला जीची ऐसी तो केशग्रहण युक्त चुंबनातें आच
 रतो या प्रकारचा ६ टी० (रतीति) मीरति सरवसमई प्रेम
 रसें मंद वर्तते तो आनंदाति शयें करून स्वल्प संकुचित नयनक
 मलें ज्यांची ऐसा मी अशक्त लें करून पतनातें पावली तनुवली जी
 ची ऐसी तो मधुसूदन उत्पन्न काम ज्याचे ठाई ऐसा या प्रकारचा
 केशि मथन जो त्यातें हे सरवी या प्रकारची मी राधा जी तीणें सीर

मवीं या प्रकारें स्वरतक्रमातें करून भावित होसाती राधाजी
 ती सरवीतें प्रार्थिती जाली ७ टी. श्रीजयदेवेति ७ पुष्कल
 आहमधुसूदनचरितज्याचे ठाईं ऐसें शृंगारलीला सहित हें कृष्ण
 समागमातें इच्छितें ऐसी गोपवधू राधाजीतीचें भाषण श्रीज
 यदेवानें वर्णिलें तें हें सर्वत्र सरवातें विस्तारो ८ श्लो०
 हस्तस्वस्तविलासवंशमनु जु भूवल्लितद्वल्लुवीचंदो-
 त्साहृदगंतवीक्षितमतिस्वेदाद्र्गंडस्थलं मामुद्दीक्ष्य
 विलज्जितस्मितसुधासुगंधाननं कानने गोविंदं जसं दी-
 गणवृत्तं पश्यामि हृष्यामि च १॥ टी० हे सखि (कानने) चंदाव
 नाचे ठाई गोपिका समुदायानें वेष्टिला ऐशा गोविंदातें पाहतें आ
 णरवी पाहून हर्षातें पावतें तो गोविंदकसे प्रकारचा मातें पाहून
 लज्जेतें पावतो त्या लज्जे करून युक्तमंदहास्यलक्षण अमृत
 जें तेंणे करून संदर आहें मुख ज्याचें आणरवी मातें पाहतांच ह
 स्तापासून गळाला वेणू ज्याचा आणरवी कुटिल भ्रूवल्ली यु
 क्तगोपांगना समुदाय जो त्यावर संकेतें करून फिरविले कटा-
 क्षवीक्षण जेणें धर्मे करून आर्द्रगंडस्थलें ज्याची असे प्रकारचा
 १ श्लो० दुरालोकस्तोकस्तवकनकाशोकलतिकाविकाश
 कासारोपवनपवनोपिव्यथयति अपि भ्राम्यद्गंगीरणितरम
 णीयानमुकुलप्रसूतिश्चूतानां सखिशिरवरिणीयं मुखयति

दी० राधिका जीती विरह शोककारणानें वर्णितें दुरालोक ह्याण
जे पहावयाकारणे अशक्य ऐसें सूक्ष्म पुच्छ गुच्छ जींचे ऐशी
नूतन पल्लवित अशोकशाखा तीचा पुष्पप्रादुर्भावजो तो आण
खी तटाकावरून उपवनसंबंधि वायूजो तोहि मला दुःख देतो
आणखी भ्रमताहेत भ्रमरी ज्यात्या गुंजारवेकरून रम्य आण
खी (शिरस्वरिणी) प्रशस्त अगें जीचीं ऐसी आम्हपु
ष्पाची उत्पत्तिजीतीहि मातें विरहवशास्तवन करवितें शि
स्वरिणीशब्दें वृत्तनाम सूचविलें २ अध्यायांतीं जय
देवकवी मंगलातें बोलतो

श्लोक

साकू

तस्मितमाकुलाकुलगलद्भिमिलमुल्लासितभ्रूवल्ली
कमलीकदर्शितसुजामूलाद्द्वहस्तस्तनं ॥ गोपी-
नानिभृतं निरीक्ष्य दयितांकांचिच्चिरंचितयन् अंत
र्मुग्धमनोहरो हरतुवः क्लेशन्नवः केशवः ३ (साकू
तस्मित) साभिप्रायमंदहास्य ज्याचेटायीं अस्तव्यस्त गळतो के
शभार ज्याचेटाई उर्ध्व फिरविल्या आहेत भूलतिका ज्याचे टा-
ई कर्णकंदुयनादि छलवशेंकरून दारवविलें भ्रजामूळ अणखी-
भितस्ति परिमित स्तनज्याचेटाई (मूलोर्ध्वहस्तस्तनं) हापाव
वर्ततो त्याचा अर्थ भ्रजावरतें उर्ध्वहस्तेकरून तन्निषे दारववि
ले स्तनजे कीडेचेटाई ऐसें गोपिकाचें (निभृतं) रहस्यजें त्या

तें पाहून आपली प्रियकर कोण एक स्त्री जी तीतें अखंड अंत
रीं चिंतित होत्ताता अभिनव मोहन संदर केशव जो तो तुमच्या
केशातें हरो १ ७ ७ ७

इति गीत गोविंदे प्राकृत दोकायां अकूशकेशवो नाम द्वितीयः
सर्गः ॥ २ ॥

श्रीजयदेव जो तो या प्रकारचा पश्चात्तापातें वर्णून श्रीकृष्ण पश्चा
त्तापातें वर्णितों.

श्लोक कंसारि रपिसंसार वासनाबंध शृंगवलां ॥

राधामाधाय हृदये तत्प्राजव्रजसंदरीः १ टी. जसी
राधा कृष्णातें स्मरतें तसाच कंसारि ह्यणजे कृष्ण जो तो हि सं
सार वासनेचा बंधनाकारणें साक्षात् शृंगवला रूप ह्यणजे बेडी
राधा जी तीतें ध्यानें करून हृदयीं स्थापून इतर गोपिकातें त्यागि
ता झाला १ श्लो०

इतस्ततस्तामनुसृत्य रा
धिकामनंगवाणव्रणखिन्नमानसः ॥ कृतानुतापः
सकलं दिनं दिनीतदांतकुंजे निषसादमाधवः २
टी. कृतानुतापः) आपण केला राधिकेचा अपमान जो
त्यातें स्मरून केला आहे पश्चात्ताप जाणें ऐसा आणखी मद
न वाणखनें करून पीडित चित्त ज्याचें ऐसा माधव जो तो रा
धिकेजें जेथें तेथें शोधून तीचा लाभ न होतां मग यमुना तीरीं-

कुंजगृहाचे तोंडे बसता जाला २

गुर्जरारागे प्रतिमटताले अष्टपदी

मामियंचलिता विलोक्य वृत्तं वधूनि च येन ॥
 सापराधतया मयापिनवारितानि भयेन ॥
 हरिहरिहतादरतयागता साकुपितेव धृ० १
 किं करिष्यति किं वदिष्यति साचिरंधिरहेण ॥
 किं जनेन धनेन किं मम जीवितेन गृहेण ॥ ह० २
 चिंतयामि तदाननं कुटिलभुरोपभरेण ॥ शो
 णपदमिवोपरिभ्रमताकुलं भ्रमरेण ॥ हरि० ३
 तामहं हृदिसंगतामनिशंभृशंरमयामि किं व-
 नेनुसरा मित्तमिह किं वृथा विलपामि हरि० ४
 तन्निखिन्नमसूयया हृदयंतवा कलयामि ॥ त
 न्नवोद्य कुतो गता सिनतेन तेनुनयामि हरि० ५
 पश्यसे पुरतो गतागतमेव मे विदधासि किंपु
 रेवससंभ्रमं परिरंभणं नददासि हरि० ६ क्ष
 म्यतामपरंकदापित वेदशंनकोरोमि देहि सुंदरि
 दर्शनं मम मन्मथेन दुनोमि हरि० ७ वर्णितं
 जयदेवके नहरेरिदं प्रणतेन तिंदुबिल्वसमुद्र
 संभवरोहिणीरमणेन ८ (५५ मामिति) ९

श्री.दी० श्रीहरिचैभाषण इतर वधूमंडलीनेंवेष्टिलें ऐशातें
 पाहून राधिका जीती निघती जाली मी तीतें निवारण करून ये
 परंतु मी अपराधी याभावेन अत्यंत भयानें म्यातीतें न निवा
 रण केलें (हरिहरि) हाहा देवा मजपासून आदर अंतरला
 यामुळें कोणाभास दाखवउन राधा गेली कीं १ (किं करिष्यती
 ति) साहजणजे ती राधिका चिरकाळ वियोगें करून काय करी
 ल किंवा काय बोलेल हें कळेना एक राधेवाचुन मज हा लोक का
 य करितो कशाला पाहिजे किंवा याधनें करून काय होणार आ
 हे किंवा यागृहें करून किंबहुना जीवितें करून काय होणा
 र २ चिंतयामीति रोषभरेण) कोधातिशयें करून व
 क आहेत झूलता ज्याचेठाई ऐसें तिचें मुख कमळजें तेच
 मला स्मरतें यास्तव त्यातें मी चिंतितीं तें मुख त्या समयीं क
 सें उपरि भ्रमतो भ्रमरजो तेंणें करून व्याकुळ रक्त कमळजें सें
 त दत्त रक्त कमळासमान क्रोधयुक्त मुख भ्रमरासमान झूल
 ता ३ तामिति) ध्यानवशें वरून हृदयाचेठाई प्राप्त ऐ
 साती राधाजी तीतेंच अतिशयें बारंवार रमवितो माझे हृ
 दयीं राधा असतां मी अरण्याचेठाई व्यर्थकां अनुसरावें किंवा
 येथें व्यर्थकां रुदन करावें ४ (तन्वीति) हृदयस्थ राधेप्रति
 भगवान् बोलतो (हेतन्वि) हेसंदरी तुझे हृदय जें ते म

सरेंकरून खिन्न ऐसी मीतर्कितों तूं कोवें गेलीस तें मीनेणें तूं सहज जा
ती जालीस ऐसें समजून मीज प्रार्थिता जालों ५ पश्यसेदिति ॥
तूं मातें पाहातेस मजपुढें पुनः पुनः वेर झारा करितेस पुरंतु पूर्वव
त् सप्रेम आलिंगनातें कानदेसि ६ क्षम्यतामिति ॥ हे राधे त्वां म
जवर क्षमा करावि मी यानंतर तुझा असा अपराध कदापि करणा
र नाही हे सुंदरी मजदर्शन द्यावें मी मदनें करून दुखी आहे ७
(श्रीजयदेवेति) या प्रकारें हें श्रीकृष्ण भाषण जें तें तिंदुबिल्व
नामक माझे कुळ जें तोच कोणि एक समुद्र त्या पासून जन्मलों चंद्रास
मान मी जयदेव कवि जो हरीचा भक्त त्याचें वर्णिलें ८

श्लो० भूपल्लवो धनुरपांगतरंगितानि बाणा गुणाः
श्रवणपालिरिति स्मरेण तस्यामनंगजयजंगम
देवतायामस्त्राणि निर्जितजगंतिकि मर्पितानि ९
टी० अनंग ह्मणजे मदन जो त्याचीचैलोक्य जयहेंतु भूत जंग-
म देवताच काय ऐसी राधा जी तीचे ठाई मदन जो त्याणें आपलें
जिंकिलें जग जिंही करून ऐसीं शस्त्रें जीतीं स्थापिली काय जा
स्तव तीचा भूपल्लव जो तो मदनानें धनुष्य होय करास्त निरीक्षणें
जीतीं बाण होत श्रवण कोण जो तो धनुष्याचा गुण होय ९
यानंतर श्रीकृष्ण जो तो राधेच्या वियोगें करून उत्पन्न संताप जो
तसरि हारार्थ आंधिधारण केलें शीतळ चंदनादिक पदार्थ जे त्या

तैं पाहून मीरुइ ऐसैं समजोन मदन मला अधिकच पीडितो काय,
 ऐसा तर्क करित होत्साता मदनाप्रति बोलता जाला तैं कवी वर्णि
 तो ॥१॥ श्लो० हृदिबिसलताहारोनायंभुजंगम
 नायकः कुवलयदलश्रेणीकंठेनसागरलघुतिः मल
 यजरज्जनेदंभस्मप्रियारहितेमयिप्रहरनहरभ्रांत्या
 नंगकुधाकिमुधावसि २ (हेअनंगप्रियारहितेम
 यिहरभ्रांत्यानप्रहर) हेमदना राधारहितमीजोत्या माझेठ
 ई हा आपुलाशत्रू महादेवहोय ऐशीकल्पनाकरून मातेंनको-
 मारूं (कुधाकिमुधावसि) मजवर क्रोधेंकरून कांधावतो
 स आपण महादेवनव्हे हेंस्थापितों हेमदना (हृदिबिसलता
 हारोनायंभुजंगम नायकः) दाहशमनार्थ हृदयाचेठई,
 शीतल मृणालांचा हार मीधारणकेला हा महादेवाचा वासुकी
 नव्हे (कंठेकुवलयदलश्रेणी) कंठी नीलोसलाच्या दलांची
 माळाहीवर्तते (नगरलघुतिः) हीविषाची काळिमानव्हे (इ
 दंमलयजरजः नभस्म) हा श्वेतचंदनाचा लेपहोय हावि
 भूतीचालेपनव्हे तूंहेरुद्राचें आभरण ह्यणुन समजलास काय
 हें शेषकल्यावें २ यानंतर राधेचा विरहें अधिकच कामपी
 डाजी तत्परिहारार्थ मदनातें प्रार्थितो,
 श्लोक पाणौमाकुरुचूतसायकममुंमाचापमारोप

यकीडानिर्जितविश्वमूर्छितजनाघातेनकिंपौरुषम् ॥
 तस्याएवमृगीदृशोमनसिजप्रैरवत्कटाक्षानिलज्वाला
 जर्जरितमनागपिमनोनाद्यापिसंधुक्षते ३ (हेकी
 डानिर्जितविश्व) लीलामात्रें जिंकिलें विश्वजेणें याप्रकारचा
 हेमदना (पाणौ अमुंचूतसायकंमाकुरु) कराचेठाई याआ
 म्पुष्पबाणातें नकोधरूं ह्मणजे लीलें करूनच सर्वातें जिंकू शके
 तो तोतूं शस्त्रेंकरून मलाकसाहेबिशील यास्तव शस्त्र नधरावें
 हाअर्थ आमपुष्पजेतें मदनाचा बाण होय हेंशास्त्रामधें प्रसिद्ध
 असे (माचापमारोपय) हेमदना नकोधनुष्यातें सज्जकरूं
 (मूर्छितजनाघातेनकिंपौरुषम्) मूर्छितजनाकारणें मार
 णेंकरून कोणतापुरुषार्थ ह्मणजे मीराधेंच्या वियोगें सहज मृत
 प्राय त्यामला मारून कोणती कीर्ती इच्छिली याअभिप्रायातें व
 णितो (तस्याएवमृगीदृशोमनसिजप्रैरवत्कटाक्षानिलज्वा
 लाजर्जरितमनःअद्यापिमनागपिनसंधुक्षते) तीमृग
 नयनाराधाजी तीच्या मदनविकारेंकरून मजवर संचरला नेत्र
 कटाक्षजो तोकोणि अग्नि त्याचेज्वालेनें जर्जर जालें ऐसें माझें
 मनजेतें अद्यापिकाहि अंकुरित होत नाही ३ हृदयस्थराधेप्र
 ति भगवान् बोलतो.

श्लोक ॥ भूचापेनिहितः कटाक्षविशिरवो निर्मातुम्

मर्मव्यथां श्यामात्मा कुटिलः करोतु कबरी भारोपि भारो
 द्यमम् ॥ मोहं तावदयंच तन्वितनुतां बिंबाधरो रागवान्
 न सहृत्तस्तनमंडलस्तव कथं प्राणैर्मम क्रीडति ४
 हेराधे (भूचापे निहितः कटाक्षविशिखो मर्मव्यथानि
 मातु) तुझा भूलताजी तेंच कोणियेक चापत्याचे ठाई स्थापिला
 नेत्र कटाक्षरूप बाण जो तो मर्मव्यथे तें निर्माण करो ज्यास्तव
 मर्म तो डावीं हा बाणाचा स्वभाव होय आणखी श्यामात्मा
 कुटिलः कबरी भारोपि भारो द्यमं करोतु) शामवर्ण आकृ
 तिनें वक्र ऐसा हा केशांचा समूह जो तो हि मदनाच्या उद्यमातें
 करो, ह्मणजे मदन जसा मारितो तसा मारायाचा यत्न करो ज्या
 स्तव काळा कुटिल पुरुष जो तो शत्रुचे परि आचरतो (हेतन्वि
 अयं रागवान् बिंबाधरश्च तावत् मोहंतनुतां)
 हेराधे हारागवान् (ह्मणजे आरक्त ऐसा तुझा बिंबा फला समान
 अधरोष्ठ जो तो हि संपूर्ण मोहातें रचो ज्यास्तव रागवान् ह्मणजे
 विषयासक्त पुरुष जो तो मोहातें निर्मितोच (तव सहृत्तस्तन
 मंडलः मम प्राणैः कथं क्रीडति) तुझा कंदर वर्तुळ जे
 सा स्तन गोलक जो तो माझे प्राणजे तिहींसी कसा खेळतो
 माझे प्राण हराया कारणें कसा पाहतो ज्यास्तव सहृत्त ह्मणजे उ
 तम शीळवंत जो तो मलाच्या घातन इच्छे राधेचे कटाक्षादिक चिं

तून अधिकच विरह पीडेतें अनुभवितोहा अभिप्राय ४
 पूर्वी राधेच्या संगेंकरून ज्या विषयस्वरुपातें अनुभवित होतो
 तेंच विषयस्वरु राधेचें रूप ध्यातां सज प्राप्त आहे परंतु वियोग
 पीडा शमन होय याचे कारण कळे ना ऐसें आतां श्रीहरी बोल
 तो.

श्लोक तानिस्पर्शस्वरुपानि

तेचतरलस्निग्धादृशोर्विभ्रमास्तद्वक्त्रांबुजसौरभं
 सचसुधास्पंदीगिरां वक्रिमा साबिंबाधरमाधुरीति

विषयासंगेपिमन्मानसं तस्यांलग्नसमाधिहंतवि

रहव्याधिः कथं वर्तते ५ टी. जीं पूर्वी प्रत्यक्षस्पर्शस्वरु

पे अनुभविलीं होतीं (तानिस्पर्शस्वरुपानि) या ध्यान

काळीं तींच हीं स्पर्शस्वरुपे (तेचतरल स्निग्धादृशोर्वि

भ्रमाः) तेच किं हें चंचळ स्नेहयुक्तदृष्टीचे विलास वर्तता

हेत येणें करून रूपविषय कथिला (तद्वक्त्रांबुजसौरभं

तेंच किं हें सुखकमळाचे सुगंधत्व (सचसुधास्पंदीगिरां

वक्रिमा) तेंच किं हें अमृतातें सवतें ऐसें शब्दाचें वक्रत्व

येणें शब्दविषय कथिला (साबिंबाधरमाधुरी) तीचहे

बिंबाधराची मधुरताक्षणजे अधरामृताची गोडी येणे र

सविषय कथिला (इतिविषयासंगेपि) याप्रकारें राधे

पासून विषयाचा योग वर्तला असतां हि (तस्यांलग्नस-

माधिमन्मानसंते ॥ राधेचे ठाई लागला समाधी ह्मणजे
 एकाग्रता जास ऐसें माझे मन वर्तते ऐसें असतां हि (हंत वि
 रह न्याधिः कथं वर्तते ॥ हा विरह रोग कसा वर्ततो,
 ज्यास्तव समाधियुक्तास रोग वर्त्तूनये आणखी ज्याचे ठाई
 मनाचा योग त्याच मनास त्याचा वियोग रोग कसा हा अभि
 प्राय ५ कविजोती अध्यायांतीं भक्ताप्रति आशीर्वादातें
 देतो, श्लोक तिर्यक्कंठविलोलमौलितरलोत्तं
 सस्यवंशाच्चरुहीतस्थानकृतावधानललनालक्षैर्न
 संलक्षिताः संमुग्धं मधुसूदनस्य मधुरेराधामुखेदौ
 मृदुस्पंदं पलुविताश्चिरंददतु वः क्षेमं कटाक्षोर्मयः
 ६ टी० वेणुतें वाजवित असतां तिर्यक् ह्मणजे वांकडा कंठ
 ज्याचा डोलतो मस्तक ज्याचा चंचळ उत्तंस ह्मणजे तुरा ज्या
 चा ऐसा मधुसूदन जो त्याचे मधुरेराधामुखेदौ संम
 ग्धं मृदुस्पंदं पलुविताः ॥ सुंदर ऐसा राधेचा मुखचंद्र जो
 त्यावर गुमलें काहीं चंचलत्व विस्तारिलें ऐसें कटाक्षोर्म
 यः ॥ कटाक्षरूप तरंगजेते (वः क्षेमं चिरंददातु) तुह्यास
 कल्याणातें चिरकाळ देवोत चंद्राच्या दर्शनी लहरी जशा तद्वत्
 राधा मुखचंद्रदर्शनी रुष्णाची अपांगदर्शनी जीतीं वृद्धितें
 पावताहेत तीं भक्तांस कल्याण करोत हा अर्थ सकळ स्त्रियां

मधें राधिकेतेंच कटाक्षें अवलोकित असतां इतरांहिं मत्सर क
सा न केलाहे आशंकेने बोलतो त्या कटाक्ष लहरि कसे प्रका
श्या (वंशोच्चरद्गीतस्थानकृतावधानललनालक्ष्मेर्न
संलक्षिताः) वेणुपासून प्रकटलेत गायनाचे प्रभेदजे त्यांव
र केली आहे एकाग्रता ज्यांहीं ऐसी गोपिकाची लक्ष्मेजीं त्याहीं
न अवलोकिल्या अशोप्रकारचा ६

इतिगीतगोविंदेप्राकृतरीकायांमुग्धमधुसूदनोनाम

तृतीयः सर्गः ३

यानंतर कविजोतो राधिकेची सरवी कृष्णाप्रति येउन बो
लायाकारणें प्रवर्त्तलीतें बोलतों

श्लोक ॥ यमुनातीर बानीरनिकुंजेमंदमास्थितम् ॥

प्राहप्रेमभरोद्भूतं माधवं राधिकासरवी ॥१॥ टी

यमुनेच्यातिरीं बानीरनिकुंज ह्यणजे वेताचें कुंजगृहजें त्याचे
ठाई (मंदमास्थितं) चिंताग्रस्त बसलाऐसा (प्रेमरसोद्भूतं)
राधिकेचेठाई प्रेमातिशयेंकरून धामित ऐसा माधवजो त्या
प्रति राधिकेची सरवीजीतीप्राह बोलती झाली १

कर्णाटकरागे एकतालीताले अष्ट०

राधेप्रति सरवींचें भाषण

निंदतिचंदनमिंदुकिरणमनुविंदतिखेदमधीरं

आलनिलयमिलनेनगरलमिवकलयतिमलय
 समीरं साविरहेतवदीना माधवमनसिजविशि
 खभयादिवभावनयात्वयिलीना ॥ धृ० १ ॥ अवि
 रलनिपतितमदनशरादिवभवदवनायविशा
 लं स्वहृदयमर्मणिवर्मकरोतिसजलनलिनी
 दलजालं ॥ २ ॥ सावि० ॥ कुसुमविशिरवशर
 तल्पमनल्पविलासकलाकमनीयं व्रतमिवतवप
 रिरंभस्करवायकरोतिकुसुमशयनीय सावि०
 ३ वहतिचंचलितविलोचनजलधरमानन
 कमलमुदारं विधुमिवविकटविधुंतुददंतदल
 नगलितामृतधारं ॥ सावि० ४ विलिखतिरहं
 सिकुरंगमदेनभवंतंमसमशरभूतं प्रणमति
 मकरमधोविनिधायकरेचशरंनवचूतं सावि०
 ५ प्रतिपदमिदमपिनिगदतिमाधवतवचर
 णेपतिताहं त्वयिविसुखेमयिसपदिसुधानि
 धिरपितनुतेतनुदाहं सा० ६ ध्यानलयनेनपुरः
 परिकल्प्यभवंतमतीवदुरापं विलपतिहसति
 विषादतिरोदितिचंचतिमुंचतितापं सावि० ७
 श्रीजयदेवभणितमिदमधिकंयदिमनसान

तनीयम् हरिविरहाकुलबलवयुवतिसखीवचनं
 पठनीयं ॥ ८ ॥ दि० (निंदतीति हेमाधव
 सातवविरहेदीना) हेमाधवा तीराधा तुझा वियोग प्राप्त
 असतां दुःखि आहे आणखी (मनसिजविशिरवभया
 दिवभावनयात्वयिलीना) कामवाणाचा भयास्तवच
 काय एकाग्रतेकरून तुझे काई प्रवेशली आहे ह्यणजे मदन श
 बूच्या भयेंकरून ध्यानाच्या मिषें तुझ्या स्वरूपां लपून राहिली
 च काय ॥ जास्तव तुजहून भिन्न वर्तना हा अर्थ आणखी
 चंदनं निंदति) दाह शमनार्थ आह्मीं सर्वांगीं चर्चिलें चंद
 न जें त्यातें निंदिते जळोहें चंदन येणें करून दाह अधिकच
 होत असतो इत्यादिक बोलतें (इंद्रकिरणमन्वधीरंवे
 दं विंदति) संताप शमनार्थ आह्मी चंद्रकिरणी नेली अस
 तां चंद्रकिरणातें पाहून पुष्कळ स्वेदातें पावते ह्यणजे शीत
 ल किरण होलातें तव वियोगें करून अग्नि ज्वालेचेपरि भास
 ताहेत १ आणखी मंद शीतळ स्रगंध ऐसा मलय समीर ह्य
 णजे दक्षिण वायु जो त्यातें (व्यालनिलयमिलनेन) मलया
 चलीं सर्प स्थानजें त्याचा संसर्गें करून गरलमिव कलयति)
 हा वायूनद्धे हें गरलच होय एसें जाणतें १ (अविरलेति)
 हेमाधवा राधिकाजीती (स्वहृदयमर्मणि) दाह शमनार्थ-

हृदय मर्मस्थळाचे वाई (सजलनलिनीदलजालं विशालं व
 र्मकरोति) जलयुक्त कमलिनी पत्रसमूहातें आणून विशा
 ल कवच्याचे परिस्थापिते तें कमलिनी पत्ररूप कवचे जेंतें
 (अविरलनिपतितमदनशरात्) अखंडहृदयीं प्रवेश
 ताहेत मदनाचे बाणजे त्यापासून (भवदवनाय इव) हृद
 यीं वर्तला तूंजो त्याचा रक्षणार्थच काय तें कवच रचितें २
 (कुसुमेति) हेमाधव अनल्पविलासकमनीयं) अ
 नेक लीला चातुर्यें संदर ऐमें (कुसुमशयनीयं करोति)
 पुष्पमय शयनातें रचितें परंतु तुझ्या वियोगास्तव तें शयन व्य
 व्यर्थ होत्सातें लोहबाणाचे परि दुःखदायक वर्तलें आहे यास्त
 व हेरुणा (तव परिरंभसरवाय कुसुमविशिरवशरत
 ल्यं) तुझें आतिंगन सरवप्राप्त व्हावें एतदर्थ मदन बाणाचा
 तत्पजो तद्रूप (व्रतमिव) व्रतातेंच काय आरंभिते पुष्पें म
 दनाचे बाणहोत त्यांची शय्यातें शरपंजर होय तस्मान् शर
 पंजरव्रतातें आचरते काय ३ (वहतीति) हेमाधवा
 तीराधिका जीती (चलितविलोचनजलधरं) गळालें
 नेत्रांतून जळ नेत्या तें धरितें ऐने (उदार माननकमलंवह
 ति) संदर मुखकमलातें वाहतें कोणाचे परि (विकटविधुं
 तुददंतदलनगलितामृतधारं विधुमिव) क्रूर ऐसा रा

हुजो त्याच्या दंतविदारणे करून गळतात अमृत धारा ज्या
 चंद्रापासून ऐसाचंद्रमाजो त्यातेंच काय वाहतें अमृतमय
 चंद्रमंडलजें त्यातें राहून्यासितां त्यांतून अमृत धारा जसी
 निघायास योग्य तद्वत् (तव) वियोग चिंतने ग्रासिलें तिचें
 मुखजें त्यावरून नेत्रसंबंधि जळ धारा निघते ह्यणजे वियोग
 चिंतने अत्यंत खून करिते हा अर्थ ४ (विलिखतीति
 हेमाधवा राधाजीती (रहसिकुरंगमदेन) असम शरभूतं भवंतं
 विलिखति) एकांतीं कलुषीने मदनरूपातें तुतें लिहिते आणखी
 अधो मकरं करेन वचूतं शरं च विनिधाय प्रणमति) खालीं
 मकरातें लिहून करीन वा प्रपुष्परूप बाणातें लिहून बंदिते,
 ह्यणजे मकरवाहन युक्त पुष्पबाण युक्त मदन मूर्ति तें कस्तू
 रीने लिहून तिचे वाई तूतें चिंतून उपासना करिते हा अर्थ ५
 (प्रतिपदमिति) हेमाधव अहंतवचरणोपतिताइ
 तिप्रतिपदं निगदति) हेमाधवा मीशरणागत होउन तुझा
 चरणावर पडली आहे ऐसें वारंवार बोलते (त्वयिविमुखे
 सपदि सुधानिधिरपि) तूं विमुखवर्त्तला असतां तक्षणी
 च चंद्रमाजो तोहि (मयितनु दाहंतनुते) माझे वाई देह दा
 हातें रचितो ६ (ध्यानलयेनेति हेमाधवा (राधिका अ
 तीवदुरापं भवंतं ध्यानलयेन पुरः परिकल्प्य विलप

ति) अत्यंत दुर्लभ जो तू त्यातुतें ध्यानाच्या एकाग्रते करून
 आपुले पुढें कल्पून विलापाते ह्यणजे ध्यानाचे वायीं तुझे रू-
 प कल्पून तूं उपेक्षिलें तें स्मरून तुज पुढें रोदन करित असे हा
 अर्थ आणखी (हसति) तूं मृषा वाक्यें समाधान करितोस
 ऐसें कल्पून हांसते हा अभिप्राय (विधीदति) खेद करिते
 ह्यणजे आपण केला अन्याय जो त्यातें आपणच स्मरून प-
 श्चात्ताप करिते हा अभिप्राय (रोदति) पश्चात्तापाच्या अ-
 तिशयें रूदन करिते (चंचति) शरण जाते (तापं मुंचति)
 या प्रकारें विरह तापातें त्यागिते ७ (श्रीजयदेवेति)
 यदि मत्तसा अधिकं न दर्शनीयम्) जरि मनें करून अधि-
 क नाचाया कारणें इच्छिलें ह्यणजे अहो लोक हो हृदयाचे वा-
 ई हर्षातें इच्छिलें तर्हि (जयदेवमणितमिदं) श्रीमंत ज-
 यदेवानें वर्णिलें हें (हरिविरहाकुलबलुचयुवतिस-
 र्वीवचनम्) हरिवियोगें व्याकुल ऐसी गोपांगना राधा-
 जीतीचे सर्वांचे वचन जे तें (पठनीयं) पढावें ८
 कृष्णाप्रति दूतिका बोलते.

श्लो० आवासो विपिनायते प्रियसखी मालापि-
 जालायते तापो विश्वसितेन दावदहनज्वालाक-
 लापायते सापित्वद्विरहेण हंत हरिणीरूपायते हा

कथं कंदर्पोपियमायतेविरचयन् शार्दूलविक्रीडि-
 तम् १ (हेरुणासात्वद्विरहेणहरिणीरूपायते)
 हेमाधवा तीराधिका तव वियोगेकरून हरिणी रूपाचेपरि
 वर्तते ह्यणजे मृगीचेपरि दैन्य पावली आहे तेंकसेंसांग
 तों (आवासोविपिनायते) गृहजेतें अरण्याचेपरि भा-
 सतें (प्रियकरसरवीमालापिलाजायते) प्रियकर स-
 खियांची पंक्तिजीतीहि जालाचेपरि वाटते ह्यणजे मृगीस
 धरायाचे जाळें जसें तहत् तीला सखिसमुदाय भयंकर वा-
 रतो हा अभिप्राय (तापोविश्वसितेन) देहसंतापहि स्वा-
 सवायूकरून (दा वदहनज्वालाकलापायते) दावानळा-
 च्या ज्वाला ज्या त्याचा समुदायाचे परि भासतो ह्यणजे मृगी
 कारणें अरण्याग्निज्वाला जशातहत् श्वासजेते देहसंतापाच्या
 ज्वाला होत (हाकथं) हाहा कोणत्या प्रकारेंकरून (कंदर्पो
 पिशार्दूलविक्रीडितं विरचयन्) मदन जो तो ही व्या-
 घाच्या खेळातें रचित होत्साता (यमायते) यमाचेपरि आच-
 रतो ह्यणजे सरस्वकारि मदन जो तोहि कोणत्या अदृष्टेंकरू-
 न मृगीतें व्याघ्रजसा तसा भयंकर वर्ततो तें कळेना शार्दूल
 विक्रीडित याशब्देकरून छंदाचें नामसूचविलें १
 यानंतर सरवी जीती राधेच्या कुशातें गीतेंकरून वर्णिते.

देशांकरागेकतालिताले अष्टपदा

स्तनविनिहितमपिहारमुदारं सामनुतेरुश
तनुरतिभारं ॥ राधिकाविरहेतवकेशवधु०
१ सरसमसृणमपिमलयजपंकं पश्यतिवि
षमिववपुषिसशंकं राधि० २ श्वसितपवन
मनुषमपरिणाहं मदनदहनमिववहतिस
दाहं राधि० ३ दिशिदिशिकिरतिसजलक
णजालं ॥ नयननलिनमिवविगलितनालं
राधि० ४ नयनविषयमपिकिसलयतल्यं
गणयतिविहितहुताशविकल्पं राधि० ५
त्यजतिनपाणितलेनकपोलं बालशशिन
मिवसायमलोलं ॥ राधि० ६ हरिरितिहरि
रितिजपतिसकामम् विरहविहितमरणेव
निकामं राधिको० ७ श्रीजयदेवभाणित-
मितिगीतं स्वरवयलुकेशवपदमुपनीतं ८

टी. स्तनेति हेकेशव (तवविरहे) तुझा वियोग प्राप्त
असतो (साराधिका) तीराधाजीती (स्तनविनिहित
मपिउदारं हारंभारमिवतनुते) स्तनाचे ठाई स्थापिला
अमूल्यसुक्ताफळांचा हारजो त्याने भाराचे परिमाणिते तीक

शेप्रकारची (कृशतनुः) तुझ्यावियोगें कृश आहे तनुजीची
 ऐशी १ सरसमसृणमपि) संदर चि कृण
 ऐसेंहि (मलयजपंकं) चंदन विलेपनजें त्याते) (वपुषिस
 शंकं विषमिवपश्यति) देहाचेठाई साशंकित विषया-
 चेपरि पाहते २ (श्वसितेति) हेकेशव तीराधा (अनुपम
 परिणाहंश्वसितपवनं) अनुपम ह्मणजे विशाल ऐसा
 श्वास वायूजो त्यातें (मदनदहनमिववहति) मदन रूप
 अग्नीचेपरि वाहतें जास्तव तोश्वासजोतो (सदाहं) दाह
 युक्त अशेप्रकारचा। ३ दिशिदिशीति दिशिदिशि
 किरतिसजलकणजालं नयननलिनंकिरति) दिशि
 दिशेचेठाई तूतें पाहावयाकारणें जलकण समुदाय युक्त ऐ
 शा नयनकमळातें स्थापिते ह्मणजे रूदनकरित होत्साता स
 र्वत्रतुला शोधितें नयनकमल कसेप्रकारचे (विगलित
 नालमिव) नालरहित कमलाचेपरि ह्मणजे शोकेंकरून
 म्लान ऐसों ४ नयनेति) हेकेशवनयनविषयम
 पि) नयनाचाविषय ऐसाहि ह्मणजे नयनें पाहावयाकार
 णे संदर ऐसाहि (किसलयतल्पं) कोमल पलुवांचा मंच
 कजो त्याते (विहितदुताशविकल्पं) केला आहे अग्नी
 ह्मणून तर्कज्या मंचकाप्रति ऐशातें (गणयति) गणिते ५

(त्यजतीति) पाणितलेन कपोलं न त्यजति । करतलें
 करून कपोल ह्मणजे गाला तें न त्यागिते ह्मणजे चिंतेनें क
 पोलावर ठेविला जो हात त्यातें न काढी ते तो कपोल कसे प्र
 कारचा (सायमलोलंबालशशिनमिव) सायंकाळींचा
 निश्चल बालचंद्र जसा तद्वत् ह्मणजे करतलाने आच्छादि
 तां बाकी कपोलाची रेघ करतलांच्या रंगें आरक्त होसाती
 द्वितीयेचा चंद्रापरि शोभते हा अभिप्राय ६ (हरिरिति
 हरिहरिरितिसकामं जपति) शोकें करून हरिहरि ऐ
 सें यथेष्ट जपते (निकामं विरहविहितमरणेव) निका
 मं ह्मणजे अतिशयें करून वियोगानें रचिलें मरण जीणें ऐ
 सी होसातींच काय ह्मणजे मरण समयां हरिस्मरण करिते
 चकाय, अशेष प्रकारची ७ (श्रीजयदेवेति) श्रीजय
 देवां नें वर्णिलें आणखी (केशवपदमुपनीतं) केशवा
 चेपदीं समर्पिलें ऐसें हें गीत जें तें (स्मरवयतु) लोकाकार
 णें स्मरव करे ८ यानंतर विरहसंबधि अनेक अ
 वस्थातें बोलत होसाती दूतिकाप्रार्थिते.

श्लो० ॥ सारोमांच तिसी त्करोति विलपत्क
 कं पतताम्यति ध्यायत्युद्गमति प्रमीलति पतत्युद्धा
 ति मूर्च्छत्यपि एतावत्यतनुज्वरे वरतनुजीविन्न किं

तेरसात्स्वर्वेद्यप्रतिमप्रसीदसियदित्यक्तोन्यथाहस्त
 कः १ (हेस्वर्वेद्यप्रतिमएतावति अतनुज्वरेसा
 वस्तनुः यदिप्रसीदसि तर्हि तेरसान्नजीवेत्किं)
 हेस्वर्वेद्यप्रतिमह्यणजे हेअश्विनीकुमारसमानवेद्यराजके
 शवा (एतावतिअतनुज्वरे) येवढा कामज्वरवर्तला-
 असतां तीसुकुमारतनुराधिका जीती (यदिप्रसीदसि)
 जर्हि तूं प्रसन्न होसि तर्हि तुझे अधरामृत रूपरसायनजें
 अथवा शृंगार रसरूप रसायनजें तेणें करून (नजीवेत्
 किं) नवांचेल काय ह्यणजे एकादि सुकुमार स्त्रीजीती-
 दीर्घ ज्वरवर्तला असतां अश्विनी कुमारांच्या ओषधरसें करून
 नजसी वांचते तद्दत्त अतनु ह्यणजे कामज्वर त्याचा ज्वरा
 नें पीडिली होत्साती तव रसाचा योगें करून वांचेल (अन्य
 थाहस्तकस्त्यक्तः) अन्यथा ह्यणजे तूं रसातें न अपिलें या
 लां हस्तावलंब जोतो त्यागिला ह्यणजे अमयकराचा आश्र
 य जोतो त्यागिलास तीची अवस्था ज्वरिताचेपरि येरिती व
 र्तली (रोमां चति) रोमांच्यातें पावते (सीत्करोति) मु-
 खं तून सीत्काररूप श्वासातें सोडिते (विलपति) विला
 प करिते (उत्कंपते) कांपते (ताम्यति) हर्षरहितवर्तते
 (ध्यायति) चिंताकरिते (उद्गमति) पिशाचवत् क्षमते

(प्रमीलति) नेत्रांतें झांकिते (पतति) मृभीवर पडते
 (उद्याति) उठोन धांवते (मूर्च्छति) मूर्च्छित होते १
 श्लो० ॥ स्मरातुरांदैवतवैद्यहृद्यत्यदंगसंगामृ-
 तमात्रसाध्यां विमुक्तबाधांकुरुषेनराधा सुपेंद्रव-
 ज्जादपिदारुणोसि २ (हेदैवतवैद्यहृद्य) हेअभि-
 नीकुमारतुल्यसुंदरा (स्मरातुरां) कामज्वरातुरा (त्वदं-
 गसंगामृतमात्रसाध्याम्) तुझा अंगसंगसंयोजो तेंच
 कोणि एक अमृत तेणेंच करून वांचाया कारणें योग्य ऐशी रा-
 धाजी तीतें (विमुक्तबाधांनकुरुषेचेत्) ज्वररहित नकर-
 शीजरि (तर्हिउपेंद्रवज्जादपिदारुणोसि) हेउपेंद्र-
 वज्जाजे हेरुणातुं चज्जापेक्षां कठिण आहेस उपेंद्रवज्जा
 याश्लोक छंदाचें नावहि सूचविलें १ ॥ २ ॥

श्लो० ॥ ॥ कंदर्पज्वरसंज्वराकुलतनोराचार्य
 मस्याश्विरंचेतश्चंदनचंद्रमःकमलिनीचिंतासु-
 ताम्यत्यपि ॥ किंतुक्षांतिवशेनशीतलतनुंत्वामेक
 मेवप्रियं ध्यायंतीरहसिस्थिताकथमसौक्ष्मीणाक्ष-
 णंप्राणिति ॥ ३ ॥ ॥ कंदर्पज्वरसंज्वराकुलत-
 नोः) मदनसंतापें संज्वर क्षणजे पीडाजी तीणें करून चंच-
 वतनूजीची ऐसी (अस्याश्चेतश्चिरं) हीराधाजीतीचें

चित्तजेतें बहुकाळ (चंदनचंद्रमः कमलिनीचिंतास्व-
 पि) चंदन चंद्रमा कमलिनी इत्यादिक शीतळ पदार्थजेत्या-
 व्या स्मरणीहि (ताम्यति) ग्लानीतें पावतें हें आश्चर्य होय
 (किंतु) कांहि पुनः (क्षांतिवशेन शीतळ तनुत्वामेकमेव
 प्रियं) क्षमेचा योगें शीतळ तनुज्याची ऐसा तूं एक प्रिय-
 जो त्यातेंच (ध्यायंती) चिंतित होत्साती (क्षीणा असो)
 कृश ऐशी हीराधिका जीती (कथं क्षणं प्राणिति) कोण
 एक प्रकारें करून क्षणमात्र वांचतें तूं भेटशील तरच वांचे
 ल अन्यथा वांचणार नाही हा अभिप्राय ३

श्लो० ॥ क्षणमपि विरहः पुरानसेहेन यननिमी-
 लनखिन्नयाययाते श्वसितिकथमसौरसालशा-
 रवांचिरविरहेण विलोक्य पुष्पिताग्रां ४ हे कृष्णा (न
 यननिमीलनखिन्नयायया) नेत्रसंकोच दशेचेगाईहि
 तुझें दर्शन अंतरतें यास वखिन्न ह्मणजे खेद युक्त ऐशी
 राधाजी तीणें (ते विरहः पुराक्षणमपिनसेहे) तुझा वि-
 योग जीतो पूर्वी निमेष मात्र हि न साहिला (असो) ती रा-
 धाजीती (चिरविरहेण) तुझा बहुकाळ वियोग जीतेणें
 करून आणखी पुष्पितांग्रां रसालशारवांचिलोक्य)
 विकसित अग्रें जीवीं ऐशीं वसंतकाळींचे आग्रवृक्ष शारवा

(६०)
जी तीतेपाहून (कथंश्वसिति) कसी वांचते हैं कळेना,
पुष्पिताग्रा या श्लोक छंदाचेनाम सूचविलें ४

यानंतर कवी जो तो अध्यायांतीं आशीर्वादातें रचितो,
श्लो. वृष्टिव्याकुलगोकुलावनवशाद्गोवर्धनमु
नम् विभ्रद्वल्लुवसंदरीभिरधिकानंदश्चिरंचुंबितः
कंदर्पेणतदर्पिताधरतटीसिंदूरमुद्रांकितोबाहुर्गोप
तनोस्तनोतुभवतांश्रेयांसिकंसद्विषः ५

टी. (वृष्टिव्याकुलगोकुलावनवशात् गोवर्धनमु
नृत्यविभ्रत्) मेघवृष्टिनेषाडित ऐसें गोकुलजें त्याच्या
रक्षणवशें करून गोवर्धन पर्वतातें उपटोन धरितो ऐसा (ब
ल्लुसंदरीभिः) गोपांगना ज्या त्याहीं (अधिकानंदात्
चिरंचुंबितः) परमानंदवशें करून बहुबेळ चुंबिला (कं
दर्पेणतदर्पिताधरतटीसिंदूरमुद्रांकितः) मदनवशें
करून त्यागोंपिकांहीं अर्पिलीं अधराग्रैजीं तिहीं करून सिं
दूरमुद्राज्या ह्मणजे सिंदूरवर्ण तांबूल रंगाचीं चिन्हें जीं तिहीं
भंकितऐसा (कंसद्विषः गोपतनोः बाहुः) कंसाचा श
त्रु गोपाळ मूर्तिश्रीकृष्णाचा बाहु जो तो (भवतांश्रेयांसि
ननोतु) तुझा भक्तांस कल्याणातें विस्तारो ५
इति गीतगोविंदे प्राकृतटीकायां स्निग्धमाधवानामचतुर्थः

यानंतर दूतिकाजीती भगवदाज्ञेकरून राधिके प्रति
जाऊन बोलती जाली तेवर्णितो.

श्लोक ॥ ॥ अहमिह निवसा मिराधामनुन
यमद्वचनेन मानयेथाः इति मधुरिपुणा सखीनि
युक्ता स्वयमिदमेत्यपुनर्जगाद राधां १ हेदूतिके
(अहमिह निवसा मिराधां याहि) मी मेथेंच सहतों
तूं राधे प्रति जावें आणखी (मद्वचनेनानुनय) माझ्या
वचनें करून समाधान करावें (मानयेथाः) तीचा बहुमा
न करावा (इति मधुरिपुणाप्रयुक्ता सखी) याप्रका
रें करून श्रीहराजें प्रेरिली सखी जीती (स्वयं राधिका
मेत्यपुनिरिदं जगाद) स्वयें राधिके प्रति येउन पुनः याप्र-
कारें बोलती जाली १ राधिके प्रति दूतिकेचे भाषण.

देशवसडी रागे रूपक ताले. अष्टप.

बहति मलयसमीरे मदनमुपनिधाय स्फुटति-
कुसुमनिकरे विरहित हृदयदलनाय तव विर-
हे वनमाली सखि सीदति धृ० १ दहति शिशि-
स्मयुरवे मरणमनुकरोति पतति मदनविशि-
खे विलसति विकलतरोति तव २ ध्वनति म-

धुपसमूहेश्रवणमपिदधाति मनसिचलितविरहे
 निशिनिशिरुजमपयाति तव० ३ वसतिवि
 पिनवितानेत्यज्यतिललितधाम लुठतिधरणि
 शयने बहुविलपतितवनाम तव० ४ भणति
 कविजयदेवेविरहिविलसितेन मनसिरभ
 सविभवेहरिरुदयतुस्कृतेन तव० ५

श० (वहतीति) हेसखि हेराधे (मदनमुपधायमल
 यसमीरे वहतिसति) मदनाते बरोचर घेउन मलयाच
 वींचा वारा हात असतां आणखी (विरहिहृदयदलनाय
 कुसुम निकरेस्फुटति) विरहिपुरुषांच्या हृदयाते विदा
 रण कराया कारणे पुष्पसमूह जो तो विकसत असतां (तव
 विरहे) तुझ्या वियोगाचे ठायीं तें साहवेना यास्तव (वन
 मालीसीदति) श्रीहरी स्वेदानें करितो १ (दहती
 ति) हेराधे तुझ्या वियोगें अतुकूलतेहिं प्रतिकूलपासतें
 तें येरीति (शिशिरमयूरवेदहति) शिशिर मयूरवह
 णजे चंद्रमा जो तो शीतळ किरणाच्या योगें जाळित अस
 तां तो दाह साहवेना यास्तव (मरणमनुकरोति) मरणाते इच्छि
 तो (मदनविशिरवेपतति) मदनाचा बाण जो तो हृदयीं प्रवेश
 करित असतां (विकलतरः अतिविलपति) अत्यंत विकळ होला

अतिशयेंविलापकरितो २ ध्वनतीति हेराधे वनमालीजोतो
 (मधुपसमूहेध्वनति) क्षमरांचा समुदायजोतो गुंजा
 रव करित असतां) तें ऐकवेना यास्तव (श्रवणमपि
 दधाति) कर्णातें आछादितो (चलित विरहेमनसि
 उत्पन्न वियोग ज्यांत त्या मदन व्यथेतें पावतो ३
 वसतीति) हेराधे वनमालीजोतो वैराग्येंकरून (वि
 पिनवितानेवसति) अरण्यामधें वासकरितो (ललि
 तधामत्यजति) सुंदर गृह जें त्यातें त्यागितो (धरणिश
 यनेलुठति) धरणि रूप शयन जें त्यावर लोळतो (तव
 नामबहुविलपति) राधे राधे ऐमें तुझा नामातें बहु वा
 रजपतो ४ (भ्रमणतीति) कविजयदेव विरहि
 विलसितेन भ्रमणति) या प्रकारें कविजयदेव जोतो विर
 हि श्रीकृष्ण जो याचा विलासें करून वर्णित असतां ह्मण
 जे विरहिचे धित कथित असतां (हरिः रमसविभवेमनसि)
 हर्षाचे वैभव जाचे वाई ऐमें मन जें त्यामधें (रुक्तेन
 उदयतु) पुण्यें करून प्रकाशित असो ह्मणजे गायन श्र
 वणे करून आनंद युक्त भक्ताचें मन जें त्याचे तारीं हरि-
 जोतो वासकरो ५

श्लो० ॥ पूर्वयत्र समं त्वयारतिपतेरासादिताः सि

सयस्तस्मिन्नेव निकुंजमन्यथा महातीर्थेषु नर्माधवः
 ध्यायंस्त्वामनिशं जपन् पितृवैवालापमंत्रावलिभूय
 स्तत्कुचकुंभनिर्भरपरीरंभामृतं वांछति १ ॥
 हे गणेश (माधवः पूर्वं यत्र त्वया समं रतिपतेः सिद्धय आ
 सादिताः) माधवजोतो पूर्वी ज्यास्य लीं तु जसहवर्चमान म
 दन संबंधि सिद्धि जात्या संपादित्यात् (तस्मिन्नेव निकुं
 जमन्यथा महातीर्थे) त्याच्च निकुंज रूप मदन संबंधि महा
 तीर्थाचेठारी पुनः वास करून (त्यां अनिशं ध्यायन्) तूतें
 अस्वंड ध्यात होत्साता (तवैव आलापमंत्रावलिमपि
 जपन्) तुझे एकांत भाषणें जीं तींच कोणी एक मंत्र पंक्ती
 जी तीतें जपत होत्साता तपश्चर्येंतें आचरून (भूयस्तत्
 कुचकुंभनिर्भरपरीरंभामृतं वांछति) पुनरपि तुझे
 स्नान कुभावेगाद आलिंगन रूप अमृत जें त्यातें इच्छितो हाण
 ने एकादायुरुष उत्तम तीर्थाचेठारी देवता ध्यान तन्मंत्र जप
 रूप तपश्चर्या करून स्वर्गामृतातें किं वा मोक्षामृतातें इच्छि
 तो तद्वत् माधवजोतो निकुंज गृहीं तूतें ध्यावून तुझे रहस्य
 भाषण पूजन तव कुचालिंगन रूप अमृत जें त्यातें इच्छितो तव
 कुचालिंगन रूप मोक्ष फळातें इच्छितो हा अर्थ १
 गुर्जरीरागे एकतालीताले अष्टप.

रतिस्वरवसारै गतमभिसारै मदनमनोहरवेशं
 नकुरुनितं बिनिगम नविलंबनमनुसरतं हृद
 येशं धीरसमीरेयमुनातीरे वसतिवनेवनमा
 ली ॥ धृ० नामसमेतं कृतसंकेतं वादयते मृदु
 वेणुं बहुमनुतेननुतेतनुसंगतपवनचलित
 मपिरेणुं धीरसमीरे० २ पततिपतत्रे विचल
 तिपत्रेशंकितभवदुपयानं रचयति शयनं स
 चकितनयनं पश्यति तवपंथानं धीर० ३ मुख
 रमधीरं त्यजमंजीरं रिपुमिवकेलिसलोलं च
 लसरिवकुंजं सतिमिरपुंजं शीलघनीलनिचो
 लं धीर० ४ उरसि मुरारे रूपहितहारे धनइवत
 रलबलाके तडिदिवपीतेरतिविपरीते राजसि
 स्तकृतविपाके धीर० ५ विगलितवसनं परि
 हृतरशनघटय जघनमपिधानं किसलयश
 यनेपंकजनयने निधिमिवहर्षनिधानं धीर
 स० ६ हरिरभिमानी रजनिरिदानीमियमपि
 याति विरामं कुरुममवचनं सत्वररचनं पूर
 यमधुरिपुकामं धीर० ७ श्रीजयदेवे कृतह
 रिसेवामणतिपरमरणीयं प्रमुदितहृदयं ह

हरिमितसद्वयनमतसुकृतकमनीयं ८

दूतिका राधे प्रति बोलते

३७ (रतिस्वरुवेति) हेराधे धीरसमीरेयमुनाती
 रेवने) धीरह्यणजे मंद आहे वायु जो तो ज्याचे ठाई ऐशा
 यमुनातीरीं वनामधें (गोपीपीनपयोधरमर्दनचंचलक
 रयुगशाली) गोपीकांचे पुष्टस्तन जे त्यांच्या मर्दनाविषयींच
 पलकरद्वयजें तेणें करून शोभतो ऐसा (वनमालीवसति
 श्रीकृष्ण जो तो वासकरितो (हेनितंबिनि) महानितंब-
 युक्त राधे (रतिस्वरवसारगतम्) रतिस्वररूपसार
 ह्यणजे तत्ववर्ततेज्यवेठारीं ऐसा अभिसार ह्यणजे संके-
 तम्यळ जेतेंथे विद्यमान ऐसा (मर्दनमनोहरवेशं) मर्द-
 नाममान सुंदर वेष ज्याचा ऐसा (तंदुदयेशमनुसर)
 नोददयप्रति श्रीकृष्ण जो त्याप्रति जावें (गमनविलंबनं
 कुरु) गमनाविषई विलंबातें नको करूं १ (नामसमे-
 मिति नामसमेतं) राधेराधे ऐसें तुझे नाम जें तेणें करूं
 न युक्त ऐसा (रुनसंकेतं वेणुं) कैला आहे संकेत ह्यणजे
 मा भ्रमकस्थचीं राहतों तुं येथे यावें इत्यादिक संज्ञाजीती ये-
 णें ऐसा वेणू जो त्यातें (मृदुवाद्यते) मंजूर वाजवितों ह्य-
 णजे वेणुमधें तुझ्या नामातें उच्चारित होत्साता संकेत रह

स्य पुरवित होत्साता मंजूळ ध्वनीने तुला प्रार्थितो हा अर्थ
 (ननु ते तनु संगत पवन चलितं रेणुं) ननु ह्यणजे अहो
 तुझ्या देह संबंधि वाराजो त्याणें उडाला रेणुजो त्यातेंहि (ब
 हु मनुते) बहु मानितो ह्यणजे तुझे तनु वरून आला वा
 राजो त्या पासून आला एकादा रेणुजो त्यातेंहि तुझ्या संबंधें
 आदर करितो हा अर्थ २ (पततीति पतत्रे पतति)
 पक्षिजो तो उडाला असतां किंवा (पत्रे विचलति) वृक्षां
 ची पत्रें कंपमान असतां शंकित भवदुषयानं) शंकिले तुझे
 समीप आगमन ज्या शयन कर्माचे ठाई या प्रकारे (शयनं
 रचयति) तुज साठीं शयनातें रचितो ह्यणजे पल्लव शय
 नातें रचित असतां वृक्षपर्ण चलमात्रें करून किंवा पक्षि
 गमनमात्रें शब्द होतां राधा जवळ आलीच काय ऐसी शंका
 करितो हा अर्थ आणखी (तव पंथानं सचकित नयनं
 पश्यति) तुझा मार्गातें चकित नयन युक्त लक्षितो ३
 (मुखरमिति) मुखरं शब्दायमान (अधीरं) चपल
 ऐसें (मंजीरं) नूपुरादिक चरणीचें आभरणें जीं त्यातें
 (त्यज) काढून टाक ज्यास्तव परस्त्रीस मार्गी चरण ध्वनि
 जो तो लोकांस शंका कारक होय ते मंजीर कशे प्रकारचें (के
 लिसलोलं) कीडेचे ठाई अति चंचळ अशे प्रकारचें या

स्तव (रिपुमिव) हित शत्रुचेपरि भूषण होत्सातें दूर कर
 णार होय हे सखि राधे (सति मिरसुंजं कुंजं चल) विमि
 र पुंजयुक्त ह्यणजे प्रकाशरहित कुंज जो त्या प्रति जावें (नी
 लनिचोलं शील्य) नीलवर्ण कांचोळीतें स्वीकार ४
 उरसीति) हे सकृत्त विपाके) सकृत्त जें पूर्वपुण्य जें त्या
 चा विपाक ह्यणजे फळयोग जीं कारणो या प्रकारचें राधे ह्य
 णजे श्रीकृष्णापासून विपरीत सुरतसुख जें तें पूर्वपुण्यावाचून
 परम दुर्लभ तें तुज या समई प्राप्त होणार अतएव सकृत्त
 विपाकांतु आहेस तीतु (उपहित हारे) उपहित ह्यणजे
 स्थापितेन मुक्ताफळादिकांचे हार ज्यावर ऐसे (मुरारेः उर
 सि) श्रीहरीचें वक्षस्थळ जें त्यावर (हे पीते) हे सवर्ण वर्ण
 (रतिविपरीते) विपरीत करत समयी (राजसि) शोभ
 नील तें उरस्थळ कोणाचेपरि (तरल बलाके धन इव)
 तरल ह्यणजे चपल आहे बलाक नामक ह्यणजे श्वेत पक्षी
 बगळे ज्या मेघाचे ठाई ऐसा मेघ जो त्याचे ठायीं (तडिदिव)
 विद्युत्त तेचेपरि ह्यणजे कृष्णवर्ण मेघ मंडळाचेपरि श्रीकृ-
 णाचें उरस्थळ आहे मेघमंडळीं बलाक पक्षी उडता हेत त
 दन तुझे हार उडतील त्याचे आंगीं विद्युत्त जसी तद्वत्
 त्याच्या उरस्थळावर पुरुषाकार स्त्री कर्तृक विपरीत करताचे

ठाईपीतवर्णहोत्ताती तूं शोभशील हा स्पष्टार्थ ५

विगलितेति) विगलितवसनं) वस्त्ररहित आणखी
अपिधानं) आच्छादनरहित ऐसें) जघनं) नाभिहून अ
धस्थानजें त्यातें) परिहृतरशनंघटय) रशना ह्मणजे ल
घु घुटिका युक्त कांची जी तद्रहित करावें ह्मणजे विपरीत
रतीचें ठाई शब्दकारक कटिभागीं कंबर पट्टा कादुन टाक
किसलयशयने) पल्लव शयनावर) निधिमिवहर्षनिधा
नं) द्रव्याच्चा निधिजसातद्वत् आनंदाच्चा निधि अशे प्रकार
चा ह्मणजे एकादा ठेवा आच्छादनप्रतिबंधक रहित उघडा
होतांच आनंद होतोतद्वत् वस्त्ररहित होत्तातें तुझे जघन स्थळ
पाहतांच आनंद होणार रतिकाळीं वस्त्रलज्जा मेखलादि भू
षणत्याग जातो योग्यवर्णिला हा स्पष्टार्थ ६

हेराथे) हरिरभिमाना) श्रीकृष्ण अभिमाना आहे ह्मण
जे त्याणें प्रार्थिले असतां तूं अनादर करशील जी तर्हि तो अ
भिमानास्तव पुनः प्राप्त न होय हा अभिप्राय) इदानीं मियं
रजनिरपिविरामं याति) यासमयीं ही रात्रि जी ती समा
प्तितें पावते यास्तव) ममवचनं सत्वर रचनं कुरु) माझ्या-
वचनातें सत्वर रचना जाची ऐशातें करावें ह्मणजे म्यां सांगित
लें जें तें शीघ्र आचर हा अर्थ) एवं च मधुरिपु कर्म पूरय)

मधुसूदनाच्या मनोरथातें त्वां पूर्ण करावें ७ ॥ श्रीजयदे
वेति ॥ कृतहरिसेवेश्रीजयदेवे ॥ केलीहरिसेवा ज्याणें
ऐसा श्रीजयदेवकविजोतो ॥ परमरमणीयमिदंगीतं भण
ति ॥ अत्यंत मनोहर ऐसें हें गीत जें त्यातें बोलत असतां त्यातें
ऐकून ॥ प्रमुदित हृदय ॥ आनंद युक्त हृदय ज्याचें ऐशा श्री
हरीतें ॥ नमत ॥ हे जनही नमस्कार करा तो हरी कशे प्रकार
चा ॥ अतिसदय ॥ अत्यंत दया युक्त ऐसा आणखी ॥ स्तुत
त कमनीय ॥ ह्यणजे पूर्वपुण्यें इच्छा या कारणें योग्य ऐसा

८ ॥ यानंतर शीघ्र श्रीहरिप्रति जाया कारणें राधेतें दू
निका जीता प्रेरिते,

श्लोक ॥ ॥ विकिरतिमुहुःश्वासां न्नासां पुरोमुहु
रीक्षते ॥ प्रविशतिमुहुःकुंजं गुजन्मुहुर्बहुता म्यति
॥ रचयतिमुहुःशय्यां पयाकुलं मुहुरीक्षते मदनकदन
कूंतः कंते प्रियस्तव वर्त्तते ॥ १ ॥ ॥ हेकांते ॥ संदरी राधे
नवप्रियः मदनकदनकूंतः तुझा प्रिय हरिजोतो मदन
बंधि पीडाजी तीणे करून उपतप्त होत्साता ॥ मुहुःश्वासा
न विकिरति ॥ बारंवार श्वासातें सोडितो तुझें रूप ध्यानी ध
रायासाठीं एकाग्रचित्त कराय कारणें ॥ पुरः नासां मुहुरी
क्षते ॥ अग्रभागीं नासिकेतें बारंवार पाहतो ॥ श्वासान्नाशाः

ऐसा पाठ वर्ततो त्यापक्षीं आशाः ह्यणजे दिशाज्या त्यातें पा
हतां अत्यंत व्यग्रचित्तत्वे ध्यानी न पाहतां वारंवार ८ कुंजं प्र
विशति ७ तुं येणार ह्यणुन कुंज गृहाप्रति प्रवेश करितो ते
थें तुझा मार्ग लक्षून ८ मुहुः कुंजन् बहुताम्यति ७ वारंवार
हेराधे तूं कोठें आहेस इत्यादिक शब्द करित होत्साता बहु
खेदातें करितो उत्कंठावशें तुं येते ऐसें समजून ८ मुहुः श-
य्यारचयति ७ वारंवार शयनातें रचितो तुं न येतांच चिं
ताग्रस्त होत्साता ८ मुहुः पर्याकुळमीक्षते ७ आसमतात
व्याकुलत्वे पाहतो १ श्लोक ॥ ॥ त्वद्वाक्येन स
मंसमग्रमधुनातिगमांशरस्तंगतो गोविंदस्य मनोर
थेन च समं प्राप्तं तमः सांद्रतां ॥ कौकानां करुणस्वने
न सदृशी दीर्घा मदभ्यर्थना तन्मुग्धे विफलं विलंबन
मसौ रम्यो भिसारक्षणः २ टीका ८ अधुनाति
गमांशः त्वद्वाक्येन समंसमग्रं अस्तंगतः ७ यासमयां
सूर्य जोतो तुझा कव्यासह वर्तमान संपूर्ण अस्तातें गेला
ह्यणजे तुझीं अभिमानवाक्यें दूर झालीं आहेत सूर्यहि अ-
स्तातें जाउन रात्रिसमय वर्तला आहे गोविंदस्य मनोरथे
न समंतमं च सांद्रतां प्राप्तं ७ गोविंदाचा मनोरथ आण-
खी अंधकार दोनहि अधिकत्वातें पावले आहेत यासम-

शं० कोकानां करुणस्वनेन सदृशी० चक्रवाक पक्षीजे
 त्यांचा दीनशब्द जो तत्समान० दीर्घमदभ्यर्थना० लांब
 माझी प्रार्थना वर्तली० तन्मुग्धो विलंबनं विफलं० त्याका
 रणास्तव० हे मुग्ध० हे मूढे विलंब व्यर्थ होय० असो अग्नि
 सारक्षणः रम्यः० हा गमन समय रम्य वर्ततो २
 श्लोक आश्लेषादनुचुंबनादनुरवोल्लेखवादनु-
 स्वांतजप्रोद्बोधादनुसंभ्रमादनुरतारंभादनुप्रीतयोः
 अन्यार्थगतयोर्भ्रमान्मिलितयोः संभाषणौर्जान-
 तोर्दंपत्योर्निशिकोनवोनतमसि व्रीडामिव श्वोरसः
 ३ टी० हेराषे० निशितमसि० रात्रिचेटायीं अं
 धकारामधे० अन्यार्थगतयोः० परस्त्री परपुरुष स्वरतसंके
 त स्यद्धीं प्राप्त ऐसीं० भ्रमान्मिलितयोः० गाढ अंधकारीं
 घांती करून नवोद्बुद्धतां भेदलीं ऐसीं० संभाषणौर्जा-
 नतोः संभाषण संकेते करून एकमेकातें जाणता हेत ऐसीं
 दंपत्योः परस्त्री पुरुषरूप उभयतां जीं तीं प्रथम० आश्ले
 षात् आलिंगनें करून० अनुचुंबनात्० तदनंतर अध-
 रादि चुंबने करून० अनु० तदनंतर० नरवोल्लेखात्०
 स्तनादिकाने दाई नसोल्लेखने करून अनु० तदनंतर स्वांतज
 प्रोद्बोधात्० मदनाच्या अत्यंत प्रकाशें करून तदनंतर प्री०

तयोः) अतिसंतुष्ट ऐसीं जीं त्याचा (नवः) नूतन वर्तला
यास्तव (लज्जाविमिश्रः) लज्जामिश्रित ऐसा (कोरसो
नभवेत्) कोणतो शृंगार रसपरिपूर्ण नहोय ३

श्लोक ॥

॥ सभयचकितं विन्यस्यंतीं दृशंति-
मिरेपथि प्रतितरुमुहुः स्थित्वा मंदं पदानि वितन्व-
तीं ॥ कथमपिरहः प्राप्तामंगैरनंगतरंगिभिः सुसु-
खिस्तु भगः पश्यन् रसत्वा मुपैतु कृतार्थताम् ४
टी० (हे सुमुखि हे सुंदर वदने राधे (सुभगः) सुंदर ऐ-
सा (सः) तो कृष्ण जीतो (निमिरेपथि) अंधकार युक्त मा-
र्ग जो त्याचे नाई (सभयचकितं) भयविस्मययुक्त (दृशं-
ति विन्यस्यंतीं) दृष्टीतें आरोपित होत्सानी (प्रतितरुमुहुः
स्थित्वा) प्रतिवृक्षाचे नाथीं पुनः पुनः शंकेनें राहून (कियं-
ति पदानि मंदं वितन्वतीं) किति एकपदातें मंदमंद ठेवि-
त होत्सानी (अनंगतरंगिभिरंगैः) कामोत्सास अंगें जीं
निहीं करून (कथमपिरहः प्राप्तां) कोणि एक प्रकारें संके-
तस्थळीं पावली ऐसी (त्वां पश्यन्) तूं जीतीतें पाहत हो-
त्साला (कृतार्थतामुपैति) कृतकृत्यत्वातें पावेल ४

यानंतर कविजीतो अध्यायांतीं मंगलाचरणातें आचरतो,
श्लोक ॥ ॥ राधे मुग्ध मुखवार विंद मधुपस्त्रै लोच्य

मोलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्नमवनीभारावतारक्ष
 मः स्वच्छंदव्रजसंदरीजनमनस्तोषप्रदोषश्चिरंकं-
 धंसनधूमकेतुरवतुत्वांदवकीनंदनः ५ वी. हेम
 क (देवकीनंदनःत्वांचिरमवतु) देवकी पुत्रश्रीकृष्ण
 जोनो तूतें बहुकाळ रक्षो तोकसेप्रकारचा (राधासुगंधमु
 रवारविंदमधुपः) राधेच्या संदर सुखकमळीं भ्रमराचेपरि
 वर्तंजो पुनःतोकसा (स्वच्छंदव्रजसंदरीजनमनस्तोष
 प्रदोषः) सेवेने वर्तणार ऐसा व्रजवासिनी स्त्रियांचा समु
 राय जो त्याचामनाचेवाई संतोष कारक सायंकाळाचे परि जो
 स्वच्छंदस्त्रियांस प्रदोषकाळीं आनंद असतो हेप्रसिद्ध पुनः
 नो कसा (त्रैलोक्यमोलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्न)
 त्रिभुवनमुकुटभूतवैकुण्ठस्थळी जी तीच्या हृदयपदकीं यो-
 ग्य नीलरत्नच काय ऐसाजो पुनः कसेप्रकारचा (अवनी
 भारावतारक्षमः) पृथ्वीभार दूरीकरणार समर्थ ऐसा (कं
 धंसनधूमकेतुः) कंसलक्षण वृणजे त्याच्या ध्वंसनास अ-
 ग्नीचेपरि असेप्रकारचा ५ इतिगीतगोविंदेप्रा
 क्तनरीकायां अभिसारिकासाकांक्षपुंडरीकाक्षोनामपंचमः स-
 र्गः ५ ७ ७ ७ ७ ७
 आर्या ॥ ॥ अथतांगंतुमशक्तांचिरमनुरक्तांलना

गृहेदृष्ट्वा तच्चरितंगोविंदेमनसिजमंदेसरवीप्राह
 १ (अथ) यानंतर (लतागृहेगंतुमशक्तां) श्रीकृष्ण
 सूचित लतागृहीं निघायाकारणे अशक्त आणखी (चिर
 मनुरक्तां) दीर्घकाल अनुरागे उत्कंठित ऐसी (तांदृष्ट्वा)
 त्या राधेतें पाहून (मनसिजमंदेगोविंदे) मदन कुशें मंद
 ऐसा गोविंदजो त्यासमीप येऊन (तच्चरितंसरवीप्राह)
 राधेच्या चरितातें दूतिका बोलती जाली १

गुणकरीरागेसूपकताले अष्टप०

पश्यतिदिशिदिशिरहसिभगवंतं त्वदधरमधुर
 मधूनिषिवंतं नाथहरेनाथहरेसीदतिराधावासगृहे
 धृ० १ त्वदभिसरणरभसेनवलंती पततिपदानि
 कियंतिचलंती नाथ० २ विहितविशदविसकि
 सलयवलया जीवतिपरमिहतवरतिकलया
 नाथ० ३ मुहुरवलोकितमंडनलीला मधुरिपु
 रहमितिभावनशीला नाथ० ४ त्वरितमुपैति
 न कथमभिसारं हरिरिति वदतिसखीमनुवा
 र्त्तं नाथ० ५ श्लिष्यतिचुंबतिजलधरकल्पं ह
 रिकपगतइतितिभिरमनल्पं नाथ० ६ भवति
 विलंबिनिविगलितलज्जा विलपतिरोदितिया

सकसज्जा नाथ०७ श्रीजयदेवेकबेरिदमुदि
तं रसिकजनंतनुतामतिमुदितं ८

दी० (पश्यतीति) नाथहरेनाथहरे) हेस्वामिन् श्री
हरे (राधावासगृहेसीदति) राधाजीती निवासस्थानी
तुझे इकंदेने विषादयुक्तवर्तते (रहसि) एकांतस्थयीं दिशिदिशि
भवंतंपश्यति) प्रतिदिशेचेठायीं तूतेंलक्षिते तूंकसेप्रका
रचा येथें (त्वदधरमधुरमधूनिपिबंतं) तुझेअधराचेपरि
मधुरअन्यस्त्रियाज्या त्याचीं अधरसंबंधि अमृतजें त्याते
प्राशन करितो असेप्रकारचा (नाथहरे) यासंबोधनाचा
अतिगूढार्थ ऐसा नाथहरि ऐसें वृषभास ह्मणतात राधे
सारिणी युवति स्वयें अनुरक्त असतां तीचा अनादरकरू
न इतरस्त्रियांच्या अधरातें मधुरमानुन सेविजो तो पक्ष
प्राय मूर्खहोय यागूढार्थातें अंतरी सूचवितहोत्साती हे
नाथ हरे ऐसें बोलती जाली हेनाथहरे ह्मणजे स्वामिन् ह
रे हा दुसरा मुरव्यार्थ सर्व प्रकटवर्ततोच १ (त्वदभिसरेणेति
ती राधाकशेप्रकारची (त्वदभिसरणारभसेन) तुजप्र
ति गमनाविषयीं उल्लासजो तेणेंकरून (चलंती) गमना
स सज्जहोत्सात्री (कियंतिपदनिचलंती) किति एकप
दें चालूनहोत्साती (पतति) पडते २ (विहितविशदेति

हेस्वामिन् हरे दाहशमनार्थं विहितस्नणजे रचिलीं आहेत
 निर्मल कोमल मृणालांकुरांबीं कंकणे जीणें ऐशीं होत्सातीं
 परं स्नणजे केषळ (तवरति कलया) तवसरतकलेच्या उत्कं
 ठेकरून (जीवति) जिवंत वर्तते ३ (मुहुरवलोकैति
 मुहुः स्नणजे बारंवार अबलोकिली आहे भूषणलीला जीणें
 ऐसी स्नणजे श्रीहरीच्या आगमनावेंचून्यर्थ कीं हे अलंकार
 या अभिप्रायें पुनः पुनः अलंकारातें पाहात होत्साती चिंतें
 च्या अतिशयें (अहंमधुरिपुरिति भावनशीला) मीच
 श्रीहरीकीं ऐसें भावनं स्नणजे ध्यान जेंतें आचरण जीचे-
 ऐसी वर्तते ४ (त्वरितमिति) हरिः त्वरितमभिसारं
 कथं नोपैति) श्रीकृष्ण जोतो शीघ्रया संकेतस्थानाप्रति
 कसानये (इति अनुवारं सरवीं वदति) या प्रकारें बारं वा
 र सरवीप्रति बोलते ५ (श्लिष्यतीति) हरिरुपगत
 इति जलधरकल्पं अनल्पं तिमिरं श्लिष्यति चुंबति)
 घनश्याम हरिच आला असें बुद्धिनें मेघाचेपरिशाम वर्ण ऐ
 सें पुष्कलतिमिरजें त्यातें आलिंगितें आणखी चुंबन देते
 ६ (भवतीति) भवति विलंबिनि) तूं विलंब युक्त
 वर्तला असतां (विगलितलज्जाविलपति) लज्जारहि
 त राधाजीती विलापातें करिते (रोदिति) अश्रुजलातें

गाहते तौकसेप्रकारची वासकसज्जा ह्यणजे वासगृहाचे
 हाई तुझा समागमविधीतें रत्न सज्ज वर्तते ऐसी ७
 (श्रीजयदेवेति) श्रीजयदेवकवेः इदमुदितंरसि
 कजनमतिमुदितंतनुतां) श्रीजयदेवकवीचें भाषण
 जेतें रसिकजनातें अत्यंत हर्षयुक्त करो ८

श्लो० ॥ ॥ विपुलपुलकपालिः स्फीतसीत्कारमं
 तर्जनितजडिमकाकुव्याकुलं व्याहरंती तव कित
 वविधायामंदकंदर्पचिंतारसजलधिनिमग्ना ध्या
 नलग्नतामृगाक्षी ॥ १ ॥ टी० (हो कितव) हे धूर्ता
 वंचका (मृगाक्षी) राधाजीती (तव अमंदकंदर्पचिंतां
 विधाय) अत्यंत कामवशें चिंतेंतें आचरून तुझा ध्यानी
 (लग्ना) संलग्न होताती (तवरसजलधिनिमग्ना)
 तुझा शृंगार रससागरीं बुडाली ऐसी वर्तते अतएव तीरा
 या (विपुलपुलकपालिः) थोर आहे रोमांच पंक्तीजीची
 ऐशी आणखी (स्फीतसित्कारं) ध्यानांतच आलास ऐ
 सें भासतां तुवां केली दंतनखक्षतादिकजें त्यातें कल्पून
 स्फीत ह्यणजे प्रवृद्ध सीत्करजो मुखी प्रवेशपर दीर्घश्वास
 तेणो करून युक्त (अंतर्जनितजडिम) अंतरीं उत्पन्न
 जडत्वजें तद्गुक्त ऐसें (काकुव्याकुलं) शोकभीत्यादि

युक्तशब्दै व्याकुल ऐसैं भाषण जें त्यातें ८ व्याहरंती ७ बोलते
ह्मणजे ध्यानगत तूतें कल्पून तुझ्या आलिंगनें रोमांच बदती
दंतक्षतादिक कल्पून सीत्कारातें करिते मदनवशें जडल्यातें पा
वली होलाती संभ्रमवशें नीविमोचनादिक कल्पून निषेध वा
क्यातें बोलते हा अभिप्राय १

श्लोक ॥ ॥ अंगेष्वाभरणं करोति बहुशः पत्रेपिसं
चारिणि प्राप्तत्वां परिशंकते वितनुते शय्यां चिरंध्या
यति ॥ इत्याकल्पविकल्पतत्परचनासंकल्पलीला
शतव्यासक्तापि विना त्वया वरतनुर्नैषानि शान्नेष्यति
२ टी० ८ एषा वरतनुः ७ ही संदरांगी राधाजीती ८ अं
गेषु बहुशः आभरणं करोति ७ करचरणादिकां चेठाई पुनः
पुनः अलंकारातें रचिते ८ पत्रेपिसंचारिणि ७ वृक्षांचे पर्णमा
त्रकांपले असतां ८ त्वां प्राप्तं परिशंकते ७ तूं आला ऐसैं शंके
तें करिते ८ अतएव शय्यां वितनुते ७ शयनातें रचिते न आ-
ला ऐसैं जा पुन ८ चिरंध्यायति ७ दीर्घचिंतें ते करिते ह्मणजे
अनेक संकल्पातें आचरते ८ इत्याकल्पविकल्पतत्परचना
संकल्पलीलाशतव्यासक्तापि ७ या प्रकारें आकल्पभूषणें
विकल्प ह्मणजे तर्क तत्परचना शयनकर्तव्यता संकल्पलीला
शत ह्मणजे यानंतर कृष्णप्राप्तीचे ठायीं या प्रकारें वर्तावें ऐशा

चिंता शतकाचेठायीं व्यासक्त होत्सातीही स्वयाविनानिशानने
प्यति २ तुझेप्राप्तीवाचून रात्रितें न अतिक्रमील २

यानंतर कविजोतो अध्यायांतीं मंगळातें रचितो,

श्लोक ॥ ॥ किंविश्राम्यसि कृष्णभोगिभवनेभां
डीरभूमीरुहि भ्रातर्यासिनदृष्टिगेचरमितःसानं
दनंदास्पदम् ॥ राधायावचनंतदध्वगमुखवात् नंदांति
केगोपतोगोविंदस्य जयंति सायमतिथि प्राशस्य
गर्भागिरः ३ टी० मार्गस्थ अतिथि आलाजो त्यातें
पाहून राधानंदगृहाप्रति धाडितहोत्साती द्वयवाक्याबोलि
लीजें तें वाक्य अतिथिमुखें ऐकून कृष्णास सात्विक भाव झा
लेतें वर्णितो ८ हेभ्रातः पथिक कृष्णभोगिभवने किंवि
श्राम्यसि १ हेमार्गस्था कृष्णभोगी ह्यणजे काळासर्पजो त्या
चें वासस्थान ऐशा भांडीरनामक हावतहसजोयाच्यातळीं कां
विश्रांति करितोस ऐसें राधेनें बोलतांच ८ कृष्णभोगिभव
ने २ कृष्णनामक भोगी ह्यणजे विलासीपुरुषजो त्याचें भव
न ह्यणजे एकांतस्थान ऐसा त्या शब्दाचा गर्भार्थन जाणून
सर्पभयेंकरून अतिथि तेथुन जात असतां अतिथिनिवारण
दोष भयास्तव मीयासकेत स्थळ आहे हेंही कृष्णास त्याच्या
मुखेंकरून समजावें ह्यणूनही पुनः त्याप्रति आनंददायक

वाक्यातें बोलतो (हे भ्रातः) इतः दृष्टिगोचरं हे बंधो
 येथून समीप दृष्टि गोचर वर्तते (सानंदनंदास्पदं) आनंद
 युक्त नंदगृहजें त्याप्रति किंनयासि) कांनजासि तूंतें जा
 य ऐसें (नत्प्राधायाः वचनं अध्वगमुखात् नंदान्तिके
 गोपतोगोविंदस्य सायमतिथिप्राशस्य गर्भागिरः
 जयंति) तें साभिप्राय राधेचें वचन जें त्यातें गोपन करणारा
 चेपरि गोविंदजो त्याच्या सायंकाळीं प्राप्त अतिथिजो तसू
 जनाचें प्राशस्य ज्यामध्ये अशावाणी सर्वोत्कर्षे वर्ततात्
 अतिथिप्राशस्य गर्भागिरः याचा अभिप्राय तें द्वय राधे
 चें वाक्य ऐकून हर्षरोमांचादिक सात्विक भाव झाले त्याचे
 गोपन व्हावे म्हणून सायंकाळीं प्राप्त झाल्या अतिथिच्या पू
 जनें करून महासुकृत जोडतें ऐसें बोलत होत्साती राधि
 के करितां हर्षरोमांचादिक होत्साताहि बाहेर तिही करून
 च अत्यंत अतिथिभक्ति सुचविली ३

इति गीतगोविंदे प्राकृतटीकायां वासकसज्जाव

र्णने सोत्कंठवैकुंठो नाम षष्ठः सर्गः ६

यानंतर कवीजो तो चंद्रोदयदर्शने राधेसमदनव्ययेची ह

द्दीजीतीतें वर्णितो,

श्लोक ॥ ॥ अत्रांतरेच कुलटाकुलवर्त्तयातसं

जातपातक इव स्फुटलांछनश्रीः वृंदावनांतरमदी
 पयदंशजालैर्दिक्रुसंदरीवदनचंदनबिंदुरिंदुः १
 अत्रांतरे) यारात्रिसमयाचेठाई (इंदुः अंशजालैः
 वृंदावनांतरमदीपयत्) चंद्रमाजोतो किरणसमूहेंकरून
 न वृंदावनाच्या मध्यदेशांत प्रकाशिताजाला तो चंद्रकसा
 शोभला (दिक्रुसंदरीवदनचंदनबिंदुः) पूर्णदिशाजी
 तीचकोणिएक संदरी ह्मणजेस्त्री तीच्या वदनाचेठायीं चं
 दन तिलककाय असेप्रकारचा पुनः तोकसा (स्फुटलांछ
 नश्रीः) स्पष्ट आहेलांछन शोभाज्याचेठायीं ऐसा अतएव
 (कुलटाकुलवर्त्मघातसंजातपातक इव) कुलटा ह्म
 णजे विलासिनी अभिसारिकाज्या त्यांचासमुदायाचे वर्त्म ह्म
 णजे संकेतस्थळीं जायाचा मार्ग त्याच्या घातेंकरून ह्मणजे
 प्रकाशास्तव प्रति बंधेंकरून उत्पन्न आहे लांछनलक्षण पा
 तक ज्याचेठाई याप्रकारचाकाय १

आर्या ॥ ॥ प्रसरतिशशधरबिंबेविहितविलंबे
 चमाधवेविधुरा ॥ विरचितविविधविलापंसापरि
 तापंचकारोच्चैः २ टी० (शशधरबिंबेप्रसर
 तिमाधवेचविहितविलंबे) चंद्रमंडलप्रकाशले असतां
 आणखी माधवानें विलंब केला असतां (साविधुरा) तीवि

रहिणी राधा (विरचितविविधविलापउच्चैःपरिताप-
चकार) केला नानाप्रकारविलापज्याचेठाई ऐशा दीर्घसंता
पानें करितीजाली २

गौडमालवरागः प्रतिमठतालः अष्ट०

राधिकाअंतः करणी बोलते,

कथितसमयेपिहरिरहहनययौवनं ममविफल
मेतदनु रूपमपियौवनं यामिहेकमिहशरणं स-
खीजनवचनवंचिता धृ० १ यदनुगमनायनि-
शिगहनमपिशीलितं तेनममहृदयमिदमसम
शरकीलितं यामि० २ मममरणमेववरमतिवि
तथकेतना किमिहविषहानिविरहानळमचेत
ना यामि० ३ मामहहविधुरयतिमधुरमधुया
मिनी कापिहरिमनुभवतिकृतसकृतकामिनी
यामिहेकमिहे० ४ अहहकलयामिवलयादि
मणिभूषणं हरिविरहदहनवहनेनबहुदूषणं
यामि० ५ कुसुमसकुमारतनुमतनुशरलील
या ॥ स्रगपिहृदिहंतिमामतिविषमशीलया
यामि० ६ अहमिहनिवसापिनगणितवनवे
तसा स्मरतिमधुसूदनोमामपिनचेतसा या

मि० ७ हरिचरणशरणजयदेवकविभारती व
 सतुहृदियुवतिरिवकोमलकलावती यामि० ८
 टी० (कथितसमयेपि) इहअहहकथितसमयेपि
 हरिःवनंनययौ) अहो हैंकाय आश्चर्य याउक्तसमयाचेठार्ईह
 रिजोतो यावृंदावनाप्रति नयेता झाला तत् ह्मणजे त्याकार
 णास्तव (ममअनुरूपमपिययौवनंविफलमेव) मा
 झेंयोग्यहोत्सातेंहि तारुण्यहें व्यर्थच होय हेदेवा (इहकंश
 रणंयामि) यानिर्जनवनामध्ये कोणातें शरणजाउं दूति
 काजनाच्या वचनानेमीठ कलेंह्मणजे दूतिकेनें कृष्णगमना
 चाविश्वास देउन ठकविलें १ (यदनुगमनायेतिनिशियद
 नुगमनांगहनमपिशीलितं) म्यां ऐसे रात्रिचे ठार्ई ज्या
 हरीच्या अनुगमनासाठी हेंघोर अरण्यहि सेविलें परंतु (ते
 नेदंममहृदयंअसमशरकीलितं) त्याहरीने नयेतां मा
 झेंहेंहृदय कामानें विंधिले (यामिहेकमिहशरणं)
 हेदेवा मी कोणास शरणजाउं २ (मममरणमिति
 मममरणमेववरं) यासमयीं मला मरण श्रेष्ठ होय ज्याम
 रणे विरहाग्निकुक्तो (अतिवितथकेतना) जीवंत अ
 सतां अतिशयें व्यर्थ शरीर जीचे ऐशी (अचेतना) अधीर
 होत्साती यावनाचेठार्थी (विरहानलंकिंविषहानि) वियो

गात्रीतें मी कसें साहूं ३ (मामहहेति) अहह) हे देवा
 मुधुरमधुयामिनी मांविधुरयति) सुंदरही वसंत काळी
 श्री रात्रिजीती माते दुःखित करिते आणखी कोणि ए-
 क (कृतसकृत कामिनी पुण्यवती स्त्रीजीती (ह-
 रिं अनुभवति) हरीतें अनुभविते ह्यणजे मी येथें वसं-
 तरात्रीतें पाहुन हरिविरहें रडतें इतर बापुडीं कोण एक या
 समयीं हरि सीं सरवभोगिते हा अर्थ ४ (अहहेति) अ-
 हह) शिवशिव ऐसें स्वेदयुक्त शब्द स्वभावेतें होनात (बल
 यादिमणि भूषणं कलयामि) कंकणादिकरत्न रवचित
 भूषणातें मी स्वीकारितें (हरिविरहदहन वहनेन बहु
 दूषणं) परंतु तें हरीच्या वियोगाग्नि योगें करून बहु दूषण
 होय ५ (कुसुमेति) स्वर्गपि अतिविषमशीलया
 अतनुशरलीलया) पुष्पमालाही अत्यंत विषमस्वभा-
 वजीचा ऐसी मदन बाणाचे लीले करून (कुसुमसुकुमा-
 रतनुं मां हृदि हंति) पुष्पवत् कोमळ तनूतें माते हृदयाचे
 वाई हाणितें ह्यणजे पुष्पमालाहि वियोगास्तव मदन बाणा
 चे परिदुःस्वदायक वाटते हा अर्थ ६ (अहमिति)
 इहाहं गणितवनवेतसानिवसामि) येथें मी गणिलें
 आहें वनसंबंधिवेतसजीणें ऐसी वसतें ह्यणजे अर्थ मी वन

समो जाया कारणे राहिलीं कृष्ण येथे असेल तेथें असेल असें
शोधितां वनवंतसांचे गणन जालें तो प्राप्त जाला नाही (मधु
सूदनः चेतसापिमांनस्मरति) मधुसूदनजो तो चित्ते
करून हि मातें स्मरेना ७ (हरिचरणेति) हरिचरण
आहेत रक्षक ज्यास ऐसा जयदेवजो त्याची ही वाणी (कोम
ल कलावती (सुंदर कौशल्य युक्त ऐशी होत्साती हृदयीं वास
करो कोणाचेपरि (युवतिरिव) तरुणीचे परि जशी कोमल
कलावती तरुणी हृदयाचे गयीं वसते तद्वत् -

श्लो० ॥ ॥ तत्किं कामपि कामिनीमभिसृतः किंवा
कलाकेलिभिर्बद्धो बंधुभिरंधकारिणिवनोपांतं किमु-
भ्राम्यति ॥ कांतः कुंतमनामनागपि पश्चिप्रस्थातुमे-
वाक्षमः संकेतीकृतमंजुवंजुललताकुंजेपियन्नागतः

१ टी० यानंतर राधा हरीच्या आगममी तर्क करिते
(कांतः) श्रीकृष्णजो तो (संकेतीकृतमंजु वंजुललता
कुंजेपि) अर्चुकुंजगृहाप्रतियेतो स्मरण संकेत योजिला अ-
सतां सुंदर वंतस लता कुंज जो त्याचे वाईदी (यन्नागतः)
ज्यास्तव अद्यापि न आला स्मरणजे तत् त्या कारणास्तव (काम
पिकामिनीमभिसृतः) कीं कोणि एक कामिनीतें अनुसरला
काय (किंवा कलाकेलिभिर्बद्धुभिर्बद्धः) अथवा हास्यवि

नोदादि क्रीडा ज्या तिहीं करून बंधुभिः ह्यणजे गोपाळजे त्यां
हि ८ बद्धः स्वाधीन केला काय अथवा ८ अंधकारिणि वनोपां
ते किमु भ्राम्यति ८ अंधकार युक्त वनप्रदेशाचे ठाई भ्रमतो
काय ज्यास्तव अंधकारयोगें मार्ग सूचनेना अहो नित्य येणारा
स मार्ग कळतो ८ तर्हि क्वांतमनाः ८ कामवेदनेनें व्याकुळ हो
त्ताता ८ पथिमनागपि प्रस्थातुमेवाक्षमः ८ मार्गाचे ठाई
काहीं परंतु चालाया कारणेंच अशक्य होउन राहिला १

श्लो० ॥ ॥ अथागतं माधवमंतरेण सखीमियं
वीक्ष्य विषादमूकाम् ॥ विशंकमानारमितं कयापि ज
नार्दनं दृष्टवदेतदाह ॥ १ ॥ अथेयं माधवमंतरेणागतां
सखीं वीक्ष्य कयापि रमितं ॥ जनार्दनं दृष्टवत् विशंकमा
ना एतदाह ८ टी० अथ ह्यणजे यानंतर ही राधा माधवातें
बरोबर न घेतां आली सखीजी तीतें पाहून कोणी कामिनीनें
रमविला ऐसें जनार्दनातें देखिल्याचेच परि शंका करित होत्सा-
ती बोलती जाली हा उन्मादोक्ती ती सखी कसे प्रकारची ८ वि
षादमूकां ८ कृष्णातें आणायान्नी केलिप्रतिज्ञा ती व्यर्थ जालीया
मुळें विषादेन बोलें असे प्रकारची ३

राधाकल्पनें तें करितें
वसंतरागे एकताली ताले अष्टप०

स्मरसमरोचितविरचितवेशा गलितकुसुमद
 रविलुलितकेशा कापिचपलामधुरिपुणा वि
 लसति युवतिरधिकगुणाधृ० १ हरिपरिरंभण
 वलितविकारा कुचकलशोपरितरलितहारा
 कापि० २ विचलदलकललिताननचंद्रा तद्
 धरपानरभसकृततंद्रा कापि० ३ चंचलकुंड
 लदलितकपोला मुखरितरशनजघनगतिलो
 ला कापि० ४ दयितविलो कितलज्जितहसि
 ता ॥ बहुविधकूजितरतिरसभारिता कापि० ५
 विपुलपुलकपृथुवेपथुभंगा श्वसितिनिमीलि
 तविकसदनंगा कापि० ६ श्रमजलकणभर
 सभगशरीरा परिपतितोरसिरतिरणधीरा
 कापि० ७ श्रीजयदेवभाणितमतिललितं क
 लिकलुपंशमयतुहरिरमितं ॥ ८

श्लो ८ स्मरसमरेति > कापिचपला अधिकगुणायुव
 तिः मधुरिपुणा विलसति > कोणि एक चपल ऐसी मज
 हून सौंदर्यादिकें करून अधिकगुणवंत ऐसी तरुणी मधुरि
 पु जोव्यासीं विहार करिते हे खरें तीकसे प्रकारची > स्मरस
 मरोचितविरचितवेशा > मदन युद्धाविषयीं उचित ऐसा

रचिला अलंकारादि वेष जीणे ऐसी आणखी मदन युद्ध
योगें करून (गलितकुसुमदरविलुलितकेशा) गळालीं
आहेत पुष्पें ज्याची ऐसी कांहीसें अस्तव्यस्त केश जीचे ऐ
सी १ (हरिपरिरंभणेति) पुनः ती कशे प्रकारची हरी
च्या आलिंगनें प्राप्त आहे काम विकार जीस ऐसी कुच कल
शावर चंचळ आहेत हार जीचे ऐसी २ (चंचलेति)
चंचळ वक्र केशाच्या योगें सुंदर आहे सुखचंद जीचा आ
णखी त्या श्रीहरीच्या अधर पानें करून मदास्तव केली स
सुख निद्रा जीणें ऐसी ३ (चंचलेति) पुनः ती कसी चंच
ल ऐसीं कर्णकुंडेलें जीं तिहीं करून शोभित गंडस्थलें जीचीं
ऐसी आणखी शब्दायमान मेखला जीचे ठाई ऐसी जयन
गतिजी तद्विषयीं चपल असे प्रकारची ४ (दयितेति)
पुनः ती कसी श्रीहरीनें पाहिलें असें लज्जित आणखी ह
सित जीचें ऐसी नाना प्रकार भाषण ज्याचे ठाई ऐसा रतिर
स जो तेणे करून हर्षयुक्त असे प्रकारची ५ (विपुलेति)
पुनः ती कसी विपुल रोमांच जीचे ठाई ऐसी मोठा आहे
कंपरूप तरंग जो तो अधरादिक अवयवाचे ठाई जीच्या ऐ
सी स्फुरता यास जनित निःश्वासें करून आणिक निमीलित-
ह्मणजे परमानंद वासिक करून नेत्रांचे निमीलन जेणें त्या श्वा-

सें करून आलस्यें करून प्रकट तो मदनजीचा ऐसी ६
 (श्रमजलेति) पुनः तीकसी करत श्रमे करून उत्पन्न सेद
 जळ कणिकाचा समूह जो तेणें शोभतें शरीरजीचें ऐसी कृ
 ष्णाचे वक्षस्थळी पडली होत्साती रतिरूप रणाचे ठाई कुश
 ळ अशे प्रकारची (कापिच पलामधुरिपुणा विलसति
 ७ (श्रीजयदेवेति) श्रीजयदेवानें गाडलें आहे अति
 संदर ऐसें हरिचें क्रीडित जेतें कलिदोषातें शमन करो ८

राधासखीप्रतिबोलते, श्लोक ॥

॥ विरहपां

डुमुरारिमुखंबुजद्युतिरयंतिरयन्नपिवेदनां ॥ विधु
 रतीवतनोति मनोभुवः सहृदये हृदये मदनव्यथां ॥ १
 टी० अये ह्यणजे हे सखि ८ विरहपांडुमुरारिमुखंबुज
 द्युतिः (स्त्रीविरहें शुभ्रवर्ण ऐसे श्रीहरीचें मुख कमलजें तद्
 त् कांति ज्याची ऐसा ८ मनोभुवः सहृदयविधुः) मदनाचा
 मित्र ऐसा चंद्रजोती ८ ममवेदनामपितिरयन्) माझे बु
 द्धीतें तिरस्कारित होत्साता (मदनव्यथां हृदये तनोति)
 कामपीडेतें हृदयाचे ठाई विस्तारितो ज्यास्तव रतिचा उद्दीप
 कविभाव होय १

गुर्जरारागे एकतालीताले
 अष्टपदी

राधा उत्कंठयुक्त होलाती पूर्ववत् कल्पना करिते,
 समुदित मदन रमणी वदने चुंबन वलिता धरे
 मृगमद तिलकं लिखति स पुलकं मृगमिव रज
 नी करे रमते यमुना पुलिन बने विजयी सुगारि
 रधुना धृ० १ घनचय रुचिरे रचयति चिकुरेत
 रलित तरुणानने कुरुबक कुसुमं च पलास
 षमं रतिपति मृगकानने रमते० २ घटयति
 रुघने कुचयुगगगने मृगमद रुचिरूषिते
 मणिसरममलं तारक पटलं नखपदशशिभू
 षिते रमते० ३ जितबिसशकले मृदुभुजयु
 गले करतल नलिनीदले मरकतवल यं मधु
 करनिचयं वितरति हिमशीतले रमते० ४ र
 तिगृहजघने विपुलापघने मनसि जकनका
 सने मणिमयरशनं तोरणहसनं विकिरति-
 कृतवासने रमते० ५ चरणकिसलये कम-
 लानिलये नखमणिगणपूजिते बहिरपच
 रणं यावक भरणं जनयति हृदियोजितं र
 म० ६ रमयति सभृशं कामपि सदृशं ख-
 लहलधरसोदरे किमफलमवसंवदसरिविवि

रसविदपोदरे रम०७ इहरसभणनेरुतहरि
गुणनेमधुरि पुपदसेवके कलियुगरचितनव
सतुदुरितंकविनृपजयदेवके रमते०८

टीका.

(समुदितेतति) अधुनाविजयीमुरारिः यमुनापु
लिनवनेरमते) अधुनाह्मणजे याकाबीं रतिरंगाचेठायीं
विजयशील ऐसा मुरारिजोतो यमुनातीरीं वृंदावनाचेठायीं र
मतो कोणत्या प्रकारें तेकल्पिते (समुदितमदनेचुंबनव
लिताधरे रमणीवदनेमृगमदतिलकंलिखति)
श्रीहरीच्या करस्पर्शें समुदितह्मणजे अभिवृद्ध आहे मदन ज्या
चेठार्ई ऐसें अतएव चुंबनासाठीं वळिला आहे अधरोष्ठ ज्या
चेठार्ई ऐसें कोणिएक रमणीचें वदन जें त्याचेठार्ई कस्तूरी
तिलकातें रेखितो कोणत्या प्रकारें (सपुलकं) रोमांच ह्मण
जे याच्या करस्पर्शें तीसकाम होत्साती चुंबनातें उताविळ हा
हि मुख सौंदर्य दर्शनें सकाम रोमांच युक्त होत्साता कस्तूरी
तिलकातें रेखितो तिलक कशे प्रकारचा (रजनीकरेमृग
मिव) चंद्राचेठार्ई कलंकजसातद्वत् १ (घनचये
ति) तरलिततरुणाननेचिकुरेकुरुबककुसुमंरच
यति) तरलित ह्मणजे चंचळ केलें आहे ह्मणजे सौंदर्यदर्श

नें डोलविलें तरुण श्रीहरी जो त्याचें मुख ज्याणें ऐसा कोणि एक
स्त्रियेचा केश समूह जो त्याचे ठाई कुरंदक पुष्पातें गुंफितो तोचि
कुर समूह कसा मेघममूहाचेपरि सुंदर होय तोपुष्प समूह कसा
(चपलासु. पुर्म) विद्युत्तेचेपरि शोभायमान ऐसा पुनः तोचि
कुरमूह कसा कामरूप मृगाचे वासस्थान अशेषकारचा ह्यणजे म
दन प्रकाशक ऐसा २ (घटयतीनि स्रग्धनेमृगमदरुचि
रूषितेनरवपद्मशशिभूषिते कुचयुगगगनेअमलं

मणिसरंतरकपटलंघटयति) सुंदर धनदात कस्तूरी
चे दामेनें व्याप्त ऐसें नरवचंद्ररूपे द्वितीयाचंद्र जो त्याणें शोभित ऐ
सें स्तनद्वयरूप आकाशजें त्याचे ठाई निर्मळ मुक्ताफळ हारातेंच
नक्षत्रमाळेचेपरि योजितो ह्यणजे स्तनद्वयजें तें विशालत्वे गग
नाचेपरि होय तेथें कस्तूरी लेपमेघाचे परि हरीचें नरवक्षन बाळ
चंद्राचे परि तेथें निर्मल नक्षत्राचे परि मुक्ताफळ हारातें निवेदिता
हा उपमेचा अर्थ ३ (जितविसशकलेनि) जितविस
शकले करतलनलिनीदले हिमशीनले मृदुभुजयुगले
मरकतवलयं मधुकरनिचयंवितरति) सरलत्वादिगुणें
करून जिकिलें मृणाल खंडजीहीं ऐसीं करतलों जें तींच कोणि
एक नलिनीपत्रें ज्याचे ठाई ऐसें हिमवत् शीतल मृदुभुजद्वय
जे त्याचे ठाहीं नीलवर्ण मरकत मणिस्वचिन कंकण लक्षणा अ

मरसमुदायजो त्यातें अर्पितो ह्यणजे सरळ कौमल मृणालासमा
 न भुज तेथें शीतळ रक्त कमळासमान करतळ तेथें भ्रमरपंक्ति
 चेपरि मरकतमणि कंकणातें अर्पितो हा अर्थ ४ रतिगृ
 हजघनेनि) विपुलापघनेकृतवासनेमनसिजकन-
 कासनेरतिगृहजघने तोरणहसनंमणिमयरसनंवि-
 किरति) विपुल ह्यणजे पुष्ट आहे आकारज्याचा ऐसें परि-
 धानकेलें वस्त्रज्यावर अथवा केलि आहे वासना ह्यणजे कामना
 ज्यावर ऐसें कामाचें कनकासन ह्यणजे सिंहासन ऐसें रतिगृ
 ह ह्यणजे शृंगारास आश्रय घेत ऐसें जघन ह्यणजे कटिपुरोभा
 गजो त्याचे ठायीं तोरणातें हासतें ह्यणजे तोरणापेक्षां सुंदर ऐ-
 सें मणिमयरशन ह्यणजे मुक्ताफळांची मेखलाजीतीतें स्थापितो
 ह्यणजे गजगृहीं सुंदर सिंहासन राजस्थानजेसें तद्वत् जघन-
 जें तें मदनासन होय राजगृहीं मुक्ताफळ घटित तोरण जसें त-
 द्दत् मणिमयरशनानें रचितो ५ (चरणकिसलयेति)
 कमलानिलये हृदियोजिते चरणकिसलये बहिरपव-
 रणं यावकभरणं जनयति) साक्षात् लक्ष्मीचे वासस्थान
 ऐसें आपुले हृदयाचे ठाई (योजिते) स्थापिलें ऐसें कोणि ए-
 क स्त्रियेचें चरणकिसलये ह्यणजे पदपलुवाचे ठाई आच्छाद-
 नरहित ह्यणजे स्पष्ट ऐसें (यावकभरणं) लाक्षारसें करून

पूरण जें त्यानें उत्पन्न करितो ह्मणजे कोणि एक स्थियेनें शयन
 केले असता आपण चरणासमीपवैसन लक्ष्मीचें वासस्थान
 ऐसें आपलें हृदय जें त्याचे ठाई तिच्या चरणानें करूं धरित हो-
 त्साता अलक्तकें करून त्या चरणानें रेखिनो हा अर्थ तें हृद-
 यकसे प्रकारचें (नरवमणिगणपूजिते) तीचीं चरण नखें-
 जीं तींच कोणि एक माणिस्यमाला तीणें करून पूजितें असे-
 प्रकारचें ६ (रमयतीति) खलहलधरसोदरेकामपिसह
 शंसुभृशंरमयतिसति इहविदपोदरेविरसमफलं किमव-
 सं हेसरिवचद) दुष्टबलभद्रानाबंधु सुरारि कोणि एक व-
 योरूपादिगुणें करून आपलेसमान ऐसी ते प्रेमानिशयें रमवि-
 त असतां यालतागृहीं विषादयुक्त व्यर्थ बहुकालमीवास करि-
 तें जालें हेसरिवोल येथें हलधरशब्दें मूर्खसंबंधध्वनिजाण
 विला सदृशशब्दें तिहिकाळिकुटिलाअसेल ऐसें जाणविलें
 ७ (इहरसभणनेति) इहरसभणनेकृतहरिगुणने
 मधुरिपुपदसेवके कविनृपजयदेवके कलियुगरचितं
 दुरितं नवसतु) इह यागीतगोविंदाचे ठाई या प्रकारें शृंगारर-
 सातें बोलतो ऐसा केले हरिचिंतन जेणें ऐसा मधुसूदनचरणसे
 वक ऐसा कविराज जयदेवमी माझे ठाई कलियुगीं आचरिलें
 दुरित जें तें नवसो ८

सखीच्या विषादानें शमन करित होत्साती राधा बोलते.

श्लोक ॥ ॥ नायातः सरि निर्दयो यदि शठस्त्वं दु-
 तिकिं दूयसे स्वच्छंदं बहुवल्लभः सरमते किं तत्र ते दूष-
 णं पश्याद्यप्रियसंगमाय दधितस्या कृष्यमाणं गुणै-
 रुत्कंठार्थिभरादिव स्फुटदिदं चेत्तः स्वयं यास्यति ॥ १
 टी. - (हे दूति यदि निर्दयः शठो नायातः तर्हि त्वं किं
 दूयसे) हे दूतिके तौ महानिष्ठुर दूक न आला जरि तर्हि तूं कां
 शमी होतेस त्वां दूतिकेने काय करावें. सबहुवल्लभः स्वच्छं-
 दं रमते तत्र ते दूषणं किं) तौ बहुतां स्त्रियांचा पति स्वच्छंद र-
 मणार तेथें तुज दूषण कोणतें हे सरि माझ्या चित्ताचा अवगू-
 ण केवढा पहा. दधितस्य गुणैराकृष्यमाणम् उत्कंठार्ति-
 भरात्स्फुटदिदं चेत्तः अद्य स्वयं प्रियसंगमाय यास्य-
 ति पश्य) प्रियकर श्रीहरिजो त्याच्या चातुर्य सौंदर्यादिगुणें-
 करून आकर्षिलें होत्सातें उत्कंठा युक्त णीडेचा अनिशयें फु-
 टवेंच काय ऐसें हें माझे चित्त आज स्वयें न बोलावित्तां कृष्ण
 संगमासाठीं धांवतें पहा १

देशांकरागेरूपकताले अष्टप.

राधा सरवी प्रतिपुनः बोलते अहो तूं कां संतापतेस ऐसें तूं पुन-
 रित्त जरि तर्हि दूतिके ऐक.

अनिलतरलकुवलयनयनेन पततिनसाकिस
 लयशयनेन सखियारमितावनमालिना धृ० १
 विकसितसरसिजललितमुखेन स्फुटतिनसा
 मनसिजविशिखेन सखि० २ अमृतमधुर-
 मृदुतरवचनेन ज्वलतिनसामलयजपवनेन
 सखि० ३ स्थलजलरुहरुचिकरचरणेन द
 हतिनसाहिमकरकिरणेन सखि० ४ सजल
 जलदसमुदयरुचिरेण दलतिनसाहृदिविरह
 भरेण सखि० ५ कनकनिकषरुचिशचिवसने
 न श्वसितिनसापरिजनहसनेन सखि० ६
 सकलभवनजनवरतरुणेन बहतिनसारु
 जमतिकरुणेन सखि० ७ श्रीजयदेवभाणि
 तरमणेन प्रविशतुहरिपिहृदयमनेन सखि
 ८ (अनिलेति हेसखिअनिलतरलकुवलय-
 नयनेनवनमालिनायारमितासाकिसलय-
 शयनेनपततिन) हेदूतिके वायूनें ज्वल नीलोत्पल-
 जें तहूत नयनें ज्याचीं ऐशा श्रीहरिनें जी युवति पूर्वीं रमवि-
 लीली त्याच्या वियोगकाळीं संतापा शमनार्थ शीतल पल्लव
 शयनावर नपडे हें नघडे पडेलच ।

(विकसितेति विकसितसरसिजललितमुरवे
 न वनमालिनायारमितासामनसिजविशिरवेनस्फु
 टतिन) विकसितकमलाचेपरि सुंदर मुरवज्याचें ऐशाव
 नमालिने रमविलीती (मनसिजविशिरवे) मदनबाणप्रा
 प्त असतां न फुटे हें न घडे फुटेलच २ (अमृतेति) अमृ
 तवत् सुंदर कोमल भाषण ज्याचे त्या श्रीहरीने रमविली जी ती
 (मलयजपवने) दक्षणवायु वाहत असतां (नज्वलतिन
 नजळे हें न घडे जळेलच ३ (स्थलेति) स्थलवत् कांति
 ज्याची ऐसे करचरण ज्यांचे त्या वनमालिने जी रमविली ती
 विरहास्तव हिमकरकिरणे) चंद्रकिरणप्राप्त असतां
 न दाहाते पावे हें न घडे दाहाते पावेलच ४ (सजलेति
 जलयुक्त मेघसमूहाचे परि सुंदर श्यामवर्ण वनमालीजो
 त्याणे जी रमविली ती (विरहभारे) विरहाचा अतिशय अस
 तां हृदयीं फाटली होसाती नतळमळे हें न घडे तळमळेलच ५
 (कनकेति) कनकाचा निकष ह्यणजे परीक्षेसाठीं सुवर्ण
 घर्षण करायाचा पाषाण त्यावतीं सुवर्ण रेखेची दीप्तिजी तहू
 सुंदर पीतोवर ज्यांचें ह्यणजे निकष पाषाणाचे परि कृष्णवर्ण ह-
 रिजो त्याचे आंगीं सुवर्णरुचिचे परि वरू भासतें ऐशा वनमा
 लिने जी रमविली ती सपत्त्यादिकांचे हास्य असतां खेदें करून

श्वासदाकीं हेंनघडे श्वासदांकीतेच ६ (सकलेति) सक
लफवनीचेजन ह्यणजे तरुण लोक जे त्यामध्ये संदर तरुण ब
नमाली जो त्याणे रमविलीती अनिकरुणे अत्यंत करुणारस प्रा
प्त असतां ह्यणजे परिपुष्ट शोक प्राप्त असतां (रुजेंनवहतिन
चिंतांरूपपीडेते नवाहे हेंनघडे अथवा अनिल तरल आदि
करून सातहि पदे जां त्याते मत्सरेंकरून सबतीच्या उत्कर्षाते
वर्णित होस्साती बोलती जाली त्यापक्षां (किसलयशयने
मनसिजविशिरवेन) शेवटचीं पदे तृतीया विभक्त्यंत जा-
णावीत ह्यणजे वनमालीनें जीं रमविलीं तीं दाहशांत्यर्थ पल्लव
शयनेंकरून निद्रा करिते हेंनघडे मदनगणेंकरून फुटते हेंन
घडे याप्रकारें सर्वत्र अन्वयकल्यावा ७ (श्रीजयदेवे
ति) श्रीजयदेवभणितरमणेन अनेन) श्रीमंत जय
देवानें गायिले संदरहें गीत जें येणेंकरून (हरिरपिहृदयेंप्र
विशतु) हरिहि यागीताचेपरिहृदयाप्रति प्रवेशकरो
यानंतर कामप्रकाशक दक्षिणवायुते प्रार्थिते

श्लो० ॥ ॥ मनोभवानंदनचंदनानिलप्रसीदरेदक्षि
णमुंचवामतां ॥ क्षणंजगत्याणविधायमाधवंपुरोमम
प्राणहरोभविष्यसि १ टी. - हेमनोभवानंदनचं
दनानिलप्रसीदरेदक्षिणवामतांमुंच) कामाते आनंदवि

त्या हेचंदनवायो प्रसन्नहो ८ रेदक्षिणवामतांमुंच ७ भूर-
 तातें त्याग आनंदकारक दुःखदायकत्व अनुचित चंदन सहवा-
 सीजो त्यास दाहकत्व अनुचित दक्षिणास वामत्व अनुचित
 यास्तव विरहिणीते मजकामप्रकाशकत्वेपीडेते न कर हाअ-
 भिप्राय ८ हेजगत्प्राण ७ माधवंक्षणं पुरोविधायममप्रा-
 णहरोभविष्यसि ७ हेजगत्प्राण रूपावायो माधवातें क्षणमा-
 त्र पुढें करूत क्षणजे कामवशें क्षणमाधवातें स्मरबुन बहात
 होत्ताता तुंमाझा प्राण हरणकरणांरा अनुचित १

श्लोक ॥ ॥ रिपुरिवसरवीसंवासोयं शिरवीवहि-
 मानीलोविषमिवसुधारश्मिर्दुनोतिमनोगते ॥ हृद-
 यमदयेतस्मिन्नेवंपुनर्वलतेबलात्कुवलयदृशांवा-
 मःकामो निकामनिरंकुशः २ टी०-८ हेसरिव एवं
 तस्मिन् अदयेगतेसति ७ हेदूतिके याप्रकारें निर्दय हरि-
 दूर गेला असतां त्यावाचून ८ अयं सरवीसंवासः रिपुरि-
 वहिमानिलः शिरवीवसुधारश्मिर्विषमिव मनोदुनो-
 ति ७ हासरवीचा सहवास शत्रुचेपरि हाशीतळवायू अग्नीचे
 परि हाअमृतरूपचंद्रमा विषाचेपरि माझ्या मनातें तापवितो
 यास्तव ८ कुवलयसदृशांवामः निकामंनिरंकुशःका-
 मःपुनर्वलान्वलते ७ मजसारख्या विरहिणीकर्मळनैत्रा

ज्या त्यास वामह्मणजेकूर (निकामनिरंकुशः) अतिशयें ऐ
साहा काम माझ्या हृदयाप्रति पुनः पुनः बलात्कारें संचरतो अ
थवा श्रीहरिचे ताई माझे हृदय निवारिलें होत्सातेंहि पुनरपि
बलात्कारें वळतें ज्यास्तव स्त्रियांचा कामअतिशयें निरंकुशहो
य ऐसा अन्वय २

श्लोक ॥ ॥ बाधांविधेहिमलयानिलपंचबाणप्रा
णान्गृहाणनगृहंपुनराश्रयिष्ये ॥ किंतेकृतांतम-
गिनिक्षमयातरंगैरंगानिसिंचममशाम्यतुदेहदाहः
॥ ३ ॥ ॥ (टी० हेमलयानिलबाधांविधेहि) हेचै
दनवायो मला पीडितें कर (हेपंचबाणप्राणान्गृहाण)
हेमदना तूं माझे प्राणये (पुनःगृहंआश्रयिष्येन) जेणेक
रून पुनःगृहाप्रतिमी आश्रयणार नाहीं (हेकृतांतमगि-
नितेक्षमयाकिंतरंगैः म मांगानिसिंच) हेयमाचेम-
गिनि यमुने तुझ्या क्षमेनें काय होणार यमभगिनींस क्षमाअ
नुचितहोय यास्तव लहरीकरून माझ्या अवयवातें सिंचनक
रावें तेणेंकरून देह दाह शमेल ह्मणजे यातुमच्या उपायेंकरून
मअधिकचदाह होउन लवकर मी मरतांच सहज देहदाह शां
तीतें जाईल हा अभिप्राय ३

श्लोक ॥ ॥ सांद्रानंदपुरंदरादिदिविषहृदैरमंदाद

रादानंदैर्मुकुटेंद्रनीलमणिभिः संदर्शितेंदिरं ॥ स्व
च्छंदं मकरंदसंदरगलचंद्राकिनीमेदुरं श्रीगोविंद
पदारविंदमशभस्कंदायचंदामहे ४ टी० - सांद्र
ह्यणजे निविट्ट आहे आनंद ज्यांस ऐसे इंद्रादिक देवजे त्या
हीं अत्यंत आदरास्तव आनंदें नमस्कार करित असतां मुकु
ट संबंधि इंद्रनीलमणीजे ह्यणजे इंद्रनीलमणिरूप दारववि
नेन अमरज्याचे ठाई ऐसे मकरंदाचे परि संदर गळतें ऐशी
मंदाकिनी ह्यणजे गंगाजीतीणें करून मेदुर ह्यणजे स्निग्ध
श्रीगोविंदाचें पदकमळ जें त्यातें अमंगल ध्वंसासाठीं स्वच्छं
द वंदितो . ४

॥ इति गीतगोविंदे प्राकृतटीका

गंगा नगर नारायणो नाम सप्तमः सर्गः ७ ६ ६
यानंतर कवि राधेनें परमसंकटें रात्रीतें कंतुन प्रातः काळीं
मत्सरयुक्त श्रीहरीप्रति बोलिजे लें वर्णितो,

श्लो० ॥ ॥ अथ कथमपि यामिनीं विनीय स्मरश
रजर्जरितापि साप्रभाते अनुनयनवचनं वदंत मग्रे
प्रणतमपि प्रियमाह साभ्यसूयम् १ अथ स्मरश
रजर्जरितापि सा कथमपि यामिनीं विनीय प्रभाते अ
नुनयनवचनं वदंत मग्रे प्रणतमपि प्रियं साभ्यसूयमा
ह २ यानंतर मदन बाणें करून जर्जर होत्सातीहि तीराथा क

सीही तरि रात्रकादून राहिली असतां प्रातः अकस्मात् येउन स
माधान वचनाते बोलत होत्साता पुढें नमस्काराते आचरलारे
साहि श्रीहरी जो त्याप्रति मत्सरयुक्त बोलतीजाली १ राधेचें हरी
प्रतिभाषण भैरवी रागेरूपकताले अष्ट०

रजनिजनिनशुरुजागररागकषायितमलसनि
मेषं वहतिनयनमनुरागमिवस्फुटमुदितरसा
भिनिवेशं हरिहरियाहिमाधवयाहिकेशवमा
वदकैतववादं तोमनुसरसरसीरुहलोचनया
तवहरतिविषादं धृ० १ कज्जलमलिनविलोच
नचुंबनविश्रितनीलिमरूपं दशनवसनमरु
णंतवक्त्रातनोतितनोरनुरूपं हरिह० २
वपुरनुहरतितवस्मरसंगरस्वरनस्वरस्तरेखं
मरकतशकलकलितकलधौतलिपेरिवर-
तिजयलेखं हरि० ३ चरणकमलगलदलक्त
कसिक्तमिदंतवहृदयमुदारं दर्शयतीवबहिर्भ
दनद्रुमनवकिसलयपरिवारं हरि० ४ दशन
पदंभवदधरगतंममजनयतिचेतसिरवेदं ॥
कथयतिकथमधुनापिमयासहतववपुरेत
दभेदम् हरि० ५ चंदनरुचिरकुचद्वयसंग

मसंगततदमलबिंबं हृदयमिदंतवतूलयमाध-
 वनवधनगतशशिविंबं हरि० ६ बहिरिवमलि
 नतरंतवक्त्रमनोपिभविष्यतिनूनं कथमथ
 वंचयसेजनमनुगतमसमशरज्वरदूनं हरि०
 ७ भ्रमतिभवानबलाकवलायवनेषुकिम
 त्रविचित्रं प्रथयतिपूतनिकैववधूवधनिर्द-
 यबालचरित्रं हरि० ८ टी० - (रज-

निजनितेति हेकेशवयाहि हेमाधवयाहि हरिह
 रि कैतववादंमावद) हेकेशवा येषूननीघकसा हेमाधवा
 निष हरिहरि हाहा शिवशिवा हे खेदानु करणशब्द (कैतव
 वादंमावद) कषाट वादातें बोलुन कोच (हेसरसीरुह
 लोचनयात वविषादंहरतितामनुसर) हेकमलनय
 ना जीव्ही तुझ्या चित्तसंतापतें हरिहरिती जाली तीतें श
 रणजा हेकेशवा तुं आपुल्या कर्मातें लपवितोस परंतु तुझ्या
 कर्मातें तुझे नयनच सांगताहेत ज्यास्तव (रजनिजनिन
 गुरुजागररागकषायितमलसनिमेषं तवनयनंस्फु
 टमनुरागंवहतीव) रात्रिचेठायीं संपूर्णजागरजो तसं
 बंधि राग हाणजे आरक्त रंगजो तेणेंकरून (कषायितं)
 तस्यवर्ण अनएव मंदआहे निमेष ज्याचा ऐसें तुझे नयन

कमल आरक्तत्व मिषेकरून स्पष्टतीच्या अतुरागातेच वाहनें का
य नयनकमल कसेप्रकारचें उदित ह्यणजे कथिला आहे रसह्य
णजे अन्यकाभिनीचेठाई प्रीतीजी तद्विषयक आदरजेणें ह्यणः
जागाररंगेंकरून अन्यस्त्री प्रेमातिशयातें सूचवितें असेप्रका
रची १ (कज्जलमलिनेति) हेरुष्णातवारुणंदशन-
वसनं २ तुझा आरक्तओष्ठ कज्जलेकरून मलिन ह्यणजे रु
ष्णावर्ण ऐसें तीचे नयनजें त्याच्या चुंबनवर्णेंकरून रचिलें नील
वर्णरूप ज्या ओष्ठाचे ऐसा होसाता (तनोः अनुरूपंतनोति
देहाच्या साम्यातें आचरतो ह्यणजे तुंसर्वांगीरुष्णावर्ण तुझा
अधरहि तीच्या चुंबनें काळ्यहोउन तीचेठायीं प्रेमसूचवितो या
स्तव वादातें बोलूनको २ (वपुरनुहरतीति) स्मरसं
गररवरनखरक्षतरैरवं तववपुःरतिजयलेखमनुहरति
स्मरसंगरह्यणजे मदनयुद्धाचेठाई तीचीतीक्ष्णनखांचीं क्षते-
जी त्याच कोणि एक रेखाह्यणजे अक्षरपंक्ती ज्याचेठाई ऐसें तु
झे हें शरीर स्मरनविजय निवेदक पत्रातें (अनुहरति) साद
र्यातें स्वीकारिते ह्यणजे कोणाला एक्याक्रीडेंत जिंकून जय
पत्र घ्यावें तसें स्मरतकरून घेतलेलें जयपत्रासमान भासतें
तूंकसेप्रकारचा (मरकतशकलकलितकलधौतलिपेरि
व) इंदुनीलमणि खंडाचेठाई रचिलीं आहे कलधौतेकरून ह्य

णजे स्रवर्णरसें करून लिपिजाणे ऐसाच काय ह्याणजे नीलपा
 णावन् स्वदेहजीत्यावर स्रवर्णरसें रतिजयातें लिहविलें का
 य हाअर्थ ३ (चरणकमलेति) हेकेशवउदारंतव
 हृदयंचरणकमलगलदलक्तकसिक्तं) हेकेशवा सुंद
 र ऐसें हें तुझे हृदय तीचे चरण कमलजे तत्संबंधि गळतो ऐसा
 अलक्तक ह्याणजे लारवेचा रंगजोतेणें करून सिंचिलें होस्मातें
 (मदनदुमनवकिसलयपरिवारंबहिर्दर्शयतीव) मना
 मध्ये वर्तलामदन लक्षणदुमनजो त्याच्या नूनन पल्लव समूहातें
 बाहेर प्रकट करितेंच काय ज्यासव नूनन पल्लव अलक्तक
 चिन्हवत् रक्तवर्ण होत ह्याणजे हृदयाचे ठाई अलक्तक चिन्ह
 मिपें हृदयांतर्गत अन्यकांताभिलाषातें कथितेंच काय ४
 (दशनपदेति) भवदधरगतंदशनपदंममचेतसिरवे
 दंजनयति) तुझ्या अधरीं वर्तलें अन्यकामिनीचें दनक्षतजें
 नें माझे वित्तीं झेसातें उसन्न करिते (अधुनाप्येतत्तववपुः
 मयासहाभेदंकथंकथयति) यासमाधानकाळींही हेअ
 न्यकामिनीप्रेमचिह्न युक्त तुझे शरीर जेते मजशीं तुज ऐक्यजे
 त्यानें कसें वर्णितें ह्याणजे तुझे आगीं चिन्हें वर्तन असतां तुझा
 माझ्याचिन्नास एकत्व कसें कळेल ५ (चंदनरुचिरेति
 क्षिमः) चंदनलेपें करून सुंदर ऐसें तीचे कुचद्वयजे त्याच्या

संगमें करून संलग्न ऐसा त्याचंदनाचा शफ़्फ़ बिंबाकार बिंदु जो
 त्यातें हेतु झें हृदय जेतें हेमाधवा नवमेघमंडलाचे ठाई विद्यमा
 न चंद्रबिंब जेत्यातें (तूलयति) समानत्वे कथितें हें पद अन्य
 कवीचें ६ (बहिरिवेति) हे कृष्णातव मनोपि बहि
 रिव मलिनतरंग विष्यति नूनं) हे कृष्णातु झें अंतःकरण
 जेतें तें हि बाह्यदेहाचे परि अत्यंत कृष्णवर्ण होय ऐसें श्रीकवितें
 (अथानुगतं असमशरदूनं जनकं यं वंचयसे) अन्यथा
 आपणातें अनुसरला मदनकरें पीडिला ऐसामजसारिखा
 जन जो त्यातें कसा ठकवितोस तस्मात् तुझ्या मनातें हि कृ
 णवर्णानें व्यापिलें असे ७ (भ्रमतीति) या समयीं भग
 वान् तूं जो तो (अबलाकवलायवनेषु भ्रमति) स्त्रियातें
 ग्रासायाकारणें अरण्यामधें फिरतोस हें आश्चर्य नव्हे ज्यास्त
 व (पूतनिकैव वधूवधनिर्दय बालचरित्रं प्रथयति) पूत
 निका नामक स्त्री जी तीच स्त्रीवधाविषयीं जिष्ठुर ऐसें तुझ्या
 बालचरित्रातें कथिते ह्मणजे जो तुं बालचरित्राचे ठाई पूतना रा
 क्षसीतें ग्रासिता जालास तो तुं यावयाचे ठायीं आह्वासारिख्या
 कोमल स्त्रियास भक्षिसील हे आश्चर्य नव्हे ८

श्रीजयदेवभणितरतिवंचितरवंडितयुवतिवि
 लापं शृणुतसकथामधुरं विबुधाविबुधालयतो

पिदुरापः ९ (श्रीजयदेवेति) श्रीजयदेवानें वर्णिला
रतीचे वाई वंचिली ऐसी खंडित युवति ह्यणजे खंडितास्त्री
राधातीचा हाविलापजो त्यातें (शृणुत हे भक्तजन हो ऐका
तो विलापकसे प्रकारचा (विबुधालयतो पिदुरापम्) स्व
र्गांहि दुर्लभ अतएव (सुधामधुरं) अमृतापेक्षां मधुर
असे प्रकारचा खंडितास्त्रियेचें लक्षण हें जीव्यासंकेतातें उ
ल्लंघुन अन्यासक्त होत्साता पतिभोग चिह्नयुक्त प्रातः काळीं
दृष्टिगोचर होतो ती खंडिता ह्यणावी ९

श्लो० ॥ ॥ तवेदं पश्यंत्याः प्रसरदनुरागं बहिरिव प्रि
यापादालक्तं छुरितमरुणद्योतिहृदयं ममाद्यप्रख्या-
तप्रणयभरभंगेन कितवत्त्वदालोकः शोकादपि कि
मपिलज्जां जनयति १ श्लो०— (हे कितवप्रिया
पादालक्तं छुरितमरुणद्योतिबहिः प्रसरदनुरागमि
वतवेदं हृदयं पश्यंत्याः मम) हे वंचका कोणि एक प्रि-
याजी तीच्या चरणाचा लाक्षारसें करून व्याप्त अतएव आ
रक्तवर्णें करून शोभतें यास्तव बाहेर पसरला लाक्षारंगजो
त्याच्या मिषें करून तीचा अनुराग ज्याचे वाई या प्रकारचेच
काय ऐसें हें तुझे हृदय जे त्यातें पाहानें मी जी तीस (त्वदा-
लोकः) तुझे अवलोकन (प्रख्यात प्रणयभरभंगेना-

पिशोकात् ७ विख्यात माझे ठाई प्रेमाचा अतिशय जो त्या
चा नाश करून शोक जो त्यास्तव कोणि एक लज्जेतें निर्मि
तें ह्मणजे परस्त्री पदयुक्त तुझ्या हृदयातें पाहातांच तें द
र्शन मला माझे प्रेम अंतरले यास्तव शोकें करून मोठे लज्जे
तें निर्मितें १

यानंतर कविकथा संबंधाते ठेउन अध्यायाचे अंती आ
शीर्वाद रूपमंगलातें रचितो,

श्लो० ॥ ॥ प्रातर्नीलिनिचोलमच्युतमुरः संवीतपी
तांशकं राधायाश्चकितं विलोक्य हसति स्वैरं सखीमं
डले व्रीडाचंचलमंचलं नयनयोराधाय राधानने स्मे
रस्मेरमुखोयमस्तजगदानंदाय नंदात्मजः २ टी.
(नीलनिचोलमच्युतराधायाः उरश्च संवीतपीतांश
कंप्रातश्चकितं विलोक्य सखीमंडले हसति) नीलव
र्ण आहे कंचुकी ज्याचे ठाई ऐश्या अच्युतातें आणखी वेष्टि
लें पीतांबर ज्याचे ठाई ऐशा राधेच्या उरस्थलातें प्रातःकालीं
वक्रदृष्टीनें पाहून सखिसमुदाय स्वच्छंद हांसत असतां (व्री
डाचंचलनयनयोरंचलं राधानने आधाय स्मेरस्मेरमु
खोयं नंदात्मजः जगदानंदायास्त) लज्जे करून चंच-
ल ऐसा नेत्राचा प्रांतमागातें राधेचे मुखीं स्थापुन ह्मणजे रा

धेच्यासुरवाते पाहतहोत्याता अतिशयेंकरून मंदहास्ययुक्त
 जालेंसुरव ज्याचे ऐसा हानंदपुत्र श्रीकृष्णजोतो जगाच्या
 आनंदार्थ असो २ ॥ इतिगीतगोविंदेप्राकृत
 टीकायांबिलक्षलक्ष्मीपतिर्नामाष्टमःसर्गः ८ ३
 यानंतर सरवी राधेते उपदेशिती जाली ऐसें कवि वर्णितो
 आर्या ॥ ॥ अथतांमन्मथरिन्नांरतिरसभिन्नां
 विषादसंपन्नां ॥ अनुचिंतितहरिचरितांकलहांतरि
 तामुवाचसरवी १ टी० — यानंतर मदनविकारे र्वि
 न्नशृंगाररसें भिन्नयास्तव विषादेकरून संपन्न ऐसी अनु
 चिंतिलें हरिचें कर्मजीणे ८ कलहांतरितां ७ ह्मणजे पति
 च्या अवमानाते आचरून पुनः पश्चात्तापाते पावली ऐसी
 राधाजीतीतें सरवीबोलतीजाली १ राधेप्रतिसरवीची
 प्रार्थना

गुर्जरीरागेरूपकताले अष्ट०

हरिरभिसरतिवहतिमधुपवने किमपरमधिक
 सखंसखिभवने माधवेमाकुरुमानिनिमान-
 मयेधु० १ तालफलादपिगुरुमपिसरसं किंवि
 फलीकुरुषेकुचकलशं किमाधवे० २ कनिन
 कथितुमिदमनुपदमचिरं मापरिहरहरिम

तिशयरुचिरं माध० ३ किमिति विषादसिरोदिधि
 विकला विहसतियुवतिसभातवसकला माध० ४ स
 जलनलिनीदल शीलितशयने। हरिमवलोकयसफल
 नयने माध० ५ जनयसिमनसिकिमिति गुरुखेदं
 शृणुममवचनमनीहितभेदं माध० ६ हरिरुपयातु
 वदतु बहुमधुरं किमितिकरोषि हृदयमिति विधुरं मा
 धवे० ७ श्रीजयदेवभाणितमतिललितं सरवयतु
 रसिकजनं हरिचरितं माध० ८

टी० - (हरिरिति अयेमानिनिमाधवेमानंमाकुरु)
 हेअभिमानवतीराधे माधवाचेताई मानह्यणजे कृष्णापराध
 सूचक ईर्ष्यावशे कोपनकोकरूं माधवशब्देकरून लक्ष्मीप्र-
 र्ताहोत्साता तुतें प्रार्थितो यास्तव त्यावर हा शेष अनुचित हो
 य (हरिरभिसरति) हरिस्वयेच तुझा संकेतस्थळीं येतो ऐ
 सें असतां आणखी (मधुपवनें वहति) वसंतवासुवाहत
 असतां (हेसरिव) राधे (भवनेअपरमधिकसरवंकिं)
 गृहाचेताई याहुन अधिक सरव कोणतें स्वयें आला श्रीहरी
 जो त्यावरकोपकरून त्याविना गृहीं जाउन कोणतें सरव इ-
 च्छिलें १ (तालफलादिति) तालफळाहुन अधिक अत्यंत
 सरस ऐसा कुचकलशजोत्याते श्रीहरीच्या परित्यागे (किंवि

फलीकुरुषे) कांनिष्फलकरितेस २ (कतिनेति)
 अतिशयरुचिरं मापरिहरेत्यनुपदमचिरं कतिनकथि
 तं) अतिशयं सुंदर ऐशा हरीतें नको त्यागूं ऐसें मागें सांप्रत
 ही किति वेळ न कथिलें काय वारंवार कथिलेंच आहे ३
 (किमितीति) विकला ह्मणजे अस्तव्यस्त होत्साती
 किमिति विषादसिरोदिषि) कांविषादातें करितेस कांर
 डतेस (सकलायुवतिसभातवहसति) संपूर्ण स्त्रिया
 चा समुदाय तुला हांसतो ४ (सकलेति) हेराधे सजल
 ह्मणजे जल युक्त कमलिनी पत्रें जीं तिहीं रचिलें शयनजें
 आवर याहरीतें पहा आणखी (नयने सफल य) नयना
 तें सफल कर ५ (जनयसीति) मनसि गुरुखेदं कि
 मिति जनयसि) मनाचे ठाई पुष्कल खेदातें कां उत्पन्न करि
 तेस (अनीहित भेदं ममवचनं शृणु) न आकांक्षित आ
 हेत भेद जेणें करून ह्मणजे उभयतांचे ऐक्यकारक ऐशा मा-
 द्यावचनातें ऐक ६ (हरिरिति) हरिरुपयातु) ह
 री शयनगृहीं तुज समीप जावो (बहुमधुरं वदतु) अतिम
 मधुर समाधान वचनातें बोलो (किमिति हृदयं अतिवि
 धुरं करोषि) कां हृदयातें अत्यंत खिन्न करितेस ८
 श्रीजयदेवेति) श्रीजयदेवानें बोलिलें ऐसें हें सुंदर हरि

चरित रसिकजनातें सखीकरो ८
पुनरपि राधेप्रति सखी बोलते,

श्लोक ॥ ॥ स्निग्धेयसरुषासियत्प्रणमतिस्तब्धा
सियद्रागिणिद्वेषस्थासियदुन्मुखेविमुखतांयातासि
तस्मिन्प्रिये तद्युक्तंविपरीतकारिणितवश्रीखंडच-
र्चाविषंशीतांशस्तपनोहिमंदुतवहःक्रीडामुदोयात
नाः १ यः- (तस्मिन्प्रियेस्निग्धेयसरुषासि) तोम
र्तो श्रीकृष्णस्नेहे मधुरबोलत असतां ज्यास्तव तूं निष्ठुर वर्त
तेस (तस्मिन्प्रणमतियत्) तो नमस्कारातें आचरत अस
तां ज्यास्तव तूं स्तंभाचेपरि उगीच उभी राहतेस (तस्मिन्
रागिणियद्वेषस्थासि) अनुराग युक्त असतां दुंदेबाचेठा
यीं वर्ततेस (उन्मुखेयत्विमुखतांयातासि) तो समु-
ख वर्तला असतां ज्यास्तव तो डफिर उंच बसतेस (तत्तू
विपरीतकारिणितवश्रीखंडचर्चाविषंशीतांशस्तप
नः हिमं दुतवहःक्रीडामुदोयातनाः इत्युक्तं) त्याका
रणास्तव हे विपरीत कारिणि राधे तुज चंदनाची कथा विष
होते चंद्रमा सूर्य होतो हिमजेतें अग्निरूप होतें क्रीडा करवें जीं
तीं तीव्रचेदनारूप होत हें सर्व युक्त आहे १
यानंतर कवि जो तो अध्यायांती मंगलातें रचितो,

श्लोक ॥ ॥ अंतर्मोहनमौलिघूर्णनचलमंदारवि
 स्तंसनःस्तब्धाकर्षणदृष्टिहर्षणमहामंत्रः कुरंगीदृशां
 दृष्य दानवदूयमानदिविषत्तुर्वारदुःखापदांशः
 कंसरिपोर्व्यपोहयतुवोश्चेयांसि वंशीरवः २ कुरं
 गीदृशां ७ मृगनयना गोपिकाज्या त्यांच्या मनोमोहाविष-
 यां मौलिघूर्णनह्मणजे साधुसाधुशब्दे शिरः कंपनजें तेषोंक
 रून चंचल ऐसीं मस्तकीं गुंफिलीं मंदारपुष्पेजीं त्यांच्या ग
 लण्याविषयीं स्तब्धचरणादिक अवयवांच्या आकर्षणाविष
 यां दृष्टीच्याहर्षाविषयीं महामंत्रह्मणजे सद्यः अनुभवदेणारा सिद्धमंत्र
 रूप आणखी ईर्षा युक्त दानवजेत्याहीं पीड्य मान ऐसे दिवि
 षत् ह्मणजे देवजे त्यांच्या अनिवार्य दुःखापत्ती ज्या त्यांच्या
 मंश ह्मणजे नाशक ऐसा कंसरिपुचा वंशीरवजो ह्मणजे श्री
 कृष्णाचा वेणुनादजो तो (वः अश्रेयांसि व्यपोहयतु) तु
 ही भक्तजनजे त्यांच्या अमंगळाते र्वंडनकरो २
 इति गीतगोविंदे प्राकृतटीकायां सुगंधसुकुंदवदनो नाम नव
 मः सर्गः ९

६५

६५

श्लो ॥ ॥ अत्रांतरे मसृणरोषवशामसीमनिश्वा
 सनिः सहसुरवीरसुसुरवीमुपेत्य सव्रीडमीक्षितसखी
 वदनां दिनांते सानंदगद्गदपदं हरिरित्युवाच १

॥ - यासमयींअमसृणरोषवशां) कर्कश क्रोधाधी
न ऐसी (असीमनिश्वासनिः सहसुरवीं) अत्यंत निश्वा
सवशें असह्य सुखजीचें ह्यणजे सकोपवदनाराधाजीतीतें
(दिनांतें सहसुरवीमुपेत्य) सायंकाळीं प्रसन्नवदनाऐशी
तेपाहुन तीप्रति जाउन (हरिः सानंदगद्गदपदंडुत्कवाच)
श्रीहरि आनंदयुक्त गद्गद भाषणपूर्वक याप्रकारें बोलताजा
ला तीराधाकसी (सव्रीडमीक्षितसरवीवदनां) पश्चा
त्तापें लज्जायुक्त पाहिलें आहे सरवीचें वदनजीणे ऐसी ह्य
णजे याच्या चमत्कारातें पाहिलेंकीं ऐसें सूचनार्थ इतिकेच्या
मुखार्ते पाहते असेप्रकारची १

राधेप्रतिश्रीहरीचेभाषण

देशवराडीरागेअडवताले अष्ट०

वदसियदिकिंचिदपिदंतरुचिकौमुदीहरतिद
रतिमिरमतिघोरं स्फुरदधरसीधवेतववदन-
चंद्रमारोचयतिलोचनचकोरं प्रियेचारुशी
लेमुंचमयिमानमनिदानं सपदिमदनानलोदह
तिमममानसंदेहिमुखकमलमधुपानंधु० १
सत्यमेवासि यदिस्फुटतिमयिकोपिनीदेहिस्व
रनरवरशरघातं घटयभुजबंधनंजनयरद

खंडनं येन वा भवति स्वरजातं प्रिये चारुशीले
 मु० ३ त्वमसिममभूषणं त्वमसिममजीव
 नं त्वमसिममभवजलधिरलं भवतु भवतीह
 मयिसततमनुबोधिनी तत्रममहृदयमति य
 त्नं प्रिये० ३ नीलनलिनाममपितन्वितबलो
 चनंधारयति कोकदनरूपं कुसुमशरबाणभा
 वेन यदि रंजयसि कृष्णामिदमेतदनुरूपं प्रिये० ४
 स्फुरतुकुचकुंभयोरुपरिमणिमंजरीरंजयतु तवहृ
 दयदेशं रसतुरशनापितवधनजघनमंडले घोषय
 तु मन्मथनिदेशं प्रिये० ५ स्थलकमलगंजनं
 ममहृदयरंजनं जनितरतिरंगपरभागे घन
 घनमसृणवाणिक रवाणिचरणद्वयंसर
 सलसदलक्तकरागं प्रिये० ६ स्मरगरलखंड
 नं ममशिरसिमंडनं देहि पदपल्लवमुदारं ज
 लतिमयिदारुणो मदनकदनानलो हरतु त
 दुपहितविकारं प्रिये० ७ इति च दुलचादुप
 दुचास्मुरवैरिणो राधिकामधिवचनजातं ज
 यतिजयदेवकविभारतीभूषितं मानिनीज
 नजनितशातं प्रिये० ८

८ वदसीति

हेचारुशीलेप्रिये मयि अनिदानं मानं मुंच ॥ चारुशी
 लेक्षणजे मनोहरस्वभावजीचा याप्रकारचे हेप्रिये माझेवाई
 अकारण रोषातें त्यास ॥ सपदिमदनानलोमममानसंदह
 ति ॥ यासमयीं मदनाग्नीजोतो माझ्या चिनातें दाह करितो
 यास्तव ॥ मुखकमलमधुपानंदेहि ॥ मुखकमलसंबंधि
 अधरामृतलक्षणमधुपानातें द्यावें ॥ हेराधेत्वं किंचिद
 पियदिवदसि तर्हि दंतरुचिकोमुदी अतिघोरंदरति
 मिरंहरति ॥ हेराधे तुंकाहि एकजरी बोलसी तेव्हां त्यायोगें
 दंतदीप्ति लक्षणचंद्रिका अत्यंत भयंकर भयांधकारातें हरीतें
 ॥ तववदनचंद्रमालोचनचकोरं स्फुरदधरसीधवेरोच
 यति ॥ तुझा मुखचंद्रजोतो माझ्या नेत्रचकोरातें स्फुरद्वपु
 झें अधरलक्षण अमृतजें त्यासाठीं रुचीतें उसन्न करितो ह्य
 णजे तूं बोलत असतां तुझें मुख चंद्राचेपरि भासतें तुझी दं
 तदीप्ति चंद्रदीप्तिचेपरि तुझा अधरजोतो चंद्रगतसुधारूप-
 होय त्यातें माझ्यानेत्रचकोर पाहायाकारणें इच्छितो १
 ॥ सत्यमिति ॥ हेसुदति यदि मयि सत्यमेव कोपिनी अ
 सि ॥ हेसुंदरि जरी मजवर खरीच कोपयुक्त आहेस तर्हि
 ॥ खरनखरशरघातं देहि ॥ तीक्ष्ण नखलक्षणशरजे तिं
 ही करून मारदे आणखी ॥ भक्तजबं धनं घटय ॥ आपुल्या

फलजेंकरून आलिंगन लक्षणबंधन कर (रदखंडनंजनय)
 दंतेंकरून ओष्ठ खंडन कर एवंच उभयतांस (येनवासरव
 जातंभवति) जेणेंकरून सरव उत्पन्न होय तें त्वां करावें २
 (त्वमसीति) हेराधेतुंममभूषणमसि) तूंमाझा अ
 लंकार आहेस (त्वममजीवनमसि) तूंमाझा प्राण आहे
 स (त्वममभवजलधिरलमसि) तूंमजसंसारसमुद्रींचा
 कंठमणिकोक्तभ आहेस) इहभवतीमयिसततमनु
 रोधिनीभवतु तत्रममहृदयमतियत्नवर्तते) येथेंमा
 झेठाई निरंतर अनुकूल असावीस (तत्र) त्याविषयीं मा
 झेंहृदय अत्यंत यत्नयुक्तवर्तते ह्मणजेतूंझ्या अनुकूलतेसा
 रींजी आज्ञाहोईल तीतें आचरतो हा अभिप्राय ३
 (नीलेति) हेतन्विनीलनलिनाभमपितवलोचनंको
 कनदरूपंधारयति) नीलोत्पलासमान असूनही तुझें लो
 चन कोकनद ह्मणजे आरक्त कमलजें त्याच्या रूपातें धरितें-
 ह्मणजे कज्जलादिकेंकरून सर्वदा कृष्णवर्ण तुझें नेत्रकमल
 ओंधेंकरून आरक्त वर्णातें धरितें हेरौंदरसाचें कार्य यासमयीं
 अनुचित जरिनेत्रांतें कमलरूपत्वे रंगवावें ऐसें इच्छिलेंच तर्हि
 रक्तकमलरूप मदनबाणजो तद्रूपत्वे रंगवावें ऐसें बोलतो इ
 दं कृष्णांकुसुमशरबाणभावेन यदि रंजयसि एतदनुकूल

पं) हे कृष्णवर्ण नेत्र कमलजें यातें याचे कृष्णत्व ननाशितां
 कोकनदरूप मदनबाणजो तद्रूपत्वे जरि रंगविशील तर्हि हें शं
 गाररसाचें कार्य यास्तव असुरूप ह्यणजे योग्य होय ह्यणजे
 क्रोधावलोकनातें त्यागून कटाक्षें प्रेमावलोकनातें आचरावें
 ते द्वां नेत्रां मदनबाणरूप कोकनदत्व सिद्ध होउन नीलोत्पल
 त्वननासेल जरिमजसहवर्तमान मधुपान करिसील तर्हि ने
 त्ररक्तत्व उचित दोष करून नेत्रांस तांबडे पणाहा अनुचित
 हाभाव अन्यटी केत आहे ४ (स्फुरत्विति) कुचकुंभ
 योरुपरिमणिमंजरीस्फुरतु) कुचकुंभावररत्नहारशो
 भो ह्यणजे कोथें त्यागिलें जें हारादिक भूषण तें पुनरपि मी-
 अर्पितों हा अभिप्राय (तव हृदयदेशं रंजयतु) तो हार तु
 झ्या हृदयदेशांते रंजवो (तव घनजघनमंडले रशनापि
 रसतु) तुझा निबिड कटिपुरोभाग जो त्याचे ठाई रशनाह्यण
 जे मेखलाजी तीहि (रसतु) शोभो (मन्मथनिदेशं घोष
 यतु) ती मेखला किंकिणीच्या योगें कामाज्ञेप्रति घोषयुक्तक
 री ५ (स्थलेति) हे घनमसृणवाणिस्थल कमल
 गंजनं) हे अतिकोमलवचन राधे स्थळ कमळातें निरस्का-
 रितें ऐसें (मम हृदय रंजनं) माझ्या हृदयातें रंजवितें ऐसें
 (तव चरणद्वयं) तुझे चरणयुगलजें त्यातें (सरसलसद

लक्तकरागंकरवाणि) सांद्रशोभायमान अलित्यान्नाला
लरंग ज्याचेढाई ऐशातें मीकरीन ह्यणजे तुझ्या चरणातें हृद
यासरिसें धरून अलक्तरेंगेरंगउंकाय तेंचरणद्वय कसेप्रकार
चें (जनितरतिरंगपरभागं) उसन्न केली आहे रतिरं
गाचेढाई परभाग ह्यणजे परस्पर शोभा ज्याणें ऐसें ह्यणजे-
मी अलक्तक रंगेंकरून सद्यः यातें शोभाविलें जरी तर्हि कों
चबंधादिकाचेढायीं हें मलाशोभवील कोंचबंध कामशास्त्रां
त शोभावा ६ (स्मरेति) स्मरगरत्नखंडनं) माझे
सर्वांगीं वर्तलें मदनसर्पाचें विषजें त्यातें खंडन करितो आणी
क उदार ह्यणजे मनोहर ऐशा तुझ्या पदपल्लवातें (ममशिर
सिमंडनंदेहि) माझे मस्तकीं अलंकार रूपें ठेव (मयिदा
रुणोमदनकदनानलोज्वलति) माझेढाई दारुण मदन
परितापरूप अधिपेटतो (तदुपहितविकारं) तन्निर्मित स
र्वांगीं विकारातें शिरस्थित तुझा पदपल्लव (हरतु) हरो ७
हृतीति) मुरवोरणः) श्रीहृण्णजो त्याचें (इति) याप्र-
कारें (राधिकामधि) राधिकेचेढाई प्रवर्तलें चटुल ह्यणजे
मनोहर चटुल ह्यणजे प्रेमयुक्त पटु ह्यणजे चतुर्युक्त चारु ह्य
णजे कोमल (वचनजातं) वाक्यसमूह (जयति) सर्वोत्कर्ष
वर्ततो तें वचन जात कसे प्रकारचें (जयदेवकविभारतीभू

धितं १ जयदेवाची वाणी शोमली जेणें याप्रकारचें पुनः कसे
 प्रकारचें (मानिनीजनजनितशातं) अभिमानफक्त-
 स्त्रीजनजो त्यास उत्पन्न केलें सरवजेणें ८ श्लोक परिह
 रकृतातं केशं कांतया सततं घनस्तनजघनयाक्रांते
 स्वांते परानवकाशिनि विशतिवितनोरन्यो धन्यो न
 कोपि ममांतरं स्तनभरपरीरंभारं भेविधेहि विधेय
 तां १ (हे कृतातं केशं कां परिहर) केला आहे आतंक ह्म
 णजे क्रोध जीणे याप्रकारचे हेराधे (शंकां) अन्यस्त्री समा
 गम विषयक शंकाजी तीतें त्याग (घनस्तनजघनयात्वं
 या अतिक्रांते स्वांते) जघन ह्मणजे कठिनस्तन आणखी
 जघन जीचें ऐशी त्यां आक्रमिलें ह्मणजे व्यापिलें अतएव १
 परानवकाशिनि १ इतरांस अनवकाश ज्याचे वाई ऐसें मा
 झे हृदय वर्तलें असतां १ ममांतरं वितनोरन्यो धन्य कोपि
 न विशति १ माझ्या अंतःकरणाप्रति मदनावाचून अन्य पु
 ण्यवंत हि होत्साता कोणि एक प्रवेश न करि ह्मणजे माझे ह
 रीतं येक संचरली आहेस किंवा तुझ्यायोगें अनंगसंचरतो
 त्यावाचून इतर कोणी एक स्त्री वर्तेना यास्तव (स्तनभरप
 रीरंभेविधेयतां विधेहि १ स्तनगोलकाच्या आलिंगन वा
 पाराविषयीं कर्तव्यताजीति करमला आलिंगन देहा अभि

प्राय १ श्लोक मुग्धेविधेहिमयिनिर्दयदं
तदंशं दोर्वल्लिबन्धनिविडस्तनपीडनानि चंडित्व
मेवमुदमंचयपंचबाणचंडालकांडदलनादसवःप्र-
यांति २ हेसंदरिराधे ८ मयिनिर्दयदंतदंशंविधेहि
माझेठाई निष्ठुर दंतघातातें आचर ८ दोर्वल्लिबन्धनिविडस्त-
नपीडनानिबिधेहि १ बाहुलताबन्धनेकरून घनदाट जसें-
होयतैसे स्तनपीडनेंजीं त्याते कर ८ हेचंडि १ अत्यंत कोपयुक्तें
राधे १ त्वमेवमुदमंचय १ तुंच यामदन युद्धें संतोषाते उत्पन्न
कर अन्यथा १ पंचबाणचंडालकांडदलनादसवःप्रयां-
ति १ मदनलक्षण चंडाल बाणाच्या विदारणें करून प्राणजात
आहेत २

श्लोक

शशिसुखितवभा

तिभंगुरुभ्रूर्युवजनमोहकरालकालसर्पः यदुदि-
तभयभंजनाययूनां त्वदधरसरसीधसुधैवसिद्ध
मंत्रः ३ शी ८ शशिसुखि ८ हेचंद्रवदने ८ तवभंगुरुभ्रू-
र्युवजनमोहकरालसर्पाभाति १ तुझीवक्र भ्रूलताजीं
तद्रूप तरुणजनांस भ्रम करणार भयंकर रुणासर्प भासतो-
हणजे सर्पदंशें जसातूझ्याभ्रूलतेच्या दर्शने तरुण पुरुष घुम-
तो ८ यूनां यदुदितभयभंजनाय १ तरुणपुरुषांस जशा
भ्रूलक्षणासर्पापासून उत्पन्न भयाच्या नाशाकाकारणें १ त्वद

धरसीधरसुधेवसिद्धमंत्रः १ तुझी अधररूप सधाजी

तीच सिद्धमंत्र हणजे मुख्यउपाय होय ३

श्लोक व्यथयति वृथामौनं तन्विप्रपंचयपंच
मंतरुणिमधरालापैस्तापं विनोदय दृष्टिभिः ससु
खिविमुखीभावं तावद्विमुंचन वंचय स्वयमतिशय
स्निग्धो मुग्धो प्रियो ह सुपस्थितः ४ हेतन्वि १ कृशांगि
राधे १ तव वृथामौनं व्यथयति १ तद्गै अकारण मौनमातें
पीडिते यास्तव १ मधरालापैः पंचमं प्रपंचय १ मधुरभा
षणेकरुत पंचमरागातें विस्तृत कर हेतरुणि १ दृष्टिभि
स्तापं विनोदय १ दृष्टीकरुत मनोदाहाने दूर कर हेसुसु
खि १ तावत् विमुखीभावं विमुंच १ पावमोरी वसून
को १ हेसुग्धे अतिशयस्निग्धः प्रियो हं स्वयमुप
स्थितोऽस्मि १ हेसुग्धे अतिशयें स्नेहाळ तुझा प्रियमीन
गोलावितां आलों आहें यास्तव १ न वंचय १ मातें न अपमा
नावें ४ श्लोक बंधूकक्षतिबंधवो यमधरः -
स्निग्धो मधूकक्ष विगंडश्चंडिचकास्ति नीलनलिन
श्रीमोचनं लोचनं नासाभ्येतितिलप्रसूनपदवीकुं
भाभदंतिप्रिये प्रायस्तन्मुखसेवया विजयते विश्वं
सपुण्यायुधः ५ टीका १ हेचंडि १ कोपनशीले राधे १ तया

यमधरः बंधूकद्युतिबांधवश्चकास्ति ॥ तुझा ओष्ठजो
 तो बंधूकपुष्पाचे कंठीचा मित्र ऐसा ह्मणजे बंधूक पुष्पस-
 मानताम्रवर्ण होत्साता शोभतो ॥ तथा लोचनं नीलनलि-
 नश्रीमोचनंचकास्ति ॥ तुझे नेत्रनीलोत्पलाचे शोभेनेत्या
 गवितें ऐसें होत्सातें शोभतें ॥ तव नासातिलप्रसूनपदवीं
 अभ्येति ॥ तुझी नासिका तिलपुष्प पदवीनें पावतें ह्मणजे-
 तिलपुष्पाचे परि शोभतें ॥ हे कुंदाभदंति ॥ कुंदपुष्प समा-
 न दंतजीचे ऐसे हे प्रिये ॥ प्रायः सपुष्पायुधः त्वन्मुखसे
 वयाविश्वं विजयते ॥ बहु प्रकारे करून तो पुष्पायुध ह्मण-
 जे मदन तुझ्या मुख्याचे उपासनेनें विश्वातें जिंकितो ऐसे मी-
 नानितो ह्मणजे तुझे अधरादिक पंचपुष्पातें पाहून विश्व मो-
 हतें नेह्याच्याच पंचबाणातें पावून तुझ्या मुख्याच्या मदन
 विश्वातें जिंकितो काय ॥ श्लोक दृशोतव
 मदालसे वदनमिंदुमत्यान्वितंगतिर्जनमनोरमावि-
 धुतरं भूमूरुद्वयम् रतिस्तव कलावतीरुचिरचित्रले-
 खं भुवावहाविविधयोवनं वहसितन्विपृथ्वीगता ६
 री ॥ हेतन्वि ॥ हे ह्मणारे ॥ तव दृशो मदालसे ॥ तु-
 झ्या दृशी ज्या त्या मदेकरून अलस होत ह्मणजे मातें पाहा-
 वयाकारणे मंद आहेत ॥ वदनमिंदुमत्यान्वितं ॥ तुझे मुख

खचंद्रबुद्धिनें युक्त ह्मणजे माझे बुद्धीतें चंद्ररूपभासतें
 (गतिर्जनमनोरमा) तुझी गती जनाच्या मनातें रमवि
 ते (ऊरुद्वयंविधुतरंभं) तुझे ऊरुद्वयजेतें जिंकिल्या रंभा
 ह्मणजे कदलीज्याणे ऐसे ह्मणजे कदलीसमान (तवर-
 तिःकलावती) तुझी रतिजीती अनेक कामशास्त्रोक्त क
 लाविशिष्ट होय (भ्रुवोरुचिरचित्रलेखे) तुझ्या भ्रूल
 ला सुंदरचित्रीच्या रेखाच (पृथ्वीगतात्वंविविधयौवनं
 वहसि) पृथ्वीचे ठाई वर्तली ऐशी तुंविचित्र तारुण्यातें
 वाहतेस (अहो) आश्चर्ययाचा द्वितीयार्थ विविध ह्मणजे अ
 नेक ऐसा यौवन ह्मणजे युवतीचा समूह जो त्यातें वाहतेस म
 दालसादिक अनेक स्त्रियांचे ठाई जेचातुर्यसौंदर्यादिक गुण
 ते तुझे ठाई वर्तताहेत पूर्वी मदालसा एक तुझे आर्गी दोनही
 दृष्टी मदालसा होत एवंच मदालसा इंदुमति मनोरमा रंभा क
 लावती चित्र लेखा ऐशा स्वर्गादिकांचे ठाई विद्यमान स्त्रिया-
 ज्या त्यांतें पृथ्वीगत एकाकिनि तुं वाहतेस हें आश्चर्य पृथ्वी
 शब्दें याछंदाचे नावहि पृथ्वीऐसें सूचविलें ६
 येथें (प्रीतिंवस्तनुतां) हा श्लोक जयदेव कवीचानव्हे
 श्लोक ॥ प्रीतिंवस्तनुतां हरिः कुवलययापीडेन संभेद-
 वान् राधापीनपयोधरस्मरणहृत्कुंभेन सार्धं रणे ॥

यत्रस्विद्यतिमीलतिक्षणमिति क्षिप्रंतदालोकनाद्या
 मोहेनजितंजितंजितमभूत्कंसस्यकोलाहलः ॥ ७
 टी० - राधापीनपयोधरस्मरणकृत्कुंभकुवल्यापी
 डेनसार्धरणेसंभेदवान्मः हरिः जगतांप्रीतिंतनुतां
 राधेचे अतिस्थूल कुचजे त्याचें स्मरण करविणारे मस्तकींचे कुं
 भज्याचे जसाचंद्र पाहतांचंद्रवत् मुरवाचें स्मरण होतें तसेंच
 त्या गजाचे कुंभस्थळ पाहतां राधिका कुचाचें स्मरण जालें हा-
 अर्थ असो ऐसाराधापीनपयोधरस्मृतिकरणारा कुंभज्याचा ऐ
 साकुवल्यापीड नामकहस्ती त्याबराबर रणांत पं. प्राप्तजालातो
 हरिजगतां संप्रीतिउत्सन्न करे (यत्रहरोस्विद्यतिचक्षु
 षामीलतिसनिचकंसस्यतदालोकनात् व्यामोहेनसि
 प्रंजितंजितमिति कंसस्यकोलाहलःभवतिस्म) जो
 हरी सात्विकोद्रेकें करून घामपावला असतां आणीकडो झां-
 कित असतां तदालोकनात्क्षणजे घामपावणारा डोळे झांकणा
 रा तशाहृष्ट्याचे अवलोकनें करून हाभीतो ह्मणून वेगें करून
 जिंकलें जिंकलें याप्रकारचा कंसाचा कोलाहलजाला ७
 इतिगीतगोविंदेप्राकृतटीकायांमानिनीवर्णनेचतुरचतुर्भुजोना
 मदशमः सर्गः १
 श्लोक ॥ ॥ सचिरमनुनयेनप्रीणयित्वाभृगा-

क्षींगतवतिकृतवेषेकेशवेकुंजशय्यां रचितरुचि
 रभूषां दृष्टिमोषेप्रदोषेस्फुरतिनिरवसादांकापिरा
 धांजगाद १ टी. कृतवेषेकेशवेमृगाक्षींरुचि
 रं अनुनयेनप्रीणयित्वाकुंजशय्यांगतवति ॥ रचली
 आहे वेषह्मणजे अलंकार रचना राधेकारणे जेणें ऐसा केश
 व राधेतें बहुवेळ समाधानवचनें संतोषउनलता गृहशयनी
 गेला असतां (दृष्टिमोषेप्रदोषेस्फुरति) अंधकाराच्या यो
 गें दृष्टीतें चोरितो ऐसा प्रदोष काळ स्फुरत असतां कापि कोणि
 एक सरवी (रचितरुचिरभूषांनिरवसादांराधांजगाद
 रचली संदररुणातें अलंकार रचना जीणें ऐशी आणखी
 खेदरहित राधाजीतीप्रति बोलतीजाली १

वसंतरागेरूपकताले अष्ट०

यानंतर राधेप्रति सरवीचेभाषण

विरचितचातुवचनरचनंचरणरचितप्रणिपातं
 संप्रतिमंजुलवंजुलसीमनिकेलिशयनमनुयातं
 मुग्धेमधुमथनमनुगतमनुसरराधिके धृ० १
 घनजघ्नस्तनभारभरेदरमंथरचरणविहारं ॥
 मुखरितमणिमंजीरमुपैहिविधोहिमरालविक्र
 रं मुग्धे २ शृणुरमणीयतरंतरुणीजनमोहन

मधुरिपुरावं कुसुमशरसनशासनचंदिनि पिक-
 निकरेभजभावं मुग्धे० ३ अनिलतरलकिसल
 यनिकरेणकरेणलतानिकुरंवं प्रेरणामिवकरभो
 रुकरोतिगतिप्रतिमुंचविलंबं मुग्धे० ४ स्फुरित
 मनंगतरंगवशादिवसूचितहरिपरिरंभं पृच्छ
 मनोहरहारविमलजलधारमसुंकुचकुंभं मुग्धे०
 ५ अधिगतमखिलसरवीभिरिदंतवक्त्रपुरपिरति
 रणसज्जं चंडिरणितरशनारवडिंडिममभिस
 सरसमलज्जं मुग्धे० ६ स्मरशरसभगनखे
 नसरवीमवलंब्यकरेणसलीलं चलवलयक्क
 णितैरवबोधयहरिमपिनिजगतिशीलं मुग्धे०
 ७ श्रीजयदेवभाणितमधरीकृतहारमुदासि
 तवामं हरिविनिहितमनसामधितिष्ठतुकंठ
 तटीमविरामं मुग्धे० ८

टी. - (विरचितेति) मुग्धेराधिकेअनुगतंमधु
 मथनमनुसर) हेमूदे राधिके अनुसरला ऐसा मधुसूदनजो
 सावेंतुं अनुसर तो मधुसूदनकसेप्रकारचा (विरचितचा
 दुवचनरचनं) रचिडीप्रेमवचनाचीरचनाजेंणें (चरण
 रचितप्रणिपातं चरणवर रचिलानमस्कारजेंणें ऐसा (सं

प्रतिमं जुलवं जुलसीमनि केलिशयनमनुयातं > यास
मयी सुंदर वेतसकुंज गृहीं श्रीडाशयनाप्रति गेला असे प्रका
रचा १ (धनजयनेति) धनक्षणजे पुष्टजधन आणस्त्री स्त
नजे त्याचा भाराचा अनिशय जीचे ठाई या प्रकारचे हेराधे कां
हीसं मंद मंद चरणाच्या विन्यासें रत्न खचित नूपुरांतें बाजवी
त (उपैहि) हरिसमीपजा (मरालविकारं विधेहि) राज
हंसरीतीतें आचर क्षणजे राजहंसापरि मंद मंद चाल २
(शृण्वति) रमणीयतरंतरुणीजनमोहनमधुरिपु
रावं शृणु > अत्यंत रम्य तरुणीजनास मोहक ऐसा मधुसूदना
चा शब्द जो त्यातें श्रवण कर (पिकनिकरेकुसुमशरास
नशासनवंदिनि भावं भज) कोकिलांचा समूह मदनाज्ञे
चा स्तव करणारा असतां क्षणजे स्वगायनें मदनातें जागवीत
असतां श्रीहरीचे ठाई अनुरागातें स्वीकार ३ (अनिलेति
हेकरभोरुलतानिकुरंबं अनिलतरलकिसलयनि
करेणकरेणप्रेरणं करोति) हे सुंदरि हावलींचा समूह जो तो
वायूनें चंचल पल्लवसमूह रूप हस्तें करून तुतें प्रेरणा करितो
चकाय क्षणजे अचेतनवल्ली ही तुतें प्रेरिताहेत (गतिं प्रतिवि
लंबं मुंच) या करितां तूं गमनास बिलंबनको करूं ४
(स्फुरितमिति) हेराधे मदनवशास्तवच काय (स्फुरितं)

कोंपतो ऐसा अतएव त्याशकुने करून सूचविला हरीचा परि
 रंभ ह्यणजे आलिंगन जेणे ऐसा (कुचकुंभ) हा कुचकुंभ जो
 त्या प्रति (पृच्छ) आंगीं मदनविकार आहे किं नाहीं हें पूस तो
 कुचकुंभ कसे प्रकारचा (मनोहर हार विमल जलधार
 सुंदर मुक्तावली जी तीच निर्मल जल धारा ज्याचे दायीं ५
 (अधिगतेति) हेचंडि) अतिकोपनें राधे (अखिल स
 खीभिरपित्तवेदं वपुः रतिरणसज्जं अधिगतं) सकल स
 खिज्या त्यांहीहि तुझे हें वपुजे तें स्मरण सा सिद्ध ऐसें जाण
 रें (रणितरशनार वडिंडिम सरसमलज्जमभिसर)
 शब्दायमान मेखला तो चडिंडिम ह्यणजे रणवाद्य ज्या रति यु
 झीं ऐसें सरस निर्लज्जत्वे कृष्णातें अनुसर ६ (स्मर
 शरेति) स्मर शरस भगन रवेन करेण सरवीमवलंब्य स
 लीलं चल) मदन बाणवत् सुंदर नखे ज्याचीं ऐशा हस्तानें
 सरवी तें आश्रयून लीलायुक्त चाल तेथें जाऊन (वलय द्रु
 णितैः हरिमवबोधय) कंकण शब्दे करून हरी तें मी आले असे
 सूचित तो हरी कसे प्रकारचा (निज गति शीलं) निज ह्यण
 जे आपण राधा जी तीचे गतीचे दाईं शील ह्यणजे एकाग्रता-
 जाची ह्यणजे तुझा आगमनाचे ध्यान ज्यास असे प्रकारचा ७
 (श्रीजयदेवेति श्रीजयदेवानें गायिलें ऐसें हें गीत जे तें कृष्णा

वेठाई स्थापिलें मनज्याहीं त्यापत्ताचे कंठताटीप्रतिसर्वदा अ
सो तें गीत कसेप्रकारचे (अधरीकृतहारं) नीचकेलाआ
हे हारज्याणें ह्यणजे कंठी हाराहून अधिकशोभातें ऐसें आ
णखी (उदासितवामं) स्वगुणेंकरून तिरस्कृतकेल्या संद
रास्त्रियाजेणे ऐशा जरीहा रासस्त्रियाचे कंठीराहून शोभा
प्रदत्वयेतें तथापि तें विषयि लोकासच परंतु श्रद्धांतःकरण
मुमुक्षुसनाही त्यांतही तरुणस्त्रियाच्या कंठीं तारुण्यात सर्व
दानाक्षी हेंगीततर स्त्रीपुरुषाच्या कंठासारखें सर्वदा शोभ-
वितें ह्याचाचा उत्कर्ष ८

पुनरपिसरवाराधेप्रति बोलते

श्लो० ॥ ॥ सामांद्रस्यतिवक्ष्यतिप्रियकथांप्रत्यं
गमालिंगनैः प्रीतियास्यतिरंस्यते सखिसमागम्येति
चिंताकुलः ॥ सत्वांपश्यतिकंपतेपुलकयत्नानंदतिस्वि
द्यतिप्रत्यहच्छतिमूर्च्छतिस्थिरतमः पुंजेनिकुंजेप्रियः
१ टी० - (सासमागम्यमांद्रस्यति) तीराधा
येऊन मातें पाहाणार पाहून (प्रियकथांवक्ष्यति) मनोह
रकथेतें बोलणार बोलून (प्रत्यंगमालिंगनैः प्रीतियास्यति
प्रतिअवयवीं आलिंगनं जींतिहींकरून संतोषातें पावणार
संतोषून (रंस्यते) रमणार (इतिचिंताकुलः सः प्रियः)

ऐसे चिंतनें व्याप्त होत्साता तो तुझा भर्ता श्रीकृष्ण जो तो (हे स
 रिव) राधे (स्थिरतमः पुंजे निकुंजे) स्थिर आहे अंधकार स
 मूह ज्याचे ठाई ऐशालता ग्रहामधें (त्वां पश्यति) चिंतनेच्या यो
 गें मनाचे ठाई तूतें पाहतो (कंपते) कांपतो (पुलकयति) रोमां
 नातें आचरतो (आनंदति) ध्यानीं करत कीडाकलून आनं-
 दातें पावतो (सिध्यति) करत थमें करून स्वेदयुक्त होतो (प्र
 लुब्धति) तुंजाते ऐसें पाहून प्रत्यस्थान करितो (मू-
 र्छति) ध्यानविच्छेदें तूतें न पाहतां मूर्छित होतो २

श्लो० ॥ ॥ अक्ष्योर्निक्षिपदंजनं श्रवणयोस्तापि
 छगुच्छावलिं मूर्ध्नि श्यामसरोजदामकुचयोः कस्तूरिका
 पत्रकं धूर्तानामभिसारसत्वरहदां विषकुनिकुंजे सरिवि
 ध्वांतं नीलनिचोलचारुसदृशां प्रत्यंगमालिंगति २
 टी० - (हे सरिव) राधे (इदं ध्वांतं निकुंजे विषकु अभि
 सारसत्वरहदां धूर्तानां सदृशां प्रत्यंगमालिंगति) इदं-
 ध्वांतं ह्यणजे हा अंधकार निकुंज स्थळाचे ठाई आसमंतात
 फिरायासाठीं तरायुक्त हृदय जाचें ऐशा धूर्त ह्यणजे परवंचक
 स्त्रियाज्या त्यास प्रतिअवयवाचे ठाई आलिंगितो तो अनुकूल
 गाम्भारें (अक्ष्योः अंजनं निक्षिपत्) नेत्राचे ठाई ध्वांतजे
 तें आजळतें लावितें ह्यणजे नेत्रां कज्जलाचे परिभासनें (श्रव

र्णयोस्तापि छगुछावलीं निक्षिपत् ॥ श्रवणाचेठाई तमाल
 पत्रांचे कर्णपूररचिते ॥ मूर्ध्निश्यामसरोजदामनिक्षिपत् ॥
 मस्तकीं नीलोत्पलमालेतें गुंफिते ॥ कुचयोः कस्तूरिकापत्र
 कं ॥ स्नानाचेठाई कस्तूरिनें पत्रावलीतें रेखिते तेधांत कसेप्र-
 कारचें ॥ नीलनिचोलचारु ॥ हृदयीं नीलकंचुकिचे परिसंद-
 रऐसें २ ॥ श्लोक ॥ काश्मीरगौरवपुषामभि-
 सारिकाणामाबद्धरेखमभितोमणिमंजरीभिः एत-
 त्तमालदलनीलतमंतमिस्मंतत्त्रेमहेमनिकषोपल-
 तांतनोति ३ ॥ (तमालदलनीलतमंतमिस्मंतत्त्रेमहेमनिकषोपल-
 तमालपत्राचेपरि अतिशयेन नीलवर्ण हेंतमिस्मत्प्रणजे तम-
 जेंतें काश्मीरप्रणजे केशरजेंतद्वत् पीतवर्णवपुज्यांचे ऐ शा-
 अभिसारिकास्त्रियाज्या त्याच्यामणिमंजरीप्रणजे मणिकिर-
 णजे तिहींकरून आसमंतात् आबद्ध प्रणजे रचिल्यारेखा-
 ज्यातमाचेठाई ऐसें होत्सातें ॥ तत्त्रेमहेमनिकषोपलतांत
 नोति ॥ त्याचे प्रेमपरीक्षेविषयीं सवर्ण धर्षणपाषाणत्वातें आ-
 चरतें प्रणजे पतीतें इछून लोकांत नकळतां संकेतस्थळीं जा-
 ने जीव्हीती अभिसारिकाप्रणावी त्या अभिसारिका स्त्रियां
 चें पतीचेठाई प्रेमजें त्याचीपरीक्षा अंधकारी निःशंकगमना
 वरून कळतें जसीसवर्णपरीक्षा कसोदीच्यादगडावर निशां

क यर्षणस्वरूपकचते तद्वत् तस्मात् हा अंधकार स्त्रीप्रेमपरिहारे
ना निकषपापाणहोय तेथें सवर्ण रेखास्थानी मणिमंजरी
होत सवर्ण पट्टिकेचे स्थानी अभिसारिकावर्णिल्या ३

श्लोक ॥ हारावलीतरलकांचनकांचिदामकेयू
रकंकणमणिद्युतिदीपितस्य ॥ द्वारनिकुंजनिलयस्य
हरिं निरीक्ष्य व्रीडावतीमथ सखीनिजगादराधां ४
(अथ निकुंजनिलयस्य द्वारे स्थितां हरिं निरीक्ष्य व्रीडा
वतीं राधां सखीनिजगाद) यानंतर निकुंजगृहाचे द्वारीं
जाई न राहिली होत्ताती हर्षते पाहून लज्जावती ह्मणजे स्व
कृत निष्ठुरभाषणातें स्मरून लज्जेतें पावली राधा जी ती प्रति
सखी बोलती जाती तें निकुंजगृह कसे प्रकारचें हारावलीत
रक्त ह्मणजे द्वारस्य राधेचें हरीचें ही द्वारस्य मुख्य मणीजे त्या
चे दीप्तीने आणखी स्वर्णमेखला दाबकेयूर कंकणें याचे दीप्तीने
ही (दीपितस्य) प्रकाशित असे प्रकारचे ४ राधेप्रती सखी
बोलते वराडीरागे अडवताले अष्ट.

मंजुतरकुंजतलकेलिसदने प्रविशराधेमाधव
समीपमिहविलसरतिरभसहसितवदने १
नवभवदशोकदलशयनसारे प्रविशराधेमा
धवसमीपमिहविलसकुचकलशतरलहारे

२ कुसुमचयरचितशुचिवासगेहे प्रविश
 राधेमाधवसमीपमिहविलसकुसुमसुकुमा
 रदेहे जलमलयजपवनसरभिशीते प्रविश
 राधेमाधवसमीपमिहविलसरसवलितललि
 तगीते ४ विततबहुवह्निनवपल्लवघनेप्रवि
 शराधेमाधवसमीपमिहविलसचिरमिलि
 तपीनजघने ५ मधुमदितमधुपकुलकलि
 तरावे प्रविशराधेमाधवसमीपमिहविलस
 मदनरभसस्सभावे ६ मधुतरलपिकनिक
 रनिनदमुरवरे प्रविशराधेमाधवसमीपमिह
 विलसदशनरुचिरुचिरशिरवरे ७ विहितप
 द्यावतीस्करवसमाजे कुरुमुरारेमंगलशता
 नीहमणितजयदेवकविराजराजे ८ (तरेति)

टी० ८ हेराधेमंजुतरकुंजतलकैलिसदनेइ माधव
 समीपंप्रविश अतिसुंदरकुंजतलरूप कीडा गृहजे या
 चेठायीं माधवाचेसमीप प्रवेशनकर करतहरी स्तव मंदहा
 स्ययुक्त वदनजीचे याप्रकारचे राधे (विलस) विलासकर
 ९ नचभवेति कुचकलशांवर चंचलहारजीचे याप्र
 कारचे हेराधे नूतनवर्तलीत अशोकपत्रेजीं त्या मंचकेकरून

श्रेष्ठ ऐसों हे कुंज गृह जें त्याच्या ठायीं प्रवेश कर आणखी वि-
 लास कर २ (कुसुमेति) कुसुमवत् सुकुमार देह जीचा
 या प्रकारचे हे राधे कुसुम समुदाये करून रचिलें सुंदर वास
 स्थान ज्याचे ठाई ऐशा कुंज गृहीं प्रवेश इह विलस ३
 (जलेति) रसयुक्त अतएव ललित ह्यणजे सुंदर गीत जी-
 चे या प्रकारचेच राधे जल कण युक्त मलयगिरि चं-
 दन वायू जो तेणे करून सुगंध शीतल ऐसा हा कुंज जो येथें
 प्रवेश आणि विलस ४ (विततेति) चिरकालें करून
 मिलित ह्यणजे संबद्ध आणखी कटिपु रोभाग जीचा या प्र-
 कारचे राधे विस्तारयुक्त पुष्कल वल्ली ज्याच्या नव पलुवें करून
 न घन दाट हें कुंज गृह येथें प्रवेश आणखी विलस ५
 (मध्विति) मदनान्या वेगे करून शृंगार रसयुक्त भाव ह्य-
 णजे अभिप्राय जीचा या प्रकारचे राधे मकरंदें करून दृष्ट ऐ-
 सी भ्रमरकुळें जीं त्याही केला ध्वनी ज्याचे ठायीं ऐशा या कुं-
 ज गृहामध्ये प्रविश आणि विलस ६ (मधुतरेति)
 दशन रुचि ह्यणजे दंताची दीप्ती जीच कोणि एक रुचिर शि-
 खर ह्यणजे सुंदर रत्न विशेष जीचे ठाई ऐशे प्रकारचे राधे
 वसंत दर्शने करून चंचल कोकिलांचे समूह जे त्याच्या शब्दे श-
 व्यायमान ऐशें हे कुंज गृह जे याचे ठायीं प्रवेश आणखी वि-

लस ७ (विहितेति) हेसुरारेविहितपद्यावतीसू-
खसमाजे) हेहरेकेला आहे पद्यावतीनामक स्त्रीजी ती
चेठाई सुखसमूहेजीणे ऐसा (भणति) तुझ्या गुणातें व
र्णितो मीजयदेवनामककविराज्यांचा राजाजो त्याच्याठाई
(मंगलशतानिकुरु) कल्याण शतका तें कर पद्यावतीना-
मकजयदेवाची स्त्री हें प्रसिद्ध ८

श्लो० ॥ ॥ त्वांचित्तेनचिरंवहन्मयमतिश्रान्तोभृ-
शंतापितः कंदर्पेणचपातुमिच्छतिसुधासंबाधविंबा-
धरं अस्यांकंतदलंकुरुक्षणमिहभूक्षेपलक्ष्मीनव-
कीर्तेदासइवोपसेवितपदां भोजेकुतः संप्रमः १
टी. हेराधे (अयंचित्तेनत्वांचिरंवहन् अतिश्रान्तः)
हाहरी तूतें चित्तेकरून चिरकाळ वाहत होत्साता एखादा
भार वाही जसा तसा अत्यंत श्रमला (कंदर्पेणचभृशंता-
पितः) मंदनानेहि अत्यंत संतप्तकेला यास्तव (सुधासंबाधिंबा-
धरं पातुमिच्छति) अमृतें व्याप्त तुझा विंबाधरजो त्यातें
चुंबायाकारणें इच्छितो (तत् अस्याः कंक्षणमलंकुरु)
त्याकारणास्तव याच्या उत्संगाने क्षणमात्र तूं शोभीव याचे
मोडीवर बसली असतां शोभेल हाअर्थ त्यासमीप जायास म-
यासंप्रमवादतो ऐशीशंकाकरसील बहिः ऐक (भूक्षेपल-

स्त्रीनवक्रीतेदासेइवउपसेवितपदांभोजेइहसंभ्रमःकु
नः ॥ भृक्षेपह्मणजेभ्रूलतायुक्तकटाक्षजोतोच कोणि एक
नक्षत्री ह्मणजे धनजें तेणेकरून (नवक्रीते) नूतन विकत
घेतला अतएव दासाचेपरि सेविलें चरणकमलजेणे याप्र-
कारचा कृष्णजो याचे ठाई संभ्रमकोठून १

श्लोक ॥ ॥ साससाध्वससानंदा गोविंदेलोललोच
ना ॥ सिंजानामंजुमंजीरंप्रविवेशनिवेशनं २ टी.
'सामंजुमंजीरंसिंजानाससाध्वससानंदानिवेशनं
प्रविवेश' तीराधा मंजुलनूपुरातें वाजवीत होस्साती रति
शास्त्राचे ठाई महानिपुणजो त्यातें कसें रंजवावें हे चिंतने सं-
भ्रम युक्त रतिनिश्चयें आनंदयुक्त ऐसी रतिस्थानाप्रति प्रवे-
श करिती जाली ती कसे प्रकारची गोविंदे लोललोचना गोविं-
दावर चपल लोचनें जीची ऐसी २

यानंतर कविजो तो राधा हरीतें पाहती जाली ऐसें बर्णितों

वराडीरागेरूपकताले अष्ट०

राधा वदनविलोकनविकसितविविधविकारवि
भंगं जलनिधिमिवविधुमंडलदर्शनतरलिततुं
गतरंगं हरिमेकूरसंचिरमभिलषितविलासं
साददशगुरुहर्षवशवदवदनमनंगनिवासंधु०१

हारममलतरतारमुरसिदधतंपरिरभ्यविदूरं
 स्फुटतरफेनकदंबकरंवित मिचयमुनाजलग
 तपूरं हरिमे० २ श्यामलमृदुलकलेवरमंडलम
 मधिगतगौरदुकूलं नीलनलिनमिवपीतपरा
 गपटलभरवलयितमूलं हरि० ३ तरलदृगंचल
 चलनमनोहरवदनजनितरतिरागं स्फुटकम
 लोदररवेलितरखंजनयुगमिवशरदितडागं ह
 रि० ४ वदनकमलपरिशीलनमिलितमिहिरस
 मकुंडलशोभंस्मितरुचिरुचिरसमुल्लसिताध
 रपल्लवकृतरतिलोभं हरि० ५ शशिकिरणलु
 रितोदरजलधरसंदरसकुसुमकेशं तिमिरौ
 दितविधुमंडलनिर्मलमलयजतिलकनिवेशं
 विपुलपुलकभरदंतुरितंतरतिकेलिकलाभिरधी
 रं मणिगणकिरणसमूहसमुज्ज्वलभूषणसभ
 गशरीरं हरि० ७ श्रीजयदेवभणितविभवेद्दि
 गुणीकृतभूषणभारं प्रणमतहृदिबिनिधायह
 रिभंवजलसकृतोदयसारं हरि० ८

टी०—(राधेति) साहरिंददर्श) तीराधा श्रीहरीतें पाहती
 जाली तोहरीकसेप्रकारचा (एकरूपं) एके राधेचैठार्द रसस्य

णजे प्रीतीज्याची ऐसा पुनः कसे प्रकारचा (चिरमभिलषि
 तविलासं) चिरकाळ इच्छिला विलासजे णें ऐसा पुनः क
 सा (गुरुहर्षवशंवदवदनं) परमहर्षाधीन सुख ज्याचें पुनः
 कसा (अनंगनिवासं) मदनाचे वासस्थान ऐसा पुनः तो क
 सा चंद्रमंडलदर्शनें करून उचंबळ मोढे तरंग ज्याचे ठायीं
 ऐसा जलनिधि ह्यणजे समुद्रजोतदत् राधेच्या दर्शने विकसि
 त आहेत नानाप्रकार विकार रचना ज्याचे ठाईं ऐसा १
 हारमिति) पुनः तो श्रीहरी कसे प्रकारचा स्पष्टतरफेन समूह
 जो तेणें करून मिश्र यमुनाजलपूरजोतदत् उरस्थलीं हारा
 तें आळिंगून धरितो असे प्रकारचा तो हार कसा (विदूर
 ममलतरतारं) अतिदीर्घ आणखी निर्मळ तर स्वरूप ज्या
 चे ह्यणजे यमुनाजलपूराचे परि श्यामवर्ण हरीत्याचे ठाईं फे
 न माला जसी तसा हार २ (श्यामलेति) पीतवर्ण परा
 गजो त्याच्या समुदाये वेशिलें मूळ ज्याचें ऐसे नीलोत्पलजें
 तद्वत् परिधानकेलें पीतांबरजेणे ऐसा आणखी श्यामवर्ण
 संदर देहा वयव जाचे ह्यणजे नीलोत्पलवत् हरीशोभतो
 परागवत् पीतांबर होय ३ (तरलेति) पुनः तो कसा
 विकसित कमलापरि उदरीं स्वेच्छते स्वंजननामक पक्षिद्वय
 ज्यातडागाचे ठायीं ऐसा शरकाळीं तडागजो तद्वत् चंचलक

कटाक्षांच्या चलनेकरून मनोहर वदनजें तेणें करून उपलब्ध
केलिले रतिचे ठाई प्रीतिजेणें ऐसा ह्मणजे तडागवत् भगवान्
कमलवत् वदन खंजनवत् नयनांचल ४ (वदनेति)

पुनः तोकसा मुखकमलाच्या प्रकाशनार्थ दोहीकडून मिळा
लीत सूर्य समान कुंडलेंजीं तिहीं करून शोभतो ऐसा आ
णखी मंदहास्याचे दीप्तीनें संदर स्फुरद्रूप अधर पल्लवजो ते
णे करून निर्मितीं राधेकारणें करत कामनाजेणें ऐसा ५

(शशीति) चंद्रकिरणें करून व्याप्त उदर ज्याचें ऐसा मेघ
जोतवत् संदर पुष्पयुक्त केश ज्यांचे ऐसा चंद्रस्थानी पुष्पें
मेघस्थानी केशवर्णिले आणखी अंधकारीं प्रकाशिलें चं
द्रमंडलजें तद्वत् निर्मळ चंदनतिलक रचना ज्याचे ठाई ऐ
सा ६ (विपुलेति) पुष्कल रोमांचभरें व्याप्त आणखी र
तिक्कीडाकोशल्यें करून चपल ऐसा रत्नसमूह संबंधि किरणा
च्या समुदायें करून देदीप्यमान भूषणेंजीं तिहीं करून संद
रमूर्ति ज्याची ऐसा श्रीहरीजो त्यातें पाहती जाली ७

श्रीजयदेवेति) श्रीजयदेवानें वर्णिलाहा रहस्य विभव-
जो त्याचे ठायां द्विगुण केला आहे भूषणसमूह ज्याणें ह्मण
जे जयदेवाची वाचा सहजच उपमायमकाद्यलंकार विशिष्टलें
करून भूषित त्यावर स्वगुणवर्णने करून अतिशयें अलंकृत

केली जेणें ऐसा श्रीहरीजो त्यातें हृदयीं स्थापुन हे भक्त हो
(प्रणमत) नमस्कार करा तो श्रीहरी कसे प्रकारचा (भवज
लसकृतोदयसारं) संसार समुद्राचे बाई पुण्याचा उदय
जो त्याचा सार ह्मणजे मुख्यफलरूप ऐसा ८

यानंतर राधेच्या सात्विक भावातें कवि वर्णितो

श्लोक ॥ ॥ अति क्रम्यापांगं श्रवणपथपर्यंतगम
न प्रयासेने वाक्ष्णोस्तरलतरतारं पतितयोः इदानीं
राधायाः प्रियतमसमालोकसमये पपातस्वेदांबु प्रस
र इव हर्षाश्रुनिकरः १ टी (इदानीं प्रियतमसमा-
लोकसमये) या श्रीकृष्ण दर्शनसमयीं (राधाया अ-
क्ष्णोः स्वेदांबु प्रसर इव हर्षाश्रुनिकरः पपात) राधेच्या
नेत्राचे बाई स्वेदजल प्रवाहाचे परि आनंद बाष्पाचा पूर पडता जा
ला यावर उत्प्रेक्षा (अपांगमति क्रम्य श्रवणपथपर्यंतग
मन प्रयासेनेव) कृष्णावलोकनासाठीं अपांगातें अति क्रमून क
र्ण मार्ग पर्यंत गमन जें त्याच्या प्रयासेंच करून कायनेत्रीं स्वेदां
बु पूर प्रवर्तला जसा मार्गस्थ पुरुषास गमनश्रमें स्वेदवाहतो
तद्वत् अतएव नेत्रकसे प्रकारचे (तरलतरतारं पतितयोः
अतिचपलनेत्र कर्णीनिकाज्या पतनाचे बाई या प्रकारें पति
तयोः ह्मणजे कर्ण पथाहुन स्वस्थानीं पडते जालेत असे प्रकार

चे त्यांबराबरच अश्रु पूरहि पडता जालाहा अभिप्राय १

श्लोक ॥ ॥ भजंत्यास्तल्यांतं कृतकपटकंडूतिपिहित
स्मितेयाते गेहाइहिरवहितालीपरिजने ॥ प्रियास्यंप
श्यंत्याः स्मरशरवशाकृतसुभगं सलज्जाया लज्जाया
गमदिवदूरं मृगदृशः २ टी० (अवहितालीपरिजने
गेहाइहियाते सति सलज्जायाः प्रियास्यंपश्यंत्याः मृगदृ
शः लज्जापिदूरं व्यगमदिव) सावधानसखी लक्षण सेवक
जनगृहाहून बाहेर गेला असतां लज्जायुक्त आणखी पतिमुख
ते पाहते ऐसी शयनपर्यंत जालली राधाजीतीची लज्जाही स
खीचेपरिदूरजाती जाली काय बाहेर जात असतां तो सखीज
नंकसे प्रकारचा (कृतकपटकंडूतिपिहितस्मिते) केलेकप
टें करून कर्णादिकंडूयनजे तेणें करून आछा दिलें मंद हास्यजे
णें या प्रकारिचा ह्मणजे राधेचें चरित्र पाहून आलें गुप्त हास्य जें सा
तें कर्णकंडूतिमिषें आछा दून सखीजन बाहेर निघालाहा अभिप्राय
तें कृष्णमुखकसे (स्मरशरवशाकृतसुभगं) मदन बाणाधीन
हाकसावाहिक अभिप्राय जो तेणें सुंदर या प्रकारचें २ यानंतर क
विसर्गोत्ती मंगलातें आचरतो ॥ श्लोक ॥ जयश्रीविन्यस्ते
र्महित इव मंदारकुसुमैः स्वयंसिंदूरेण द्विपरणमुदामुदित
इव ॥ भुजापीडक्रीडाहतकुवल्यापीडकरिणः प्रकीर्णा

सृग्बिंदुर्जयति भजदंडो मुरजितः ॥१॥ टी. - (भुजपीड
 कीडाहतकुवलयपीडकरिणः मुरजितः प्रकीणासृग्
 बिंदुर्भुजदंडोजयति) भजबंधलीलेचेकरून मारिला कुव-
 लयापीडनामकहस्ती जेणे एसा मुरारीजो त्याच्या आसमंतात्
 फडले गजाचे बिंदुज्यावर ऐसा बाहुदंडजो तो सर्वोत्कर्षे वर्ततो र-
 क्तबिंदुवर उत्प्रेक्षाकरून बाहुते वर्णितो (जयश्री विन्यस्तेर्म
 दारकुसुमैः महित इव) विजयलक्ष्मीनें समर्पिलां स्फुरदुम
 पुष्पें जांतिही पूजिलाचकाय ऐसा किंवा (द्विपरणसमुदास्त
 स्वयंसिंदूरेण मुद्रित इव) सिंदूरचर्चित कुवलयपीडजो त्यासीं
 मुद्रसंवापें स्वयं हि सिंदूरेकरून निद्रितकाय ३ इति गीत-
 गोविंदे प्राकृतटीकायां सानंदमोविंदो नामैकादशः सर्गः २९६

श्लोक ॥ ॥ गतिवतिसरवी वृंदे मंदत्रपाभरनिर्भर
 स्मरशरवशाकृतस्फीतस्मितस्नपिताधरां ॥ सरसमन
 संदृष्टाराधां सुहुर्नवपल्लवप्रसरशयने विक्षिप्तास्त्रीमु-
 वाचहरिः प्रियां १ टी. (सरवी वृंदे गतिवति) स-
 रवीसमूह बाहेर गेला असतां (मंदत्रपाभरनिर्भरस्मरशर
 वशाकृतस्फीतस्मितस्नपिताधरां) कांहीशा लज्जेच्या
 अतिशयें व्याप्त मदन बाणजो नदधीन हावरूप अभिप्राय

(१४५)

जो तेणें अभिदृष्ट मंदहास्यजें तेणें व्यापिले दोनही अधर
जीचे ह्मणजे कामवशें लज्जायुक्त मंदहांसते ऐसी (नवप-
ल्लवप्रसरशयने मुहुर्विस्मिताक्षीं प्रियाराधां दृष्ट्वा)
कोमलपल्लवास्तरणा रूपशय्याजितीचे ठायीं पुनः पुनः स्था-
पिली दृष्टीजीणे ऐसी अतएव (सरसमनसं) सानुराग
अंतःकरण जीचें ऐसी प्रियाराधाजी तीतें पाहून (हरिरु-
वाच) श्रीहरी बोलता जाला १

श्रीहरीचें राधेप्रतिभाषण

विभासरोगे एकताली ताले अष्ट०

किसलयशयनतले कुरुकामिनिचरण नलि
नविनिवेशं तवपदपल्लववैरिपराभवमिदम्
नुभवतुसुखेशम् १ क्षणमधुना नारायण
मनुगतमनुसरमोराधिके धृ० १ किरकमले
नकरोमिचरणमहमागमितासिविदूरं क्ष-
णमुपकुरुशयनोपरिमामिवनूपुरमनुगतिस्मू-
रं क्षण० २ वदनसुधानिधिगलितममृतमि-
वरचयवचनमनुकूलं विरहमिवापनयामि
पयोधररोधकमुरसिदुकूलं क्षण० ३ प्रियप-
रिरंभणरभसवलितमिवपुलकिलमन्यदुरा

पं मदुरसिकुचकलशंविनिवेशयशोषयमन
 सिजतापं क्षण० ४ अधरसुधारसमुपनय
 भामिनिजीवयमृतमिवदासं त्वयिविनिहि
 तमनसंविहानलदग्धवपुषमविलासं क्षण०
 ५ शशिसुखिमुखस्वरयमणिरसानागुणमनु
 गुणकंठनिदानं ममश्रुतियुगुलेपिकरवविक
 लेशमयचिरादवसादं क्षण० ६ मामतिवि
 फलरुषाविफलीकृतमवलोकितुमधुनेदं मी
 लतिलजितमिवनयनंतवविरमविसृजर-
 तिरवेदं क्षण० ७ श्रीजयदेवकवैरिदमनुपद
 निगदितमधुरिपुमोदं जनयतुरसिकजनेषु
 मनोरमरतिरसभावविनोदं क्षण० ८

टी० (किसलयेति) भोराधिके अधुनाक्षणमनु
 गतं नारायणं मां अनुसर) हेराथे यासमयीं क्षणमात्र
 अनुकूलमी नारायण जोत्यामाने अनुसर कोणत्या प्रकारें तें
 ऐक हे कामिनी (किसलयशयनतले चरणानलिनवि
 निवेशं कुरु) कोमलपल्लव शय्येवर चरण कमलस्थापना
 तें आचर (तव पदपल्लववैरिस्तवेशमिदं पराभवम
 नुभत्तु) तुझ्याचरण पल्लवास शत्रूरूप संदर ऐसें हें शय

नजें तें अवमानातें पावो ह्मणजे कोमलत्वादिकें करून प
दपलुवापेक्षा अधिक होउन वैरातें आचरलेंत किसलयजें
त्याच्या शिरी पादठेवणें हें उचित १ (करकमलेति)

विदूरमागमितासि अहंकरकमलेन चरणं करोमि)
हेराथे दूर आलीस मीकरकमलें करून चरणातें सेवितों ह्म
णजे चरण संवाहन करूं इच्छितों यास्तव (शयनोपरि अ
नुगतिभूरं मांक्षणासुपकुरु नूपुरमिव) शयनावर से
वेचे ठाई शूरमीजो त्यामजवर क्षणमात्र उपकार कर जसा
चरण योगें नूपुरावर उपकार केलात ह्मत् २ (चदनेति)

मुखचंद्रापासून नियाले अमृताचे परि वचन जें त्यातें गेल
(पयोधररोधकमुरसि दुकूलं अपनयामि) स्तनासि
आच्छादक तुझी कांचोळीजी तितें सोडितों (विरहमिव)
स्तनालिंगन दूर करणार विरहजो त्याचे परि दूर केलें ३
प्रियेति) पुलिकितं प्रियपरिरंभणार भसवलितमिव
कुचकलशं मदुरसिविनिवेशाय) रोमांचयुक्त पतिच्या
आलिंगनार्थ हर्ष करून पुढें सारिलाच काय ऐशा स्तनकल
शातें माझ्या वक्षस्थलावर स्थाप तेणें करून (मनसिजता
पंशोषय) हृदयगत कामदाहातें शोषावें पूर्णकुंभाचे स्पर्श
दाहशमन होतें हें प्रसिद्ध ह्यामनकसे प्रकारचा (अन्यदुरा

पं) इंद्रादिकांस दुर्लभ ऐसा ४ (अधरेति) हेभामि
 निअधरसुधारसमुपनयदासं मांमृतमिवजीवय)
 हेराधे अधरामृत रूपरसायनातें दे तेणेकरून दास मीजो
 त्यामातें मेल्यामनुष्यातें जसें तसें वाचीव मी कसेप्रकारचा तु-
 झेठायीं स्थापिलें मनजेणें ऐसावियोगाग्नीनें संतप्त वपूजा
 वेष्टत एव (अविलासं) अचेतन असेप्रकारचा. ५
 (शशिमुरवेति) हे शशिमुरविअनुगुणकंठनिनादं
 मणिरस नागुणंमुरवरय) हेचंद्रवदनेसमान आहे कंठ-
 निनादजेणेसीं ह्यणजे तवकंठध्वनिवत् मंजुळ ऐसा रत्नर-
 चित मेखलाध्वनिजो त्यातें (पिकरवविकलेममश्रुतियु
 युलेचिरादवसादंशमय) कोकिल शब्द श्रवणें दुःस्वित
 ऐसें माझेकर्णहृदयजें त्याचेठार्ई चिरकाळ तुझ्या वियोगें खेद-
 जो त्यातें त्याध्वनीनें शमिव ६ (मामतीति) हेराधे
 अतिविफलरुषाविकलीकृतमामधुना अवलोकितुं
 लज्जितमिवतवेदनयनंमीलति) हेराधे अत्यंतव्यर्थ
 कीधें दुःस्वीकेल त्यामातें याकाळीं पहायाकारणें पश्चात्तापें ल-
 ज्जायुक्तच काय ऐसेतुझें नयन कमलजें तें झोकतें तस्मात्
 (विरम) लज्जेवर विरक्त हो (रतिखेदं विसृज) कीडा
 देत्यातें लाग ७ (श्रीजयदेवेति) अनुपदगदिन

मधुरिपुमोदं श्रीजयदेवकचेरिदं) पदोपदीं गायि
येला मधुरिपुचाहर्ष ज्याचेठाई ऐसें श्रीजयदेवकविचेहें गीत जें
तें (रसिकजनेषु मनोरमरतिरसभावविनोदं जनयतु)
रसिकपुरुषाचेठायीं सुंदर रतिरसभाव विनोदजो त्यातें नि
र्माणकरो रतिहृणजेसंभोग रसहृणे शृंगार भाव हृणजेस्वेदा
दिक सात्विकभाव याचा विनोद हृणजे कौतुक ८

श्लोक ॥ ॥ प्रत्यूहः पुलकांकुरेण निबिडाश्लेषे निमेषे
ण च ॥ क्रीडाकृतविलोकिते धरसुधापाने कथाकेलि
भिः आनंदाधिगमेन मन्मथकलायुद्धेऽपि यस्मिन् भू
दुद्धतः सतयोर्बभूव सरतारंभः प्रियं भावुकः १
टी०- यस्मिन् सरतारंभे निबिडाश्लेषे विधेये पुलकांकु
रेण प्रत्यूहो भूत्) ज्या सरतारंभकाळीं गाढ आलिंगन कर्त-
व्य असतां रोमांचोदये करून व्यवधान रूप प्रत्यूह हृणजे वि-
घ्न असतें जालें (क्रीडाकृतविलोकिते निमेषेण च प्रत्यूहः
ज्या सरतारंभाचेठाई क्रीडायुक्त अभिप्राय पूर्वकविलोकन क
र्तव्य असतां निमेषें करून निर्विघ्न वर्ततें जालें (अधरसुधा
पाने कथाकेलिभिः) अधरामृतपान कर्तव्य असतां भाष
ण विनोदें करून अंतराय असता जाला (मन्मथकलायुद्धे
आनंदाधिगमेन) कामकलायुक्त सरतसंग्राम कर्तव्य अस

तां आनंदप्राप्तीकरून अंतरायवर्तताजाला (तयोःसंस्कार
 तारंभ उद्धृतः) तयोः ह्यणजे राधा आणखी कृष्ण यांचा
 याप्रकारचा स्वरुतारंभजोतो प्रकट होता जाला तो कसे प्रका
 रचा (प्रियंभावुकः) प्रिय आसमंतात वर्तते हा स्वभाव-
 जाचे ठायीं (१) श्लोक ॥ ॥ दोभ्यांसंयमितः
 पयोधरभरेणापीडितः पाणिजैराविद्धो दशनैः क्षता
 धरपुटः श्रेणीतटेनाहतः हस्तेनावभृतः कचेधरम
 धुस्यंदेनसंमोहितः कांतः कामपितृत्तिमापतदहोका
 मस्यवामागतिः १ टी. (दोभ्यांसंयमितः)
 कामयुद्धाचे ठाई राधेने बाहुबंधिबांधला ह्यणजे आलिंगिला
 स्नानभारे पीडिला नरवाही विदारिला दांतांहि क्षतयुक्त अ
 धर पुट ज्याचा ऐसा केला कटिप्रदेशें पुनः पुनः हाणिला ह-
 स्तानें केशबधीं धरून आवळिला ओझामृतद्रवें मोहिला ऐ
 साहि होत्साता कांत ह्यणजे भर्ता श्रीकृष्ण जोतो (कामपितृ
 त्तिमाप) याविपरीत स्वरुताचे ठाई कोण एक वृषि जीतीतें पावला
 अहो आश्चर्यहें (कामस्यवामागतिः कामाची गती विप
 रीत आहे ज्यास्तव उपद्रवें स्वरुवदेतो १
 श्लो० ॥ ॥ मारांकैरतिकेलि संकुल रणारंभेत
 यासाहसप्रायं कांत जयाय किंचिदुपरि प्रारंभियत्सं

भ्रमात् ॥ निष्पंदा जघनस्थली शिथिलिता दोर्वल्लि
 रुत्कंपितं वक्षो मीलितमक्षिणोरुषरसः स्त्रीणां कुतः
 सिद्ध्यति २ टी० (तया कांत जयाय मारां केरतिके
 लिसंकुलरणारंभे संभवमान् उपरि साहसं प्रायं यत्किं
 चिदारंभितदानिष्पंदा जघनस्थली) आ राधे नै पती
 तें जिंकायासाठी मदन चिन्ह रूप ऐसा करत की डाव्या
 काम युद्धाचा आरंभ जो त्याचे ठायीं संभव्य वशें श्रीरुष्णा
 परि अविवेक प्रायजें काहीं अनिर्वाच्य आरंभिलें तेव्हां ज
 घनस्थलीं निश्चल असती जाली (दोर्वल्लि शिथिलिता)
 बहुवल्ली दिली जाली वक्षः उत्कंपितमभूत्) वक्षस्थळ ध
 डाडिलें (अक्षिमीलितं) नेत्रकमल संकोचले तस्मात्
 (स्त्रीणां पौरुषरसः कुतः सिद्ध्यति) स्त्रियांची पराक्रमे
 छा कोठून सिद्ध होईल स्वर्णजे पराक्रमें पुरुष वत्सरतातें आ
 चरून श्रीहरीतें जिंकू इच्छिले परंतु आपणच निश्चेष्ट वर्तली
 तो अजिंक्य होय ३ श्लोक ॥ ॥ तस्याः पादलपा
 णिजांकितमुरो निद्रा कषायेदृशौ निर्धूता धरशोणि
 माविलुलितस्त्रस्तस्त्रजो मूर्धजाः कांची दामदरश्ल
 थांचलमिति प्रातर्निरवातैर्दृशोरेभिः कामशरैस्तदद्भु
 तमहोपत्यमनःकीलितं ३ टी० या प्रकारें कीडत

असतां प्रातःकाळजाला तेव्हां (पादलपाणिजांकितंत
 स्याउरः (आरक्तनखे चिह्नित ऐसें तें राधेचे उरस्थळ आ
 णरवी (अनिद्राकषायेदृशौ) जागरणें आरक्तदृष्टी आण
 रवी चुंबनें प्रक्षाळिला अधर रक्तिमा (विलुलितस्वस्त
 स्मजोमूर्धजाः) चोळल्या आणरवी स्वलित पुष्पमाला
 ग्याचेठायीं ऐसेकेश (दरश्लथांचलंकांचीदाम) काही
 सी हि-ठी आहे वस्त्रनिरीजीचेठायीं ऐशी मेखलादाम (इ
 त्येभिः कामशरैः श्रान्तः दृशोर्निरवातेः) ऐसे पांचही नख
 क्षतादि युक्त वक्षस्थलें अधरनेत्र केशमेखला लक्षण मदना
 चे बाण प्रातःकाळीं पतीच्या नेत्रीं राधेनें आरोपिले त ह्मण
 जे या अवयवांतें या प्रकारें पतीनें पाहिले तेव्हां (पत्युर्मनःकी
 लितं) त्याहीं पतिचें मनवेधिले अहो अद्भुत ह्मणजे नेत्रीं
 आरोपिले बाण मनातें वेधिते जालेत हे आश्चर्य होय ४
 श्लोक ॥ ॥ त्वामप्राप्यमयि स्वयंवरपरां क्षीरोद-
 तीरोदरेशंके सुंदरि कालकूटमपि बभूवो मृडानीपतिः
 इत्यपूर्वकथाभिरन्यमनसो विक्षिप्य वामांचलं राधा-
 याः स्तनकोरकोपरि चलन्नेत्रौ हरिः पातुवः ॥ ५ ॥
 (हे सुंदरि क्षीरोदतीरोदरे मयि स्वयंवरपरां त्वां अप्राप्य
 मूढो मृडानीपतिः कालकूटं विषमपि बभूव इत्यहं शंके

हेराधे क्षीरसमुद्राचे काठीं माझे ठाई स्वयंवर परा ह्यणजे स्वयं
मलाच वराया कारणें तत्पर ऐसी तूंजी तीसें न पावुन ह्यणजे
तुझालाभ नाही ह्यणून वैराग्यें भूढ महादेव काळकूटातें प्रा
शन करिता जाला ऐसें मी कल्पितों (इत्यं पूर्व कथाभिरन्यमन
सो राधाया वामांचलं निक्षिप्य) याप्रकारें पूर्व कथा ज्या ति
हिं अन्यत्र आहे मनजीचें ह्यणजे कथेचे ठाई एकाग्रचित्त
ऐसी राधाजी तीच्या हृदय वामभागस्थ पदरातें बोटून (स्त
नकोरकोपरिचलन्नेत्रो हरिः चः पातु) स्तनकुड् मलांवर
फिरता तद्दृष्टी ज्याच्या ऐसा तो हरी तुहातें रक्षो ५

श्लो० ॥ ॥ व्यालोलः केशपाशस्तरलितमलकैः
स्वेदलोलैकपोलैस्पर्शादष्टाधरः श्रीः कुचकलशरुचा
हारिताहारयष्टिः ॥ कांचीकांचिद्रताशांस्तनजधन
पदंपाणिनाच्छाद्यसद्यः पश्यंतीत्यात्मारूपंतदतिविलु
लितस्नग्धरेयंधुनोति ६ टी० (केशपाशः व्यालो
लः) केशसमूह जो तो अस्तव्यस्त वर्ततो (अलकैस्तरलितं
चूर्णकुंतलजेते स्थानापासून चळलेत (कपालौस्वेदलोलौ)
गालघामानें व्यापिले त (दष्टाधरश्रीः स्पर्शा) दंताही खंडि
ली अधरलक्ष्मी स्पर्श भासते (कुचकलशरुचाहारय
ष्टिः हारिता) स्तनकलशदीप्तीनें हारलतिका जिंकित्ती

(१५४)

कांचीकांचीदाशांगता) मेखला कोणि एक दिशेप्रति
 गेती ह्यणजे स्थानाहुनचळली (इत्यात्मरूपं पश्यती स्त
 नजघनपदं पाणिना आच्छाद्य विलुलितस्त्रग्धरेयं
 तदपि धुनोति) याप्रकारें आपल्या रूपातें पाहातहोत्सा
 ती स्तनजघनस्थानातें करानें आच्छादून वर्तली घोळल्यापु
 ष माळांतें वाहते ऐसी तथापि ती राधापतीतें (धुनोति)
 विव्दल करिते (स्त्रग्धराशब्देन याच्छेदाच्चें नामहि संक्षि
 ष्टं) ६ श्लोक ॥ ॥ ईषन्मीलितदृष्टिमुग्ध
 हसितं सीत्कारधारावशादव्यक्ताकुलकेलिकाकुवि
 कसदंतांशुधौताधरं ॥ श्वासोन्नद्धपयोधरोपरिप
 रिष्ठांगत्कुरंगीदृशो हर्षोत्कर्षविमुक्तनिःसहतनोर्ध
 न्योधयत्याननं ७ श्वासोन्नद्धपयोधरोपरिपरिष्ठा
 गान् हर्षोत्कर्षविमुक्तनिःसहतनोः कुरंगीदृशः) का
 मजनितश्वासवशेन कांहीसें चंचल स्तनजेत्यावर आलिंगनें क
 रून हर्षाचा उत्कर्ष जोतेणें मंदअशक्त तनुजीची ऐशी मृग
 नयनाजी तीचे ईषन्मीलितदृष्टि कांहीसी संकुचितनयनें
 ज्याचेटाई ऐसें सीत्कार परंपरावशेन अस्पष्ट संज्ञमयुक्त की
 डाजी तीचेटाई शब्दविकारें प्रकटदंतकिरणजे तिहीं व्या
 पिळा अथर ज्याचेटाई (आननं धन्योधयति) याप्रका

रचें मुखजें त्यातें सहृती पुरुषजो तोच चुंबितो ७
 आर्या ॥ ॥ अथ सहसा स्फुर्प्रीतं स्फुरत स्यांते नि
 तांत रिवन्नांगी राधा जगाद सादर मिदमानंदेन गो
 विदं ८ टी. (अथ) यानंतर (सहसा) हास्ययु
 क्त ऐसी अत्यंत रिवन्नांगी होताती राधा जीती स्फुरताचे
 अंतीं आनंदें करून गोविंदाप्रति आदरयुक्त हें बोलता
 जाती ८

श्रीहरीप्रति राधेचें भाषण

रामकरागेण गीयते रूपक ताले अष्टः
 कुरुयदुनंदनचंदनशिशिरतरेण पयोधरे मृ
 गमदपत्रकमत्रमनोभवमंगलकलशसहो
 दरे निजगादसायदुनंदने क्रीडति हृदयानं
 दने धृ० १ अलिकुलगंजनसंजनकरति
 नायकसायकमोचने त्वदधरचुंबनलंबित
 कज्जलमुज्ज्वलयप्रियलोचने निज० २
 नयनकुरंगतरंगविलासनिरोधकरेश्रुति
 मंडले मनसिजपाशविलासधरेश्रुमवेष
 निवेशयकुंडले निज० ३ अमरचयं रुचि
 रं रचयंतमुपरि सचिरं मम संमुखे जितकम

लेविमलेपरिकर्मयनर्मजनकमलकंसखे नि
 ज० ४ मृगमदरसवलितंललितंकुरु तिलक
 मलिकर जनीकरे विहितकलंककलंकम
 लाननविश्रमितश्रमसीकरे निज० ५ म
 मरुचिरेचिकुरेकुरुमानदमानसजध्वजचा
 मरे रतिगलितेललितेकुसुमानिशिरवंडि-
 शिरवंडकडामरे निज० ६ सरसघनेजघने
 ममशंवरदारणवारणकंदरे मणिरश
 नावसनाभरणानिशभाशयवासयसंदरे
 निज० ७ श्रीजयदेववचसिशभदेहदयं
 सदयंकुरुमंडने हरिचरणोज्झरणाभृत
 कृतकलिकलुषज्वरखंडने निज० ८

टी० - १ कुर्विति) हृदयानंदनेयदुनंदने क्रीडति
 साजगाद) हृदयातें आनंदवितो ऐसा यदुनंदनक्रीडत अस
 नां गप्पबोलतीजाली हेयदुनंदना चंदनवत् अत्यंत शीतल
 ऐसा सहस्रें करून माझ्या हास्तनाचेठाई कस्तूरीचें पत्रपंती
 तें रत्न हास्तनकसा ८ मनोभवमंगलकलशसहोदरे
 मदनमंगलार्थपूर्णकलशजो त्याचा बंधुह्मणजे तत्समान ऐसा
 १ टी० (अलिकुलेति) हेप्रिये मदनबाणातें सोडणार

ऐसे माझे लोचन जें त्याचेठाई भ्रमरसमूहातें तिरस्कारकार-
 क ह्यणजे नेत्रामध्ये लाविता भ्रमराहून अधिक शोभतें ऐसें
 तुझा अधराचें चुंबन करून हरिलें ऐसें काजळजें त्यातें धुनः
 लावावें २ टी० (नयनेति) हे श्रुभवे १ हे सुंदरवे
 षधरश्रीहरेनयनमृगांचा तरंगवत् विलास ह्यणजे नयन
 लक्षणमृगाचा शीघ्रगतिरूप विलास जो त्याचा निरोध करि-
 ते (मनसिजपाशविलासधरे) मदनानें आयुध पाश
 जो त्याचा विलासातें ह्यणजे सदृशललेतें धरितें ऐसे माझे क-
 र्णद्वयजें त्याचेठाई कुंडलातें यथास्थानी स्थाप मृगगमना-
 तें निरोधक पाश होय कर्ण मदन पाशवत् सुंदर होत कर्णपर्य-
 त नयन गती त्या पुढें तें निरोधक ३ टी० (भ्रमरेति)
 हे सरवे विमले जित कमले ममसं मुखे उपरि रुचिरं
 रुचिरं भ्रमरचयं रचयंतं नर्मजन कमलकं परिकर्मय
 हे श्रीहरे निर्मल कमल त्याचेपरि माझे सुंदर मुखजें याचेठाई उप-
 रि बहुकाल भ्रमरसमूहातें रचितो ह्यणजे कमलावर भ्रमरसमू-
 हजसा तद्वत् मुख कमलावर शोभायमान ऐसा हर्षकारक के-
 शसमूह जो त्यातें (परिकर्मय) विंचरून शोभिव ४ टी० (मृगमदे-
 ति) हे कमलानन विश्रमित भ्रमसीकरे अलिकर जनीकरे
 मृगमदरसवलितं ललितं विहित कलंक कलं तिलकं कुरु

हे कमलचंदना उपशांत आहेत श्रमकणज्याचे ह्यणजे घामा
 न प्रक्षालून शुद्ध कला ऐसा ललाटरूप अर्धचंद्र जो त्यावर
 कर्णूगदव रचित सुंदर केली कलंक शोभा जेणे ऐसा तिल
 क जो त्यातें रेख ५ टी० (ममरुचिरइति) हे मानदशि
 खंडिशिखंडकडामरे मानसध्वजचामररतिगलि
 नंवलितेरुचिरेममचिकुरेकुसुमानिकुरु ७ हे बहुमा
 नदायका श्रीहरे मयूर पिछवत् आटोपज्याचा अतएव मदना
 नंचामर ह्यणजे मोर छलचकाय ऐशारतिकाळीं गलित ह्य
 णजे पुष्परहित जाला ऐसा रचिला सुंदर माझा केश पाश जो
 त्याचे ठाई पुष्पातें गुंक ६ (सरसेति) हे शूभा
 शय शंवरदारणवारणकंदरे सरसघने सुंदर मम
 जघने मणिरशनावसनाभरणानिवासय ७ हे महो
 दारचित्त श्रीहरे कामकुंजराचें वासस्थान कामानुरागयुक्त
 निविड ऐसें सुंदर माझे जघन स्थळ जें त्यावर रत्न रचित कं
 वर गदा आणि वस्त्र अमणखी भूषणातें धारण करिव
 ७ टी० (श्रीजयदेवेति) हस्तिचरणस्मरण अमृत
 जें तेंणें करून केले आहे कलिकल्प रूप ज्वराचें खंडन जेणे
 ऐसें शुभप्रद आणखी मंडने ह्यणजे हृदयाचे ठाई अलंका
 र रूप ऐसें हें श्रीजयदेवाचें वचन जें त्याचे ठाई हे जना हृदय

(१५९)

सदयंकुरु) मदनार्ते दयायुक्तकर ह्यणजे यागीतार्ते ह
पेंकरून ऐक ८

श्लोक ॥ ॥ रचयकुचयोः पत्रं चित्रं कुरु घक-
पोलयोर्घटय जघने कांची मंचस्रजा कवरीभरं ॥
कलयचलयश्रेणीं पाणौ पदे कुरु नूपुराविति निग-
दितः प्रीतः पीतांबरोपितथा करोत् ॥ १ ॥ टी०
(हे कृष्णकुचयोः पत्रं रचय) स्तनावर पत्रार्ते रच ह्यण
जे केशरादिकें चित्रविशेषार्ते कहाड (कपोलयोः चित्रं कुरु घ-
गालावर पत्रपंक्तीर्ते रेख (जघने कांचीं घटय) कटिपु-
रोभागीं मेखलेर्ते अर्पणकर पुष्पमालेनें केशार्ते (अंच)
शोभिव (पाणौ वलयश्रेणीं कलय) करीं कंकण पंक्तीर्ते
योज (पदे नूपुरौ कुरु) पायांत तोरड्या घाल हा अभिप्राय
(इति निगदितः पीतांबरोपि प्रीतः स नूतथा करोत्)
या प्रकारें राधेनें प्रेरिला पीतांबरश्चोहरी जो तोहि संतुष्ट होत्सा
ता त्या प्रकारें करिता जाला ह्यणजे तीच्या वचनार्ते आव-
रता जाला १

यानंतर ग्रंथांती मंगलाचरणांते आचरतो,
श्लोक ॥ पर्यंकीकृतनागनायकफणाश्रेणीमणी-
नांगणे संकांतप्रतिबिंबसंचलनयाविधद्वयुर्विक्रि

यां पादांभोरुहधारिवारिधिसुतामक्षणांदिदृक्षः
 शतैः कायव्यूहमिवाचरन्नुपचिताकृतोहरिःपातु
 वः॥२॥ टी० क्षीरसमुद्राचेठार्ई शय्याकारवर्तला नाग
 नायक ह्मणजे शेषजो त्याची फणा श्रेणी ह्मणजे सहस्रफ
 णाची पंक्तीजी तीचेठार्यीं वर्तलेत सहस्रमणीजे त्याचेठार्
 ई संचरलींत शेषशायि भगवंताची प्रतिबिंबेंजीं त्याचेस्व
 नेकरून (वपुर्विक्रियांबिभ्रत्) शरीरपरंपरारूपवि
 म्भरातें धरित होत्साता (हरिः वः पातु) श्रीहरी तुह्यातें र-
 क्षो येयें अग्रेक्षाकरितो (उपचिताकृतः पादांभोरुहधा
 रिवारिधिसुतामक्षणांशतैर्दिदृक्षः कायव्यूहं आ
 चरन्निव) अभिरुद्ध आहे लक्ष्मीप्रेमरूप अभिप्राये ऐसा
 होत्साता पादकमलातें सेविते लक्ष्मीजी तीतें दोन सहस्रने
 गांहीं पाहायाचेइछेनें सहस्रमूर्ती स्वीकारिता जालाच काय
 ह्मणजे श्रीहरीप्रेमास्तव लक्ष्मीतें अधिक तर पाहायाचेइछे
 ने एकैकफणा मणीप्रति प्रति बिंबमिषें सहस्रदेहातें धरि
 ताजालाच काय २ यानंतर कवि आपण केला प
 रिश्रमजो त्यातें वर्णितो,
 श्लोक॥ ॥ यद्गंधर्वकलासुकोशलमनुध्यानंच
 यद्वैष्णवं यच्छृंगारविवेकतत्त्वरचनाकाव्येषु लीला

दितं ॥ तत्सर्वं जयदेवपंडितकवेः कृष्णोक्तानात्मनः
 सानंदाः परिशोधयंतु सधियः श्रीगीतगोविंदतः ३
 श्रीजयदेव पंडितनामक कविजो त्याचें गायन कलाचेठाई जे
 कौशल्य वर्तते किंवा अनुक्षणी विष्णूचें चिंतन जें इतंगार रसा-
 चा संयोग विप्रलंभादि विवेकजो त्याची तत्त्व रचना जी काव्या
 मध्ये निर्दोष शब्दार्थ छंदोलंकारादिक विलसित जें त्या सर्वांत
 (सधियः सानंदाः संतः श्रीगीतगोविंदतः परिशो-
 धयंतु) पंडित आनंदयुक्त होला ते श्रीगीतगोविंद हा ग्रं-
 थजो याचेठाई विवेकें शोध करोत श्रीजयदेव कविक संप-
 कारचा (कृष्णोक्तानात्मनः) कृष्णाचेठाई एकाग्र मन
 ज्याचें ऐसा १ श्लोक श्रीभोजदेवप्रभव
 स्य रामादेवीसुत श्रीजयदेवकस्य पराशरादिप्रि-
 यवर्गकंठे श्रीगीतगोविंदकवित्वमस्तु ॥ ४ ॥
 टी० श्रीमंत भोज देव पिताजो त्यापासून जन्मला रामादे-
 वीमातेचा पुत्र श्रीजयदेव कविजो त्याचें श्रीगीतगोविंदरूप क-
 वित्व पराशरनामक आदिकरून प्रियशिष्य समुदायजो त्याचे
 कंठाचेठाई असो गीतहाणजे गायला गोविंद ज्याचेठाई तो
 गीतगोविंद जाणावा ४
 इति श्रीगीतगोविंदे महाकाव्ये जयदेवपंडितकृतौ प्रीतवीतां

बरोनामद्वादशः सर्गः १२

७९

७९

प्रीतः ह्यणजे राधेच्या संयोगें संतुष्ट आहे पातांबर ह्यण
जे श्रीकृष्णजो तो ज्या सर्गाचे वाई तो हाद्वादशः सर्ग इति
श्लो० ॥ टीकेत हे नायक नायिकाचें अलंकरण तिष्ठं
दरसादिकाचे त्या त्या स्थळीं दारवविन प्रभेदबोलू
नियांलक्षणही सभेद ॥ १ ॥ परंतु वाढेल महान्प्रबं
ध घडेल ही बालमती संबंध ॥ ह्यणू नितो त्याज्य प्रसं
गकं लाशास्त्रांत पाहा जरितूं भुकेला ॥ २ ॥ श्रीकुं
भक कर्णीत हितें विशेष आहे तरागादिकही अशेष
भावार्थही विस्तृत तेथे केला पाहा बरे तेथे जरी फके
ला ॥ ३ ॥ टीकेत हे प्राकृत शब्दही की परंतु अर्थें दुरि
तासि हाकी ॥ पाहूंच येथे थहिता विलास विश्वास अ
र्थी जरि ठेविलास ॥ ४ ॥ टीका हे प्रायशः केली संस्कृ
तान्वय पूर्वक ॥ यथाधिक्य भयें कोठे त्या गिलासंस्कृ
तान्वय ॥ ५ ॥ श्रीगीतगोविंदमिमं विचार्य महेश्वरः
कोंकणभाषयेत्यं ॥ टीकां व्यधान्मंगलही पि कारव्यां
देवोनयातुष्यतु वासुदेवः ॥ ६ ॥ आर्या ॥ कोंकण
भाषे मध्यें सद्बोध जे असामान्य ॥ ते काढिले यथा
मतिले स्वकराहा बुधा असामान्य ॥ ॥ ॥

प्राज्ञसरवारामतनुजविठ्ठलनामाग्निहोत्रिसाधुहृती
स्वीयशिलायंत्रावरिछापवितीग्रंथजाणुनीरुह
ती ॥ २ ॥ श्रीमान्गरुडध्वजतोश्रोत्यालाभाणि
वाचकालाही ॥ संपत्तीतेंदैवोदुरकरोतद्विरोधिका
लाही ॥ ३ ॥ ॥ ६२ ॥

समाप्तं